

ACTS

Warefa'aia

Feni bu'u fi fahono'aa ei bu'u wagii ei bigi'aa fei Spiriti Apuna a'a ei rawarawa otalai neneraa Jesus ma fei batafa taleaa fei rawani'a wareana yei Jerusalem, Judea, Samaria ma tadiwe'aiaa feni ano.

Fei pa'aa baua warea laloo feni bu'u fi wareaa fei bigi'aa fei Spiriti Apuna, fei na falorogio fininaa faufau pafoo ei narafawe'ia yei Jerusalem laloo fei arewaa Pentecost ma hadufawe'iaa ei losuu ma ei bauaniaa ro'ou.

Jesus na Dinaa Pafea

1 ¹Mena Theophilus, a'a fei do'o ne'iau bu'u una ne'inaa minaa ei bigi'aa Jesus ma ei feroiana ²nopa'aloo fei ba ina warenaa a'a ei apostle, ei rafeiana wagii fei Spiriti Apuna ma nawe duginaa hia pafea mei Haidaa. ³Nenee fei fi'iana, ina fa'arewa a'a eni rama'a eni ma na fama'aa ro'ou ba hia napa'aa mama'a. Ina fa'arewa a'a ro'ou laloo gunaroo pa'ania arewaa ma u'ufanaa ro'ou fei haparaiaa mei Haidaa. ⁴Hefarani, ei fi hananafipui a'a ro'ou, na warefawe'i a'a ro'ou ba: "Apuna di'ininaa Jerusalem, ma'uua oma'aa fei fana, fei fa'unaiaa mei Amau, fei diwareana a'a hamu'ou. ⁵Uaa, John na pudugufinaa hamu'ou ranu,^a ma'uua, ale'ena figa ua arewaa, hamowe pudugufai a'a fei Spiriti Apuna."

Mei Haidaa na Duginaa Jesus Pafea

(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; Luke 24:36-49; John 20:19-23)

⁶Hee, ropowe figupui, rona i'iginia, "Mena Fasu, a'a feni au e'eni ba o fa'asi'adinaa fei haparaia a'a ei Israel?"

⁷Ina warenaa a'a ro'ou: "Abaa manumanuu hamu'ou ba hamu'ou aida ena au o ena arewaa, ena nadii augia a'a fei forafarana, mei Ama.

⁸Ma'uua, hamowe to faufau ena na pasi pafoo hamu'ou fei Spiriti Apuna ma u'ugaa tamanu hamona fanunuia a'au yeni Jerusalem ma laloo minaa ei Judea ma Samaria ma minaa ei gufu a'a feni ano."

^a 1:5 O, laloo ranu

⁹I waredigaa feni, mei Haidaa na duginaa hia pafea i pudaa ro'ou ma hepalo papalei na tapu'aa pudaa ro'ou.

¹⁰Ifi aunulao pafea, ro'eimina araiiaa nenena ma ana ei ua, helagui wawane, susuu lagua po'iaa, laguna u papaa ro'ou. ¹¹Laguna ware, “Ena Galilee, tani hamu'ou ufalarai yeni ma aranaa pafea? Ana mena Jesus mena, mena na duginaa hia pafea mei Haidaa, iwe hadiwe'imai ana ale'ei hamo'aa fanunuia fi dinaa pafea.”

Rona Rafeinaa Matthias ba i Tonaa Gutanaa Judas

¹²Si'ei, rona hadiwe'inaa Jerusalem noramiaa ro'ou a'a fei maugeni, fei rona roroinia Maugeni Olive. Fei rauana a'a Jerusalem ale'ei ona talai laloo heai Sabbath.^b ¹³Ro'aa sufudaimai, rona tafanena pafea ma wadu'ainaa fei humu rona guta wagina. Ei ro'ou yei, Peter, John, James, Andrew; Philip ma Thomas, Bartholomew ma Matthew; James mei na'uu Alphaeus ma Simon mei Zealot (mei na haguuaa gufuna) mawe Judas, mei na'uu James. ¹⁴Rona'aida lafulafufipui a'a ei pifine ma Mary, mei inaa Jesus mawe ei lofuna.

¹⁵A'a ei arewaa ei, Peter na ufalarai dupuaa ei narafawe'ia^c (hefaa gupuu rama'a puduu ro'ou, hefa pu'u ma enu pa'ania) ¹⁶ma ware, “Ena lofuu, fei Bu'u Apuna neipa'aa fa'uai, fei ba mina mina na umuinaa David fei Spiriti Apuna ba batanai Judas, mei famamoa ei rona panarofaa Jesus— ¹⁷hia hemea maroaa o'ou ma ana na bigi a'a feni bigi'aa mei Haidaa.”

¹⁸(A'a fei pono'aa fei hafelo'ana, na pono'aa hefaa ano ma na pasifaro, fei hudi ununa na ba'atawara ma ei pepeana na lele'aa. ¹⁹Minaa ei yei Jerusalem, rona guainaa fei, si'ei a'a fei wareagufuu ro'ou, rona roroinaa fei ano fei, Akeldama, hanuna ba fei Anoo Raraa.)

²⁰Peter na ware, “Hamatee, na ne'idii laloo fei Bu'uu Lauga,

“ ‘Fei humuna neimina namonamoa;
nemeadiai nei'aa guta wagina.’

ma,

“ ‘Ma fei bigi'ana ba hia hemea famamoa, nemea nei tonia.’

²¹Si'ei, na rawani ba onei rafeinaa hemea na tatalaifipui a'a o'ou ranimai ei fido'o oafipui a'a o'ou Jesus, ²²hemea a'a o'ou wagii fei pudugufaiiaa John, nopa'aloo fei au na duginaa Jesus pafea mei Haidaa. Uaa mei, inei rarafiaa o'ou u'ugaa fei asi'anana.”

²³Si'ei, rona uniaa helagui: Joseph, mei rona roroinia Barsabbas (ana harana Justus) mawe Matthias. ²⁴Ma rona lafulafu ba: “Mena Fasu, fa'arewaia a'a hai'ou ba hini lagua ona rafeidigia ²⁵ba nei tonaa feni bigi'aa apostle, fei na rawaia Judas ba i retonaa fei arena.” ²⁶Si'ei, fei

^b 1:12 Ale'ena 0.75 mile (ale'ena 1,100 metres) ^c 1:15 Warea Greek ba *ei lofu*

mau figigaiia ro'ou na uniaa Matthias ba nei rarafiaa e'ei hefua ma hemea apostle.

Fei Spiriti Apuna na Nomai wagii fei Au Pentecost

2 ¹I nodigimai fei arewaa Pentecost, rona oafipui hefawala. ²Ana ei ua, na meme'ai fei ale'ei hefaa baua lalarena noranarai pafea ma namina fapepesuaa fei humu rona guta wagina. ³Rona ma'apa'aa fei ale'ei mau ale'aleaa hafi na tafola ma faloro pafoo hememea ro'ou. ⁴Fei Spiriti Apuna namina didifaa minaa ro'ou ma rona wareaa hefi'adiai wareagufu^d ale'ei i fawareaa ro'ou fei Spiriti Apuna.

⁵Ma a'a fei au fei, yei Jerusalem na pa'i hefi'a Jew rona ma'auaa mei Haidaa; noramiaa ro'ou a'a minaa ei gufu a'a feni ano. ⁶Ro'aa guainaa fei meme'aiaa fei, rona nofigupuimai fininaa tano'uawalai ro'ou, uaa hememea na guainia ba rona warenaa wareagufuna. ⁷Ronamina maduofa ma i'igai: “Haa, eni rama'a roi wareware eni, abaa ro'ou Galilee? ⁸Na'aa ale'ei, tani hememea o'ou na guaipa'aa ro'ou ale'ei wareagufuu o'ou? ⁹Ale'ei wareaa ei Parthia, Media ma Elam; ei ro guta Mesopotamia, Judea ma Cappadocia, Pontus ma Asia, ¹⁰Phrygia ma Pamphylia, Egypt ma ei gufu i Libya na rafi'inaa Cyrene; ei noramiaa ro'ou Rome ¹¹(minaa eni—ei Jew mawe ei rona filoginaa losuiaa ro'ou ba ro'ou Jew); ei Crete ma ei Arab—ona guainia ba ro'ei u'ugaa ei fananawalaa puda bigi'aa mei Haidaa a'a ei wareagufuu o'ou!” ¹²Rona maduofa ma poapoai wagina ma fi'i'igai: “Tamanu hanuna fei?”

¹³Ma'uuaa hefi'a, rona fadinaa ro'ou ba: “Namina rata hunumaa ro'ou, wine.”^e

Peter na Warenaa a'a fei Gupuu Rama'a

¹⁴Si'ei Peter na ufalaraifipui a'a ei hefua ma hemea ma warefabauanai a'a fei gupuu rama'a: “Hamu'ou ena maroau Jew mawe hamu'ou ena hamona guta Jerusalem, yau ba a u'ugaa feni a'a hamu'ou; guaifarawaninaa tamanu a wareia. ¹⁵Eni rama'a eni, lomi rona hunu poapoai ale'ei naraa hamu'ou. Faimeiai ido'o mafufuo ua eni! ¹⁶Agia. Feni, fei nadii wareia mei mamama'a Joel:

¹⁷“ A'a ei a'apoo arewaa, mei Haidaa na ware, yau, a aloarai fei Spiritiu pafoo minaa ei rama'a.

Ena na'uu hamu'ou pifine ma wawane, ro'adii wareaa tamanu ba i nomai,

ei baubaraa hamu'ou, ro'aa fanunuaa hefi'a manumanu laloo naranaraa ro'ou ale'ei mau foigia

ma ei bau gufuu hamu'ou, ro'aa mefinaa hefi'a manumanu ale'ei mau foigia.

^d 2:4 O, *hefi'adiai rawerawe*; v. 11 ana ^e 2:13 O, *hunumaa ro'ou fei ro'oha'u'uaa wine*

18 Ma a'a ei paniaa paniu anaa, pafoo minaa lagua, ei wawane ma pifine,

awe ipiaa fei Spiritiu a'a ena arewaa ena,
ma rowedii wareaa tamanu ba i nomai.

19 Awe au fananawalaa puda i pumanugawe
ma hilala yeni malagufu
ale'ei raraa, hafi ma hagu.

20 Fei halo, iwe filoginaa roromaa
ma fei puda, iwe filogii ale'ei raraa
hinene iwe nomai fei baua arewaa fininaa fei haweraa mei Fasu.

21 Ma hini ei rona lala'aa
fei haraa mei Fasu, ro'aa tela.'

22 "Ena Israel, guainaa feni: mei Haidaa na fa'arewaiiaa Jesus, mei Nazareth a'a hamu'ou wagii ei foigia, fananawalaa puda ma hilala, ei na biginaa hia a'a hamu'ou mei Haidaa, ei hamona apa'idigia. ²³Mei rama'a mei, rona aloia a'a hamu'ou ma mei Haidaa na aida ba i ale'ei ma nado'o naradigia; ma ei hafelo'a rama'a' rona bigi'aa fei nunumiaa hamu'ou ma hamona fo'afama'eia ei hamo'aa fatawaia pafoo fei hawafolo. ²⁴Ma'uaa, mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea ma alagia a'a fei fil'iaa fei ma'ea, uaa pa'aa lomi na hawia ba fei ma'ea i panarofia. ²⁵David na warewareia ba:

"Ranimai una fanunupa'aa mei Fasu i ma'au.

Si'ei ba hia i pepei ma'auu, lomi ba a fa'asisi.

26 Si'ei, na ni'eni'e fei naranarau ma fei raweraweu na lalaugi;
fei hudi unuu, ana i ude o'onai

27 uaa, lomi o rawanaa yau a'a fei huapu,
ma ana lomi ba o uga ba nei raia fei hudi unuu mei Apunaiamu.

28 Ona fama'aiiau fei talaa faweweni;
owemina fani'eni'eau inamoamu.'

29 "Ena lofu, apa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba mei amaa o'ou David na ma'e ma na ilifai ma fei huapuna ana yeni nopa'amii wagieni. ³⁰Ma'uaa, hia hemea mamama'a ma na aida ba mei Haidaa na fa'unai a'ana ba i fagutanaa nemea upuna a'a fei gutanana, guta hapara. ³¹Na apa'idigia ba tamanu i nomai ma'a na warewareaa fei asi'anaa mei Christ^g ba mei Haidaa, lomi i rawafanaa fei huapu ma ana lomi i wafuu fei hudi ununa. ³²Mei Haidaa na famama'aa meni Jesus. Ma minaa o'ou na fanunupa'ia ba pa'aa fa'ua fei. ³³Mei Haidaa na poro'aunaa hia i pepei ma'auna ma mei Ama na fania fei Spiriti Apuna, fei ina fa'unainia ma ipia ale'eni hamona fanunuia ma guainia e'eni. ³⁴Uaa, David lomi na dinaa pafea, ma'uaa ana na ware,

^f 2:23 O, naradigia; ma ei lomi rona pa'i fei law (ei Gentile) ^g 2:31 Messiah. "Mei Christ" (Greek) ma "mei Messiah" (Hebrew) hanuu guapaloei ba "Mei rona ipinaa tabana pao."

“Mei Fasu na warenaa a'a mei Fasu:

“Guta i pepei ma'auu

35 nopa'aloo fei ba unawe aunaa ei bidibidii unumu
lalabonii pinemu.”

36 “Si'ei, minaa ei Israel, roneipa'aa aida feni, ba: mei Haidaa na fa'oanaa meni Jesus meni, meni hamona fatawaia ba hia Fasu ma Christ.”

37 Ro'aa guainaa fei ei rama'a, namina nafa'aa paruu ro'ou ma rona warenaa a'a Peter ma hefi'adiai apostle, “Ena lofu, o'aa bigi'aa tamanu wagii fei?”

38 Na ware Peter, “Minaa hamu'ou nei filoginaa naranaraa hamu'ou ma pudugufai a'a fei haraa Jesus Christ ba i futo ei hafelo'aa hamu'ou. Ma hamo'aa tonaa fei Spiriti Apuna. 39 Fei fa'unaia, manumanuu hamu'ou ma ei na'uu hamu'ou mawe minaa ei rona raua—a'a minaa ei na lala'aa ro'ou mei Fasu, mei Haidaniaa o'ou.”

40 A'a wataudadiai warea, na aweinaa ro'ou ma i'igifawe'i a'a ro'ou ba, “Hamonei fawala'anaa hamu'ou a'a eni mau hafelo'aa feni tawe feni.”

41 Ei ro'aa guaitonaa u'ugana, rona pudugufai ma ale'ei odufua pufaba'a na rarafiaa fei puduu ro'ou fei arewaa fei.

Fei Gutafipuiaa ei Narafawe'ia

42 Rona fafefena ro'ou a'a ei feroiaa ei apostle, fei gutafipuia, fei hananafipuia ma lafulafua. 43 Minaa ro'ou na fani ma'aua uaa ei watauda fananawalaa puda ma ei hilalaa foigia bigi'aa ei apostle. 44 Minaa ei narafawe'ia na gutafipui ma tamanu hememea na pa'i, manumanuu minaa ro'ou. 45 Rona aloaa ei hape ma ei finefinee ro'ou ma fanaa hini lomi na pa'i manumanuna. 46 Minaa ei arewaa rona'aida figupui i malalaa fei humuu mei Haidaa. Rona hananafipui faraa pidaua laloo humuu ro'ou ma wagii hepalo ua ni'eni'eaa naranara, 47 rona uduginaa mei Haidaa. Ma minaa ei rama'a, rona ni'eni'e a'a ro'ou. Ma a'a ei rona tela, mei Fasu na fahono'aa puduu ro'ou laloo hepalo arewaa.

Peter na Farawaninaa mei Noinoi Iba'iba

3 ¹Hei arewaa Peter ma John, lagu'ei dinaa humuu mei Haidaa a'a fei au lafulafua ale'ei oduai ido'o fafi. ²Ma hemea rama'a, hemea na torotonamii fei iba'ibana, rona poronaa hia poaa fanefanee fei humuu mei Haidaa, fei rona roroinia Fananamai, fawelei rona fagutania hepapalo arewaa ba i noinoi a'a ei rona wadu'ainaa malalaa fei humuu mei Haidaa. ³I fanunupa'aa Peter ma John ba ana lagu'aa wadu'ai, ina i'iginaa lagua ba fani mugoo po'ina. ⁴Peter ma John, laguna fanunufawanewanenaa a'ana. Ma na ware Peter ba, “Fanununamii a'a haigua!” ⁵Si'ei, ina fanununaa a'a lagua hamatee na nara ba lagu'aa fani manumanuna.

⁶Ma na ware Peter ba, “Silver o gold lomi una pa'i, ma'uaa tamanu na pa'i a fanio. Wagii fei haraa Jesus Christ mei Nazareth, talai.” ⁷Ina tauaa fei panina pepepe ma'au, fa'asi'ania ma ana ei ua, ei pinena na aloeloe ma nawe pa'i fau'afaua. ⁸Ina'aa ufalarainaa pinena ma talai. Ma na nogiaa lagua dinaa i malalaa fei humuu mei Haidaa. Na tatalai, palapala ma uduginaa mei Haidaa. ⁹Ro'aa fanunupa'ia ei rama'a ba na tatalai ma uduginaa mei Haidaa, ¹⁰rona fanunu'apa'ia ba ana mei na'aida guta noinoi i poaa fanefanee fei humuu mei Haidaa, fei rona roroinia Fananamai. Ma ronamina naranara watauda ma maduofa a'a fei rawani'ana.

Peter na Warenaa a'a ei Ofafanunua

¹¹Ei fi panarofaa Peter ma John mei noinoi, minaa ei, ronamina ba'arofa ma ponimai a'a ro'ou fawe'ei rona roroinia ba Palee Solomon. ¹²I fanunupa'aa fei Peter, na warenaa a'a ro'ou ba: “Ena Israel, tani i faba'arofa'aa hamu'ou feni? Tani hamo'aa fanunufa'u'uaa haigua bana'aa ale'ei ei faufau haigua o fei nenegifarawaniaa haigua mei Fasu na fatalainaa meni rama'a meni? ¹³Mei Haidaniaa Abraham, Isaac mawe Jacob, mei Haidaniaa ei amaa o'ou, hia na fani hawera a'a mei nafina Jesus. Hamona fifaninia panii hefi'a ba ronei fo'afama'eia ma ware ba lomi hamona nunuminia i puda'a Pilate, ei i nara ba i alagia. ¹⁴Lomi hamona nunuminiaa mei Apunaia, mei Wanewanea ma hamona i'igai ba ronei alafanaa hamu'ou mei na fo'afama'e rama'a. ¹⁵Hamona fo'afama'ea mei fafasui fei faweweni, ma'uaa, mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea. Ona fanunudigaa fei manumanu fei. ¹⁶A'a fei narafawe'ia wagii fei haraa Jesus, meni hamona fanunuia ma apa'ia, hia na to faufau. A'a fei narafawe'ia wagii fei haraa Jesus, meni rama'a meni namina rawani'apoi ma minaa hamu'ou na fanunuaa fei.

¹⁷Si'ei, ena lofuu, una aida ba lomi hamona apa'aa tamanu hamona bigi'ia, ana ale'ei ei bauaniaa hamu'ou. ¹⁸Ma'uaa, sifei fei tala ba i bigi'aa tamanu nadii wareia a'a ei mamama'a mei Haidaa ei i ware ba mei Christ^h i to fi'ia. ¹⁹Si'ei, filoginaa naranaraa hamu'ou ma momo'inaa a'a mei Haidaa ba ei hafelo'aa hamu'ou i futo ma fei au gutafawenaia nei norai a'a mei Fasu ²⁰ma ba i aloaa Jesus mei Christ, mei na rafeinia uaa hamu'ou. ²¹Inei guta pafea nopa'aloo fei au ba mei Haidaa i auhadiwe'inaa minaa ei manumanu ale'ei fei fa'unaiana mina a'a ei apunai mamama'a. ²²Uaa, Moses na ware ba: ‘Mei Fasu, mei Haidaniaa hamu'ou i fa'asi'anaa nemea mamama'a ale'ei yau noramiana a'a fei maroaa hamu'ou; hamonei guainaa minaa ei warefanana hamu'ou. ²³Hini lomi i guainaa wareana ipowemina fi'alagii a'a ei maroana.’

^h 3:18 O, *Messiah*; v. 20 anaa

24 “Hi'i. Minaa ei mamama'a a'a fei au Samuel ma nolao, hini ro'ou na wareware, ronadii wareaa eni arewaa eni. 25 Ma hamu'ou pai ei mamama'a ma wagii fei fi'ugaia watolaa mei Haidaa mawe ei amaa hamu'ou. Ina warenaa a'a Abraham, 'A'a fei paimu, minaa ei rama'aa feni malagufu, ro'aa to hawegia.’i 26 Mei Haidaa na fa'asi'anaa mei nafina ma nado'o aloiamai a'a hamu'ou ba i haweginaa hamu'ou wagii fei ba i famomo'ainaa hememea a'a ei hafelo'ana.”

Peter ma John i Ma'aa ei Sanhedrin

4 1 Ei bauaniaa humuu mei Haidaa ma mei bauaniaa ei oanananaa fei humuu mei Haidaa mawe ei Sadducee, rona dinaa a'a Peter ma John ei lagu'ei warewarenaa a'a ei rama'a. 2 Ronamina narafafelo hamatee ei apostle, ro'ei feroinaa ei rama'a ma u'u ba ei ma'ea, ro'aa asi'adiai uaa Jesus. 3 Rona panarofaa Peter ma John ma si'ei ba na fafidii, rona au'uaa lagua humuu bobo'aia nopa'aloo mafufuo. 4 Ma'uaa, watauda ei rona guainaa fei u'uga nawe narafawe'i wagina ma puduu ei naweree ale'ei haipani pufaba'a.

5 I no'arewalao, ei hapara, ei bauaniaa gufu mawe ei feroiaa law, rona figupui i Jerusalem. 6 Annas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, hia yei ma ana Caiaphas, John, Alexander mawe ei wawane, maroaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa. 7 Rona fa'ugaa Peter ma John i ma'aa ro'ou ma i'iginaa lagua ba: “A'a tamanu faufau o hara hamuna bigi'aa feni?”

8 I dii, fei Spiriti Apuna na didifaa Peter ma ina warenaa a'a ro'ou: “Hamu'ou ena hapara ma bauaniaa ei rama'a! 9 Nabaa hamo'aa labaginaa fei pa'afii fei rawani'a bigi'a a'a mei iba'iba ba batanai i rawanidiai, 10 te, hamu'ou mawe minaa ei Israel, hamonei apa'aa feni: Meni i ufalarai i ma'aa hamu'ou ina rawani uaa fei haraa Jesus Christ, mei Nazareth, mei hamona fatawaia ma na fa'asi'ania a'a fei ma'ea mei Haidaa. 11 Hia fei

“ ‘mugoo, fei rona siminia ei fadufadua
ma nawe oanaa fafasui' fei humu.’

12 Fei tele'ana lomi a'a nemeadiai, uaa lomidiai hepalo hara yeni haroo pafea ba o'aa tela wagina.”

13 Ro'aa fanunupa'aa fei laugu'aa Peter ma John ma apa'ia ba lomi laguna dinaa feferoia ma lagua ale'ei rama'a ua, rona maduofu ma narapa'ia ba laguna tatalaifipui a'a Jesus mina. 14 Ma'uaa, si'ei ba rona fanunupa'ia ba na ufalaraifipui a'a lagua mei na pedu iba'ibana, lomi ba rona wareaa hepalo warea. 15 Si'ei, rona ware ba laguneido'o di'ininaa ei Sanhedrin ba ro'aa fiwarewarei. 16 Rona fi'i'igai: “O bigi'aa tamanu a'a lagua? Minaa ei rama'a Jerusalem, rona aida ba lagunamina bigi'aa

i 3:25 Genesis 26:4 j 4:11 O, oanaa fafasuii fei fasu'ufufugoi

hepalo baua foigia ma lomi owe opa'aipa'aa fei. ¹⁷Ma'uuaa, fapapaunii feni manumanu feni ba nei'aa talaidiai a'a ei rama'a, o warefawe'i a'a lagua ba lagunei'aa waredinaa feni hara feni a'a nemea.”

¹⁸Ma rona lala'idinamii lagua ma warefawe'i a'a lagua ba lagunei'aa fai u'u o feroinaa fei haraa Jesus. ¹⁹Ma'uuaa laguna ware Peter ma John ba, “Hamonei narama'aia. I rawani i pudaa mei Haidaa ba haigu'aa guainaa hamu'ou laraa hia? ²⁰Uaa, lomi ba haiguwe u'u'aupa'ainaa tamanu haiguna fanunua ma guainia.”

²¹Ro'aa warefamama'audigaa lagua, ronawe rawaiaa lagua. Lomi rona narapa'i ba batanai ro'aa fanima'aiaa lagua, uua, minaa ei rama'a, rona uduginaa mei Haidaa a'a fei bigi'aa lagua. ²²Uaa, mei na pedu iba'ibana a'a fei foigia na muainaa gunaroa pa'ania igisimasi.

Fei Lafulafuaa ei Narafawe'ia

²³Lagu'aa aladii Peter ma John, laguna hadiwe'inaa a'a ei maroaa lagua ma u'ugaa minaa ei rona wareia a'a lagua ei famamooa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu. ²⁴Ro'aa guainaa fei, a'a hepalo ua naranara, rona lafulafunaa a'a mei Haidaa. Rona ware ba, “Mena Fasu, mena ona bigi'aa tamanu nunumiamu, ona famamaraa fei pafea, feni malagufu ma fei agi ma minaa ei manumanu waggii ro'ou. ²⁵Wagii fei Spiriti Apuna, mei nafimu David, mei amaa hai'ou, na wareaa ei wareamu ba:

“Tani ei baua gufu, ro'aa siba
ma ei rama'a, rona naranara ba ro'aa bigi'aa hefi'a hafelo'a
manumanu?

²⁶Ei haparaa feni ano, rona ufawe'i
ma ei bauana, rona papa'ifipui
ba ro'aa fadugeaa mei Fasu
mawe mei Papaditaiana.”^k

²⁷Herod ma Pontius Pilate, laguna ma'adii ei Gentile mawe ei Israel yeni a'a feni baua gufu ma fiwarei ba batanai ro'aa fadugeaa Jesus, mei apunai nafimu, mei papaditaianu.’ ²⁸Rona bigi'uaiaa tamanu onadii naraia ba ronei bigi'ia uua fei faufaumu ma nunumiamu. ²⁹Si'ei, mena Fasu, narama'aiaa ei warefama'auaa ro'ou hai'ou ma hadumaa eni nafimu ba hai'ounei wareaa ei wareamu fininaa baua laugu'a. ³⁰Roainaa panimu, farawaninaa ei funua, bigi'aa ei hilalaa foigia ma fananawalaa puda a'a fei haraa mei nafimu Jesus, mei na apunai.”

³¹Ro'aa lafulafudii, na rerere fawelei ro'aa figupui wagina. Ma fei Spiriti Apuna na didifaa minaa ro'ou ma rona u'ugaa fei wareaa mei Haidaa fininaa laugu'a.

^k 4:26 *mei Christ o mei Messiah*

Ei Narafawe'ia, Rona Fifaninaa ei Manumanuu Ro'ou

³²Minaa ei narafawe'ia, rona pa'i hepalo ua pa'afi ma naranaraa ro'ou. Lomi hemea na ware ba ei manumanuna ana pa'aa manumanuna, ma'uua, rona fifaninaa ei manumanuu ro'ou. ³³A'a fei baua faufau, ei apostle rona'aida u'ugaa fei asi'anaa mei Fasu Jesus ma fei baua rawani'aa mei Haidaa na ude pafoo ro'ou. ³⁴Lomi hemea dupuaa ro'ou ba lomi manumanuna. Uaa, o nefarani, ei rona pa'i ano ma humuu ro'ou, rona aloaa e'ei, tonamai fei mugoo po'i wagina ³⁵ma augia i igoaa ei apostle ma rona fi'alaginia a'a ei lomi rona pa'i.

³⁶Joseph, mei Levi, noramiana Cyprus, mei rona roroinia ei apostle ba Barnabas (hanuna ba Fararawanii Naranara), ³⁷hia, na aloaa hefaa hapena ano ma tonamai fei mugoo po'i ma augia i igoaa ei apostle.

Ananias ma Sapphira

5 ¹Hemea rama'a, harana Ananias fipuinaa mei harona, Sapphira, ana laguna aloaa hepalo anoo lagua. ²Mei wawane na utofe'inaa ma'ida mugoo po'i ma mi augaa ei dufuna igoaa ei apostle ma mei harona na aida fei.

³Ma na ware Peter ba, “Ananias, tani i forapa'aa naranaramu Satan ma ona warefasifi a'a fei Spiriti Apuna ma ona utofe'inaa ma'ida mugoo po'i a'a fei aloamu anomu? ⁴Haa, a'a ba manumanumu ei ana otawe aloia? Ma o alodigia, a'a ba mugoo po'imu? Tamanu na foraa naranaramu ba o bigi'ia ale'ei? Abaa oi sifi'aa ei rama'a, ma'uua, mei Haidaa.”

⁵I guainaa fei Ananias, na pasima'e. Ma minaa ei rona guainaa fei, ronamina ma'aufafelo. ⁶Ma si'ei, ei baubara, rona nomai, sumaa fei hudi ununa ma poronaa hia ano ma i'ifinia.

⁷Nenee ale'ei oduai hour, mei harona na wadu'aimai ma lomi na aida ba tamanu napa'aa mei harona. ⁸Na i'iginia Peter, “Warefanau, sifeni feni pono'aa feni ano hamugua Ananias na tonia?”

Ina ware ba, “Hi'i. Sifena fena pono'ana.”

⁹Peter na warenaa a'ana, “Tani hamu'aa fi'u'ugai ba hamu'aa maniaa fei Spiritii mei Fasu? Ma'aia! Ei pinee ei ro'aa i'ifinaa mei haromu na nofarafi'idigimai papaa fei gigei. Ma ana ro'aa notabeio ale'ei.”

¹⁰Ana ei ua, ina pasima'e i igoana. Si'ei, ro'aa wadu'aimai ei baubara ma fanunupa'ia ba ina ma'e, rona tabenaa hia ano ma i'ifinia papaa mei harona. ¹¹Minaa ei losuia mawe ei rona guainaa fei, ronamina ma'au.

Ei Apostle, Rona Farawaninaa Watauda

¹²Ei apostle, rona bigi'aa watauda ei hilalaa foigia ma fananawalaa puda dupuaa ei rama'a. Ma wagii hepalo ua naranara, minaa ei, rona'aida figupui i Palee Solomon. ¹³Fa'ua ba ei rama'a yei na nara ba ei

apostle ma ei narafawe'ia, rona raraba, ma'uaa, lomi hemeadiai na nomai a'a ro'ou. ¹⁴Ma'uaa, wataudadiai wawane ma pifine, rona narafawe'i a'a mei Fasu ma pafoinaa fei puduu ro'ou. ¹⁵Si'ei, ei rama'a, rona dugamii ei funua i ma'aa tala ma fudigaa ro'ou pafoo tawa ma hafenaa unu ba fei hanunuu Peter nei pasi pafoo ro'ou ena na talaifalogilao. ¹⁶Rona figupuirai ei gupuu rama'a laloo ei pusu'o gufu na rafi'inaa Jerusalem ma nodugaree ei funua mawe ei na wadu'aa ro'ou ei spiriti hafelo¹ ma minaa ro'ou, na rawani.

Rona Haperararaiaa ei Apostle

¹⁷Ma mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa mawe minaa ei paniaa panina, ei ro'ou maroaa ei Sadducee, ronamina punepune. ¹⁸Rona panarofaa ei apostle ma augaa ro'ou laloo humuu bobo'aiaa fei gufu. ¹⁹Ma'uaa laloo fei poi, hemea alo'aloo mei Fasu na gigiaa ei gigei fei bobo'aia ma duginaa ro'ou i ano. ²⁰Ina ware, “Hamowii ufalarai i malalaa fei humuu mei Haidaa ma u'ufanaa ei rama'a minaa fei u'uga wagii feni manufau harenau.”

²¹I ba'amai panii fei arewaa, rona wadu'ainaa malalaa fei humuu mei Haidaa ana ale'ei guaiaa ro'ou ma feroinaa ei rama'a.

I nodigimai mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa mawe ei paniaa panina, rona lala'ifipuinaamii ei Sanhedrin—minaa ei bauaniaa gufuu Israel—ma aloaa hefi'a ba ronei dugamii ei apostle yei bobo'aia.

²²Ma'uaa ro'aa nosufudailao i bobo'aia, lomi rona labagipa'aa ro'ou yei ei oma'ama'aa. Si'ei, rona hadiwe'ai ma u'u ba, ²³“Hai'ouna fanunupa'ia ba ei gigei fei bobo'aia napa'aa fawi ma rona ufalarai a'a ei gigei ei oma'ama'aa; ma'uaa hai'ou'aa gigiaa ei gigei yei, lomi hemea lalona.”

²⁴Mei bauaniaa ei oanananaa fei humu mawe ei famamoaa humuu mei Haidaa, ro'aa guainaa fei u'uga, ronamina poapoai wagina ma naranara ba tamanudiai ba i nomai a'a feni.

²⁵Si'ei, na nomai hemea ma ware, “Me'o! Ei hamona aunaa ro'ou bobo'aia, ro'ou yei malalaa humuu mei Haidaa ma roi ufeferoinaa ei rama'a.” ²⁶A'a fei, mei bauana fipuinaa ei bauaniaa ei paniaa panina, rona dugamii ei apostle. Lomi rona foraneneinaa ro'ou, uaa rona ma'au ba ro nafa'aa ro'ou ei rama'a.

²⁷Ro'aa dugidigamii ei apostle, rona fa'ufalarainaa ro'ou i ma'aa ei Sanhedrin ba mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa i i'igainaa ro'ou hefi'a i'igai. ²⁸Ina ware ba, “Hai'ouna apunainaa hamu'ou ba hamonei'aa feroi a'a fei hara fei. Ma'uaa hamona fatalainaa fei feroiaa hamu'ou yeni Jerusalem ba hamo'aa guguinaa unuu hai'ou fei raraa mei rama'a mei.”

¹ 5:16 Warea Greek *spiriti lolooa*

²⁹Peter mawe ei apostle, rona ware, “Hai'ounei guainaa wareaa mei Haidaa laraa ei rama'a! ³⁰Mei Haidaniaa ei amaa o'ou na fa'asi'anaa Jesus wagii fei ma'ea, mei hamona fo'afama'eia ei hamo'aa fatawaia a'a fei haihai. ³¹Mei Haidaa na poro'aunaa hia i pepepe ma'auna ba hia Hapara ma Fatela'ana ba i fani filogiaa naranara ma futoaa ei hafelo'aa ei Israel. ³²O'ou, ona fanunuaa e'ei manumanu e'ei ma fei Spiriti Apuna ana na fa'arewaia ba fa'ua. Ma ei rona neneraa mei Haidaa, hia na fanaa fei Spiriti a'a ro'ou.”

³³Ro'aa guainaa fei, namina fifi'i unuu ro'ou ma na'aa ro fo'afama'ea ro'ou. ³⁴Ma'uaa, hemea Pharisee, harana Gamaliel, hemea feroiaa law, mei rona ma'auia minaa ei rama'a, hia dupuaa ei Sanhedrin, ina ufalarai ma ware ba roneido'o fa'asi'anaa ei apostle ano. ³⁵Ma na warenaa a'a ro'ou: “Ena Israel, narama'aia tamanu hamo'aa bigi'ia a'a ro'ou. ³⁶Mina, Theudas na nomai ma ware ba hia hemea baua rama'a ma ale'ei gunaroa pu'u rama'a na nenegia. Rona fo'afama'eia ma ei nenerana na matala ma lomidiai manumanu wagina. ³⁷Nenena, Judas, mei Galilee na nomai a'a fei au wareiaa rama'a ma famamotonaa hefi'a ma fa'asi'anaa sibaa. Hia anaa, rona fo'afama'eia ma minaa ei nenerana na ba'authorai. ³⁸Si'ei, a'a fei manumanu e'eni, a warefanaa hamu'ou ba: Apuna papa'aa ro'ou! Fa'aunuaa ro'ou! Uaa, nabaa fei bigi'aa ro'ou, bigi'aa rama'a ua, i pa'ai ua. ³⁹Ma'uaa, nabaa noranarai a'a mei Haidaa, lomi ba hamowe paunaipa'aa ro'ou; hamowe nanamui'uaia ba ale'ei hamona fifo'ai a'a mei Haidaa.” Na hafududumaa ro'ou ei warewareana.

⁴⁰Rona guainaa wareana ma fawadu'ainamii ei apostle ma babuinaa ro'ou. Rona apunainaa ro'ou ba ronei'aa u'u a'a fei haraa Jesus ma fa'aunuaa ro'ou.

⁴¹Ei apostle, rona di'ininaa ei Sanhedrin fininaa ni'eni'ea uaa rona nara ba rona rawani ma'ida hamatee rona tonaa fi'ia ma mamafaa a'a fei hara. ⁴²Minaa ei arewaa, i malalaa fei humuu mei Haidaa ma a'a hepapalo humu, lomi rona fafaa feferoi o u'ugaa fei rawani'a warea ba Jesus, hia mei Christ.^m

Rona Rafeinaa ei Oloromeai

6 ¹A'a ei arewaa ei, ei ipowe gipelao fei puduu ei otalai nenera, ei Greece Jew dupuaa ro'ou, rona bababau'unuaa ei Hebrew Jew, uaa, lomi rona oma'afarawaninaa ei pifine ma'esuabea a'a ro'ou. Lomi rona fafanunuaa ro'ou wagii fei alagiaa du'ua hepapalo arewaa. ²Si'ei, ei Hefua ma Helagui, rona apaifigupuinaa ei otalai nenera ma ware, “Lomi na rawaninaa o'ou ba o'aa ba'ofaa fei bigi'aa fei u'ugaa fei wareaa mei Haidaa wagii fei alagiaa du'ua. ³Ena lofuu, hamonei rafeinaa oloromeai

^m 5:42 O, *Messiah*

i dupuaa hamu'ou, ena rona pepesu a'a fei Spiriti ma fei apa'a. Ma o'aa fifaninaa feni bigi'a a'a ro'ou ⁴ma o'ou, o lafulafu ma u'ugaa fei warea.

⁵Fei naranara fei, na rawani ua a'a minaa fei gupuu ro'ou. Rona rafeinaa Stephen, hemea namina we'i naranarana ma pepesu a'a fei Spiriti Apuna; ma Philip, Procorus, Nicanor, Timon, Parmenas ma Nicolas, mei Antioch, hemea na filoginaa losuna ba hia Jew. ⁶Rona fa'ugaa ei rama'a i a'a ei apostle. Ma ei apostle, rona augaa panii ro'ou pafoo ei oloromeai ma lafulafu.

⁷Ma fei wareaa mei Hidaa na tale. Ma na apoidiai fei puduu ei otalai nenera yei Jerusalem ma watauda ei bauaniaa humuu mei Hidaa nawe neneraa fei mau we'iaa naranara.

Rona Panarofaa Stephen

⁸Stephen, hia hemea na pepesu a'a fei rawani'a ma faufau mei Hidaa ma na bigi'aa hefi'a bauh fananawalaa puda ma hilalaa fogia i pudaa rama'a. ⁹Ma'uaa, rona fiharei a'ana ei maroaa fei Synagogue ei Rona Ala (hara fei). Fei maroa fei, ro'ou Jew Cyrene ma Alexandria fipuinaa ei Jew yei laloo guei bauh gufu fawelei Cilicia ma Asia. Rona fiharei a'a Stephen, ¹⁰ma'uaa, lomi rona hawiaa fei apa'ana o fei Spiriti, fei na umuinaa hia.

¹¹Ma rona fiwarei'opa'ai ma u'ugainaa hefi'a ba ronei ware ale'ei ba, "Hai'ouna guainaa Stephen na warefafeloaa Moses ma mei Hidaa."

¹²Si'ei, rona fababainaa iaa ei rama'a ma ei bauaniaa gufu mawe ei feroiaa law. Rona panarofaa Stephen ma fa'ugia pudaa ei Sanhedrin.

¹³Rona dugamii hefi'a rona u'ufasifi ale'ei ba, "Meni rama'a meni, lomi na fafaa warefafeloaa feni apunaia humu ma fei law. ¹⁴Uaa, hai'ouna guainia na ware ba Jesus, mei Nazareth i fawata'o'ooa feni humu feni ma filoginaa ei maumau, ei na fanaa o'ou Moses."

¹⁵Minaa ei rona guta a'a ei Sanhedrin, rona fanunufa'u'uaa Stephen ma fanunupa'aa fei mau pudana ba ale'ei pudaa hemea alo'alo.

Fei Wareaa Stephen a'a ei Sanhedrin

7 ¹Si'ei, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Hidaa na i'iginia, "Fa'ua, e'ei warea e'ei?"

²A'a fei ina ware, "Ena lofu ma ena ama, guainau! Mei Haidaniaa fei hawera na fa'arewa a'a mei amaa o'ou Abraham ei hia yei Mesopotamia ma atawe guta Haran. ³Mei Hidaa na ware, 'Di'ininaa gufumu ma ei rama'aa gufumu ma dinaa a'a fei gufu yau a fama'aio.'

⁴"Si'ei, ina di'ininaa fei gufuu ei Chaldea ma naree guta i Haran. I ma'edii amana, mei Hidaa na alonaa hia a'a feni gufu hamo'ei guta wagina. ⁵Lomi na fania hepalo manumanu yei ana pa'aa lomi ma'ida malagufu. Ma'uaa, mei Hidaa na fa'unai ba hia mawe ei paina nefarani, ropowe tonaa fei malagufu, ma'uaa, a'a fei au fa'unaia atawe pa'i na'una

Abraham. ⁶Mei Haidaa na warenaa a'ana ale'ei: 'Ena paimu, ro'aa ale'ei rama'a rauaa laloo hefaa gufu abaa gufuu ro'ou ma oa ale'ei humuwa ma tonaa haperaraiaa ro'ou laloo gunaroa pu'u igisimasi. ⁷Ma'uua, a fanima'aiaa fena baua gufu, fena ro'aa humuwai wagina. Ma hinene, ro'aa wala'amai wagina ma losuinaw faweleni.' ⁸Ma ina fanaa Abraham fei fi'ugaiaa fei moro'aa hudii wawanei. Ma Abraham nawe oanaa amaa Isaac ma moro'aa hudii wawaneina laloo fei fafainaroaa arewaa nenee fei waniniana. Hinene, Isaac nawe oanaa amaa Jacob ma Jacob na oanaa amaa ei hefua ma helagui ama mina.

⁹"Si'ei ba ei ama mina, rona punepune a'a Joseph, rona alonaa hia Egypt ale'ei humuwa. Ma'uua, mei Haidaa na oafipui a'ana ¹⁰ma hadumia a'a minaa ei hafelo'ana. Ina fani apa'aa Joseph ma farawaninia i puda Pharaoh, mei haparaa Egypt; si'ei, ina fagutania ba hia haparaa Egypt ma fei humuna, humuu hapara.

¹¹"I dii, na nomai fei au mouabiabia wagii minaa ei gufu laloo Egypt ma Canaan, nofininamii baua fi'ia ma ei amaa o'ou, lomi rona pa'i du'ua. ¹²I guania Jacob ba na pa'i lau guana i Egypt, na aloaa ei amaa o'ou a'a fei rawarawa aunuaa ro'ou. ¹³A'a fei faguapooa aunuaa ro'ou, Joseph na warefanaa ei lofuna ba hia hini ma Pharaoh nawe apa'aa ei maroaa Joseph. ¹⁴Nenee fei, Joseph na apainamii amana Jacob mawe minaa ei maroana; puduu ro'ou, oloromfua ma haipani. ¹⁵Si'ei, Jacob na dinaa Egypt ma hia mawe ei amaa o'ou, rona ma'e yei. ¹⁶Ei hudi unuu ro'ou, rona porohadiwe'idinaa Shechem ma na fahainopaa ro'ou laloo fei huapu na'ana'a, fei i pononaa hefi'a mugoo po'ii Abraham a'a ei na'uu Hamor yei Shechem.

¹⁷"I nofarafi'imai fei au mei Haidaa ba i bigi'aa fei fa'unaiana a'a Abraham, fei puduu ei gufuu o'ou yei Egypt nawemina rata. ¹⁸Ma hemeadiai na tonaa fei hapara yei Egypt, hemea lomi na apa'aa Joseph. ¹⁹Ina haperararaiaa ei maroaa o'ou ma humuwainaa ei upuu o'ou ba ronei siminaa ei baduu we wanini'uaa ba ronei ma'e.

²⁰"Ma fei au fei, na wanini Moses ma abaa hia baduu ua.ⁿ Laloo oduai puda rona oma'aia yei humuu mei amana. ²¹Ei ropowe poro'aunaa hia ano ma di'inia, mei pifine, na'uu Pharaoh, na poro'ia ma oma'aia ba hia pa'aa na'una. ²²Rona feroinaa Moses a'a minaa ei apa'aa Egypt. Ei wareana ma bigi'ana namina honua.

²³"Moses na pa'i gunaroa pa'ania igisimasina ei i nara ba ido'o ma'a ei gufuna Israel. ²⁴Ina fanunupa'aa hemea Egypt na fafeloaa hemea gufuna. Si'ei, na nolao ba i hadumia ma fo'afama'ea mei Egypt. ²⁵Naranaraa Moses ba ei gufuna, ro'aa fanunu'apa'ia ba mei Haidaa na rafeinia ba hia i alaraa ro'ou, ma'uua, lomi rona fanunu'apa'ia. ²⁶Ma iree arewadiai, Moses na

ⁿ 7:20 O, *Moses ma hia maurawani puda mei Haidaa.*

nobapa'amii helagui Israel, lagu'ei fifo'ai. Ba i fawanewaneaa lagua ina ware ale'ei, 'Megu, hamugua filofui. Tani hamu'aa itainaa raraa unuu hamugua?'

²⁷"Ma'uuaa, mei i fo'a, na susuninaa Moses ma ware ba, 'Hini na augio ba bauana ma fawanewaneaa haigua?' ²⁸Haa, ana ba o fo'afama'eaueu ale'ei o fo'afama'eaueu mei Egypt minoa?' ²⁹I guainaa fei Moses, na ma'au ponipa'ainaa Midian ma naree guta yei ale'ei rama'aa gufuu raua ma na pa'i helagui na'una, baduu wawane.

³⁰"I nodigilao gunaroo pa'ania igisimasi, hemea alo'alo na fa'arewa a'a Moses laloo fei haihai na gu'a fawelei lomi guana o hepalodiai manumanu papaa Maugeni Sinai. ³¹I fanunupa'aa fei, na madufofo wagina. I nolao ba i fanunu, na guainaa fei lao mei Fasu: ³²'Yau mei Haidaniaa ena amamu. Mei Haidaniaa Abraham, Isaac ma Jacob.' Namina ma'aufunurere Moses ma ba lomi ipo'o fanunu.

³³"Ma mei Fasu na warenaa a'ana, 'Dudumaa ei hafena pinemu, uaa fawelena o u wagina na apunai. ³⁴Unapa'aa fanunupa'aa fei gutafafeloa ei rama'aa gufuu yei Egypt. Na guaidigaa ei ai'aigaa ro'ou ma na nogio ba a alaraa ro'ou. Nadii, nomai. Yau a alohadiwe'inio Egypt.'

³⁵"Ana mei Moses mei, mei lagu'aa fadugeia ma ware ba, 'Hini na augio bauana ma fawanewaneaa haigua?' Ana sime i na fa'arewa a'ana mei Hidaa wagii fei haihai ale'ei alo'alo ma na aloia ba hia bauaniaa ro'ou ma alaraa ro'ou. ³⁶Na dugamii ro'ou yei Egypt ma bigi'aa manumanuu fananawalaa puda ma ei hilalaa foigia yei Egypt a'a fei Roa Agi^o ma ana laloo gunaroo pa'ania igisimasi yei lomi guana ma haihai.

³⁷"Ana mei Moses, mei i ware a'a ei Israel ba, 'Mei Hidaa, iwe aloaa hemea mamama'a ale'ena yau i tapuu ena rama'aa gufuu hamu'ou.' ³⁸Hia hemea dupuaa fei gupuu ei rama'a fawelei lomi haihai ma guana a'a mei alo'alo, mei i wareware a'ana pafoo Maugeni Sinai ma a'a ei amaa o'ou. Ma na tonaa ei warea na udelao ba i fifaninamai a'a o'ou.

³⁹"Ma'uuaa, ei amaa o'ou, rona barafeia. Rona ofadugia ma ei naranaraa ro'ou na hadiwe'idinaa Egypt. ⁴⁰Rona ware a'a Aaron, 'Bigifani haidaniaa hai'ou ba nei famamooa hai'ou. Uaa, meni Moses, meni i dugifalele'anaa hai'ou yei Egypt, lomi hai'ouna aida ba hia batanai!' ⁴¹Ana fei au fei, rona bigi'aa fei haidaniaa ro'ou, maumauna ale'ei na'uu buduma'ao. Rona fani fanaa ro'ou a'ana ma hamamani ma bigi baua du'ua hamatee ba ro teninaa fei bigi'aa panii ro'ou. ⁴²Ma'uuaa, mei Hidaa na ofadugaa ro'ou ma rawaiaa panina a'a ro'ou ba ro'aa losuinaa ei manumanu haroo pumanugawe. Hefeni ana ale'ei fei ne'ia laloo fei bu'uu ei mamama'a:

" 'Haa, hamona fani fanaa hamu'ou a'au ma mi au manumanu a'au i a'a fei talaiaa hamu'ou laloo gunaroo pa'ania igisimasi yei lomi haihai o guana, hamu'ou ena Israel?

43 Hamona poro'aa fei palee Molech
 ma fei pi'uu mei haidaniaa hamu'ou, Rephan,
 ma ei bigi'aa hamu'ou ba hamo'aa losuinia.

Si'ei, a alonaa hamu'ou suwidenaa Babylon ale'ena rama'a, lomi gufuu ro'ou.'

44 "Yei lomi haihai o guana, ei amaa o'ou mina, rona pa'i fei humuu mei Haidaa poroporo, fei na pa'i bao fei law lalona. Rona bigi'ia ale'ei tamanu inado'o fanunuia Moses ei i warefania mei Haidaa. 45 Ro'aa todigaa fei humuu mei Haidaa poroporo ei amaa o'ou a'a fei famamooa Joshua, rona notofininia a'a ro'ou ei ro'aa tonaa fei malalagufu a'a ei rama'aa fei baua gufu, ei na teteaa ro'ou mei Haidaa. Fei humu fei, na oa a'a ro'ou nopa'alo fei au David, 46 mei na ni'eni'e a'ana mei Haidaa, mei i i'igai ba i bigifani humuu mei Haidaniaa Jacob.^p 47 Ma'uua, Solomon, hia mei i fadufani humuna.

48 "Ma'uua, mei na Pa'aa Pafeai, lomi i guta laloo ei humu faduaa rama'a. Ale'ei i wareia mei mamama'a:

49 " 'Na ware mei Fasu, fei gufu pafea, gutanau
 ma feni malagufu, lalabenii pineu.

Humu bata fei ba o'aa bigifanau?

O i fawelei hitani ba a gutafawenai?

50 Haa, a'a ba eni manumanu eni, bigi'aa paniiu?"

51 "Na pa'aa waiwai tabaa hamu'ou. Ei naranara ma adiaa hamu'ou, tawi'ana ale'ei ei lomi na moro hudii wawane! Hamu'ou pa'aa ale'ena ena amaa hamu'ou: Ranimai hamona'aida fadugeaa fei Spiriti Apuna!

52 Ina pa'i hemea mamama'a mina ba lomi rona haperararaia ei amaa hamu'ou? Ana ronamina fo'afama'ea ei ronadii wareaa fei noramiaa mei Wanewanea. Ma eni, hamona aloia ma fo'afama'ea— 53 hamu'ou ena na todigaa fei law, fei rona wareia ei alo'alo, ma'uua, lomi hamona nenegia."

Rona Nafa'aa Stephen

54 Ro'aa guainaa fei, rona sibafafelo ma fi'u'uinaa difoo ro'ou a'ana.

55 Ma'uua fei Spiriti Apuna na didifaa Stephen ma ina aranaa gufu pafea, fanunupa'aa fei haweraa mei Haidaa ma Jesus na ufalarai i pepei ma'au mei Haidaa. 56 Ina ware, "Fanunu. Una fanunupa'aa fei gufu pafea na ba'agigi ma mei Na'uu Rama'a fi ufalarai i pepei ma'au mei Haidaa."

57 A'a fei, rona lotomaa adiaa ro'ou ma tomewai ma minaa ro'ou na ponifafifi'inaa a'ana, 58 foraneneneinia, notonaa hia auguu fei gufu ma nafanaa hia mugoo. Ma ei rama'a, ei ro'aa haperararaia, rona augaa ei susuu ro'ou pinee hemea wawane harana Saul.

59 Ei roi nafa'ia, Stephen na lafulafu, "Mena Fasu Jesus, tonaa fei spiritiu." 60 Ma na pasi unaa du'una ma haroharo, "Mena Fasu, futoaa eni hafelo'aa ro'ou." I'a wareia fei, nawe ma'igu.

8 ¹Ma Saul, hia yei ma na ugainaa fei ma'eana.

Rona Haperararaia ma Faba'atorainaa ei Losuia

Ma a'a fei arewaa fei, na pa'i hefaa baua haperararaia a'a ei losuia yei Jerusalem ma minaa ro'ou, ronamina ba'atorainaa yei Judea ma Samaria ma ei apostle, lomi. ²Ei ronapa'aa neneraa mei Haidaa, rona i'ifinaa Stephen ma ronamina faloloa'inia. ³Ma'uaa, Saul fipowe fafeloaa fei gutanaa ei losuia. Ina wadu'ainaa hepapalo humu ma foraneneneinaa ei wawane ma pifine ma aunaa ro'ou bobo'aia.

Philip Yei Samaria

⁴Ei rama'a rona ba'atorai, rona u'ugaa fei rawani'a warea a'a ei gufu rona dinaa wagina. ⁵Philip na dinaa hepalo gufu yei Samaria ma u'ugaa mei Christ^q yei. ⁶Ro'aa guainaa Philip ei gupuu rama'a ma fanunupa'aa ei hilalaa foigia ina bigi'ia, minaa ro'ou, rona guaifarawaninaa tamanu ei wareana. ⁷Ei spiriti hafelo,^r rona iwa ma wala'amai a'a watauda rama'a ma watauda ma'ea unu mawe ei iba'iba, hia na farawaninaa ro'ou. ⁸Si'ei, na bauana fei ni'eni'ea laloo fei baua gufu fei.

Simon mei Puala

⁹Na pa'i hemea rama'a harana Simon nafane bigi'aa fifinesi laloo fei gufu ma famalefaiaa minaa ei rama'aa Samaria. Ina warefa'agu'agu ba hia baua rama'a ¹⁰ma minaa ei rama'a, ei bauana mawe ei rama'a ua, rona guainia ma ware ba, “Meni rama'a meni na pa'i faufau mei Haidaa, fei rona wareia ba fei Baua Faufau.” ¹¹Rona nenegia uatani, ranimai na famadi'aa puda ro'ou a'a fei fifinesina. ¹²Ma'uaa ei pifine ma wawane, ei ro nara ba fa'ua fei u'ugaa Philip, rona pudugufai ei i u'ugaa fei rawani'a wareaa fei haparaiaa mei Haidaa ma fei haraa Jesus Christ. ¹³Simon, ana na nara ba fa'ua fei ma na pudugufai. Ma ina talai neneraa Philip na dinaa hitani. Ma na malefa a'a ei baua hilala ma foigia ina fanunuia.

¹⁴Ro'aa guainia ei apostle yei Jerusalem ba ei Samaria rona tonaa fei wareaa mei Haidaa, rona aloaa Peter ma John a'a ro'ou. ¹⁵Lagu'aa nodigimai, laguna lafulafunaa ro'ou ba ronei tonaa fei Spiriti Apuna ¹⁶uaa, fei Spiriti Apuna atawe pasiaa hemea ro'ou; rona pudugufai ua a'a^s fei haraa mei Fasu Jesus. ¹⁷Si'ei, Peter ma John, laguna au panii lagua pafoo ro'ou ma ronawe tonaa fei Spiriti Apuna.

¹⁸Simon, i fanunuia ba laguei apostle na augaa panii lagua, hefi'adiai na tonaa fei Spiriti. Ma ba i fani mugoo po'i a'a lagua ¹⁹na ware, “Fanau fena faufau fena, uaa ba minaa ei a augaa panii pafoo ro'ou, ronei tonaa fei Spiriti Apuna.”

^q 8:5 O, *Messiah* ^r 8:7 Warea Greek ba *spiriti loloaa* ^s 8:16 O, *laloo*

²⁰Peter na ware, “Fei mugoo po'imu nei madigefipui a'amu, uaa yoi ona nara ba o pono'aa fei fanaa mei Haidaa a'a mugoo po'! ²¹Lomi ona pa'i ma'lida bigi'amu a'a feni bigi'a, uaa fena naranaramu, lomi na rawani i pudaa mei Haidaa. ²²Filoginaa fena hafelo'a naranaramu ma lafulafunaa a'a mei Fasu. Woro i futoaa ena hafelo'a naranaramu. ²³Uaa una fanunu'apa'ia ba na para'a naranaramu ma na bobo'ainio fei hafelo'a.”

²⁴Ma Simon na ware, “I'iginaa mei Fasu ba inei'aa pa'au tamanu ona wareia.”

²⁵Lagu'aa u'udii ma waredigaa fei wareaa mei Fasu, Peter ma John, laguna hadiwe'inaa Jerusalem, no'u'ugaloo fei rawani'a warea a'a watauda ei gufu Samaria.

Philip ma mei Ethiopia

²⁶Ma hemea alo'aloo mei Fasu na warenaa a'a Philip, “Aununaa hara'uu a'a fei tala lomi guana o haihai, fei na upunaloo Jerusalem aununaa Gaza.” ²⁷Si'ei, ina aunu ma ei fi nolao na nobapa'aloo hemea Ethiopia,^t lomi wawaneina, hemea nafii mei hapara pifine, mei oma'aa ei mugoo po'ii Candace. Mei rama'a mei na aununaa Jerusalem ba i losui. ²⁸Ma ifi hadiwe'inaa gufuna pafoo fei wana, igo'igoaa fei bu'uu mei mamama'a Isaiah. ²⁹Fei Spiriti na warenaa a'a Philip, “Dinaa a'a fena wa ma oafarafi'i papana.”

³⁰Si'ei, Philip na poni nopa'aloo fei wa ma guainaa mei rama'a mei fi igo'igoaa fei Bu'uu Isaiah, mei mamama'a. Na i'igai Philip, “Ana ona apa'ia hanuu fena igoamu?”

³¹Ma ina ware, “A apa'ibatanainia rabaa na pa'i rama'a ba i warefa'arewaia a'au?” Si'ei, na i'iginaa Philip ba nei fanegutafipui a'ana.

³²Mei nafii mei hapara pifine fi igoaa feni paolaa wareaa fei Bu'u Apuna: “Rona talaidugia ale'ei sipsipi ba i dinaa fei ma'ea ma ale'ei na'uu sipsipi lomi waigiana ei ro'aa fapi'aa hugoo ununa, ana lomi na gigiaa umuna.

³³Rona famamafaia ma lomi rona fania fei rawani'a dududua.

Hini mei ba i u'ufanaa ei paina?

Uaa, rona fapedugia yeni malagufu.”

³⁴Mei nafi mei na i'igainaa Philip, “Warefanau ba fi warewareaa hini mei mamama'a, hia o hemeadii?” ³⁵Si'ei, Philip na igoaa fei ne'iaa fei Bu'u Apuna ma u'ufania fei rawani'a wareaa Jesus.

³⁶Ei lagu'ei nolao a'a fei tala, laguna nopa'aloo fei ranu, na ware mei nafi, “Fanunu, na pa'i ranu yeni. Na rawani ba a pudugufai?” ³⁷^u ³⁸Ma

^t 8:27 Hefaa gufu fawelei opa'aloo Nile ^u 8:37 Hefi'a we ne'ia ba pudugufai?” ³⁷ Philip na ware, “Naba onamina narafawe'i a'a minaa ei naranaramu, hi'i.” Mei nafi na ware, “Una uga ba Jesus Christ, hia mei Na'uu mei Haidaa.”

ina warenaa a'a ro'ou ba ronei fa'ugaa fei wa. Philip ma mei nafi, laguna u'upunaa fei ranu ma Philip na pudugufainia. ³⁹Lagu'aa asi'arai a'a fei ranu, fei Spiritii mei Fasu na notonaa Philip ma mei nafi, fai lomi na fanunupa'idinia ma na aununi'eni'ena gufuna. ⁴⁰Ma'uaa, Philip na maua yei Azotus ma tatalai yei ma wareaa fei rawani'a warea a'a minaa ei gufu nopa'aloo Caesarea.

Saul na Filoginaa Naranarana

(Acts 22:6-16; 26:12-18)

9 ¹Ma'uaa Saul, ana fi fifi'i ununa ba i fo'afama'ea ei otalai neneraa mei Fasu. Na dinaa a'a mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ²ma i'iginia ba nei ne'inaa a'a ei synagogue yei Damascus ba nabaa i labagipa'aa hini maroaa fei Tala—pifine o wawane—nei panarofaa ro'ou ma bobo'ainaa ro'ou Jerusalem. ³I norafi'inaloo Damascus a'a fei tatalaiana, ana ei ua, hepalo we'ai noramiana pafea na we'afaweloinia. ⁴Ina pasinaa malagufu ma guainaa hepalo lao na warenaa a'ana ba, “Saul, Saul, tani o haperararaiau?”

⁵Saul na i'igai, “Yoi hini, mena Fasu?”

Ina ware, “Yau Jesus, mei o haperararaia. ⁶Nadii. Asi'aa ma aununaa a'a fei baua gufu ma we guainaa tamanu ba nei bigi'ia.”

⁷Ei ro talaihugiaa Saul rona u hawainaa poaa ro'ou; rona guainaa fei lao, ma'uaa, lomi na fanunupa'aa hemea rama'a. ⁸Saul na asi'aa a'a fei malagufu, ma'uaa, ba i werainaa pudana, lomi na fanunupa'i. Si'ei, rona tauaa panina ma duginaa hia Damascus. ⁹Laloo oduai arewaa ina wera pudana ma lomi na hanana o hunu.

¹⁰Yei Damascus na pa'i hemea otalai nenera, harana Ananias. Mei Fasu na harofia a'a fei mefina, “Ananias!”

Ina ware, “Tani, mena Fasu?”

¹¹Mei Fasu na warenaa a'ana, “Dinaa a'a fei humuu Judas yei Tala Wanewane ma labaginaa hemea Tarsus harana Saul, uaa, ifi lafulafu eni. ¹²I a'a fei mefina na fanunupa'aa hemea rama'a, harana Ananias na nomai augaa panina pafona ma faweradinaa pudana.”

¹³Na ware Ananias, “Mena Fasu, yau na guainaa watauda u'ugaa mei rama'a mei ma minaa ei hafelo'a bigi'ana a'a ei apunaiiaa mei Haidaa yei Jerusalem. ¹⁴Ina nomai yeni uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa rona faninaa panina ba nei panarofaa hini i lala'aa haramu.”

¹⁵Ma'uaa, mei Fasu na warenaa a'a Ananias, “Aunu ua! Mei rama'a mei, una rafeinia ba waduu paniu talaitonaa harau i a'a ei Gentile ma ei haparaa ro'ou mawe ei Israel. ¹⁶Ba a fama'aia batanai fi'ia i tonia a'a fei harau.”

¹⁷Si'ei, Ananias na dinaa a'a fei humu ma wadu'ai. Na augaa panina pafoo Saul ma ware, “Mena lofuu Saul, mei Fasu—Jesus, mei i

fa'arewa a'amu i ma'aa tala ei oi fi nomai yeni—na aloamiau ba onei fafanunudiai ma fei Spiriti Apuna neimina didifio.”¹⁸ Ana ei ua, hefi'a manumanu ale'ei hunu na pasilele'aa pudaa Saul ma na fanunupa'idiai. Ina asi'aa ma rona pudugufainia¹⁹ ma i hananadii, na faufaudiai.

Saul Yei Damascus ma Jerusalem

Saul na gutafipui a'a ei otalai nenera yei Damascus ale'ei hefi'a arewaa.²⁰ Ana ei ma na u'u laloo ei synagogue ba Jesus, hia Na'uu mei Haidaa.²¹ Minaa ei rona guainia na ba'arofu ma i'igai, “Haa, ana simeni, meni i fa'agu'agu ma fo'aiaa ei ro'aa lala'aa fei hara yei Jerusalem? Ma abaa eni i nomai yeni ba i patarobobo'inaa ro'ou ma duginaa ro'ou a'a ei famamoa humuu mei Haidaa?”²² Ma'uaa, Saul na to'apoidiai faufauna ma fapoapoinaa ei Jew ro'aa guta yei Damascus, uaa, na fa'arewaia ba Jesus, hia mei Christ.”

²³I nodigilao ale'ena hefiga arewaa, ei Jew na fiwarewareipa'ai ba ro'aa fo'afama'eia.²⁴ Ma'uaa Saul na guainia ba ale'ei warewareaa ro'ou. Arewaa ma poi, ronamina pupudainaa ei poaa fanefanee fei gufu ba ro'aa fo'afama'eia.²⁵ Ma'uaa, ei neneraa Saul na dugia poi ma fa'u'upuia laloo hepalo pa a'a fei walawalaa fei nono.

²⁶I nodigimai Jerusalem ba i bigifipui a'a ei otalai nenera, ma'uaa, minaa ro'ou na ma'auia ma nara ba hia abaa pa'aa otalai nenera.²⁷ Ma'uaa, Barnabas na duginaa hia a'a ei apostle. Ina warefanaa ro'ou batanai Saul ei i talaimai ma'aa tala na fanunupa'aa mei Fasu ma mei Fasu na warenaa a'ana ma batanai ba yei Damascus ina laugu'ua ei i wareaa fei haraa Jesus.²⁸ Si'ei, Saul na gutafipui a'a ro'ou ma tatalai yei Jerusalem ma u'ulaugu'uai a'a fei haraa mei Fasu.²⁹ Ina fiwarewarei ma fiharei a'a ei Jew Greece, ma'uaa, ba ro'aa fo'afama'eia.³⁰ Ro'aa guainaa fei ei lofu, rona duginaa hia Caesarea ma alonaa hia Tarsus.

³¹Ma ei losuia yei Judea, Galilee ma Samaria, ronawe gutafarawani. Fei Spiriti Apuna na fawe'ia ma fa'unuwenuweaa naranaraa ro'ou ma na apoidiai puduu ro'ou ma rona gutama'auaa mei Fasu.

Aeneas ma Dorcas

³²Fi talai a'a ei gufu sugutata'aia Peter, na dinaa Lydda ba i ma'a ei apunaiaa mei Haidaa yei.³³ Yei ina bapa'aa hemea harana Aeneas, mei na ma'e raraa ununa na haino pafuu tawa ale'ei fainaroo igisimasi.³⁴ Peter na warenaa a'ana, “Aeneas, Jesus Christ, i fapedugaa funuamu. Asi'atonaa fei hafena nopamu.” Ana ei, na asi'aa Aeneas.³⁵ Minaa ei Lydda ma Sharon na fanunupa'aa mei ma neneraa mei Fasu.

³⁶Yei Joppa na pa'i hemea pifine otalai nenera, harana Tabitha (fei, ana fei hara Dorcas).^w Ma hia nafane bigi'aa ei rawani'a bigi'a ma hadumaa ei rama'a lomi na pa'i manumanu. ³⁷A'a fei au fei, hia na funuma'e ma rona nunufia ma fahainopia a'a hepalo tarea humu. ³⁸Lydda na rafi'inaa Joppa; si'ei, ro'aa guainia ei otalai nenera ba Peter yei Lydda, rona aloaa helagui a'ana ma laguna roronina ba, “Nobatafamai e'eni!”

³⁹Na aunuhugiaa lagua Peter ma ro'aa nodigilao, rona duginaa hia a'a fei tarea humu. Minaa ei pifine ma'esuabea, rona u i a'ana. Rona ai'ai ma fama'aia ei hawaa ugu ma ei susu, ei tawi'aa Dorcas ei fido'o guta a'a ro'ou.

⁴⁰Peter na fa'asi'anaa minaa ro'ou i ano ma na fa'unaa du'una ma lafulafu. Oma'anaa a'a mei pifine ma'ea ma ware, “Tabitha, asi'aa!” Ina werainaa pudana ma i fanunupa'aa Peter, na asi'aguta. ⁴¹Ina tauaa panina ma fa'ufalarainia. I dii, na lala'amii ei apunaia mawe ei ma'esuabea ma fa'ugia fininaa harenuana i pudaa ro'ou. ⁴²Minaa ei Joppa, rona guinaa fei ma watauda na narafawe'i a'a mei Fasu. ⁴³Peter na guta yei Joppa ale'ei hefiga arewaa a'a hemea na'aida naraiaa ei hudii manulelele, harana Simon.

Cornelius na Lala'aa Peter

10 ¹Yei Caesarea na pa'i hemea rama'a, harana Cornelius, hemea centurion yei Italy. ²Hia mawe ei e'ei laloo humuna, romina neneraa mei Haidaa ma ma'auia. Ma ina pani'arerei a'a ei rona pa'i nunumiaa ro'ou ma fane lafulafu a'a mei Haidaa. ³Heai arewaa, fafi, ale'ei oduai ido'o, ina to fanunua ale'ei mefi. Ina fanunupa'aa hemea alo'aloo mei Haidaa na nomai a'ana ma mei alo'alo na ware, “Cornelius!”

⁴Cornelius na fanunufa'u'uia ma na ma'au. Ina i'igai, “Tani mena Fasu?” Na ware mei alo'alo, “Ei lafulafuamu ma ei fanamu a'a ei lomi manumanuu ro'ou na aununaa a'a mei Haidaa pafea ma ina narapa'io. ⁵Ma e'eni, aloaa hefi'a dinaa Joppa ba ronei dugamai mei harana Simon, mei ana harana Peter. ⁶Hia na guta humuu Simon, mei na'aida naraiaa hudii manulelele ma fei humuna, i papaa agi.”

⁷I aunudii mei alo'alo, mei i wareware a'ana, Cornelius na harofaa helagui tameloina ma hemeadiai tameloina, hemea rama'aa fo'aa, hemei na ma'auaa mei Fasu. ⁸Ina warefanaa ro'ou minaa ei manumanu na fanunua ma na alonaa ro'odu Joppa.

Fei Fanunuaa Peter—ale'ei Mefi

⁹Hepalodiai arewaa nenee fei ma i nohaloainalao, ro'ei talaifarafi'inaa fei gufu, Peter na fanenaa pupuaa fei humu ba i lafulafu a'a mei Fasu.

^w 9:36 Guapaloei hara Tabitha (Aramaic) ma Dorcas (Greek) hanuu guapaloei ba *gazelle* (hepalo mau manulelele).

¹⁰Ina bao ma ba i hanana. Fi babagii ei du'ua, hia na mefi. ¹¹Ma laloo fei mefina na fanunupa'aa fei pumanugawe na gigi ma hefaa manumanu ale'ei bauan lawalawa na tausisigaigio malagufu a'a obaoei supuna. ¹²Ma lalona na pa'i watauda ei maumau manulelele, ei rona pa'i obao pine mawe ei mau manulelele ro ata'ata i malagufu ale'ei wa'a mawe wa'i ma ei manufidufidu haroo pafea. ¹³Ma na ware hefaa lao a'ana, "Asi'aa Peter. Fo'afama'eia ma hanana."

¹⁴Na ware Peter ba, "Pa'aa lomi, mena Fasu! Atawepo'o hana ena abaa du'ua, ena na loloa."

¹⁵Fei lao na ware faguapoaidiai a'ana, "Nabaa hefaa manumanu ma mei Haidaa na waredii ba na rawani, onei'aa ware ba na loloa."

¹⁶Feni lao guaiana na fa'odupoai ma ana ei ua, fei lawalawa na hadiwe'ainaa pafea.

¹⁷Fi naranara watauda Peter ba tamanu hanuu fei fanunuana, ei rama'a aloaa Cornelius, ana rona bapa'aa fei humuu Simon ma u i papaa fei gigei. ¹⁸Rona haro'i'igai ba, "Simon, mei ana harana Peter, hia, yena?"

¹⁹Fi naranara Peter ba tamanu hanuu fei fanunua, fei Spiriti na warenaa a'ana, "Simon, o'odui rama'a, roi labaginio.^x ²⁰Hee, asi'aa ma upunaa pu. Apuna nara ba o'adii o lomi, uaa, yau meni a aloawii ro'ou."

²¹Peter na upulao ma warenaa a'a ei rama'a, "Yau meni hamo'ei labaginia. Tani hamu'ou nomai?"

²²Ei rama'a na ware, "Noramiaa hai'odu a'a Cornelius, centurion. Hia hemea na wanewane ma na ma'auaa mei Haidaa. Ma minaa ei Jew, rona ma'auaa mei rama'a mei. Hemea alo'alo, mei na apunai, na warefania ba yoi onei dinaa humuna ba i guainaa tamanu o wareia." ²³Si'ei, Peter na ware ba ronei wadu'ainaa humu ma guta a'ana.

Peter i Humuu Cornelius

Heai arewadiiai, Peter na aunuhugiaa ro'odu ma hefi'a rama'aa Joppa, hefi'a narafawe'ia, ana rona aunu. ²⁴Heai arewadiiai, ina sufudai i Caesarea. Cornelius na apa'ia ba i nomai ma ina harofamii ei gufuna mawe ei tafina. ²⁵I wadu'ainaa fei humu Peter, Cornelius na nomai i ma'ana ma o'o'ui i pinee Peter. ²⁶Ma'uaa, Peter na fa'asi'ania. Ina ware, "Ufalarai. Yau ana rama'a ua."

²⁷Laguna fiwarewarei ma Peter na wadu'ai ma fanunupa'aa hefaa bauan gupuu rama'a. ²⁸Ina warenaa a'a ro'ou, "Hamona apa'ifarawaninia ba na apunainaa fei law hai'odu ba hemea Jew i guta o oafipui a'a hemea Gentile. Ma'uaa mei Haidaa na fama'au ba nei'aa ware ba nemea na hafelo o na loloa. ²⁹Si'ei, ro'aa la'au, una no'uamai lomi na pa'i naranarau. Na rawani ba a i'iginaa hamu'ou ba tani hamu'ou lala'au?"

^x **10:19** Hepalo ne'ia mina ba *Simon, helagui rama'a, lagu'ei labaginio*; hefi'adiiai ne'ia, lomi na ware ba figa rama'a.

³⁰Cornelius na ware, “Obao arewaa ididii, yau laloo humuu ma lafulafu ana ale'eni feni au feni, ale'eni odu'ai ido'o fafi. Ma a'a fei au fei, una maduofu hamatee hemea rama'a, hemea na agime lawalawana na u i ma'au ³¹ma na ware ‘Cornelius, mei Haidaa na guainaa ei lafulafuamu ma fanunupa'aa ei fanamu a'a ei rama'a lomi manumanuu ro'ou. ³²Alo alo'alomu dinaa Joppa ba ronei dugamii Simon, mei harana Peter. Hia na guta humuu hemeadiai Simon, mei na'aida naraiaa hudii manulele, mei fei humuna i papaa agi.’ ³³Si'ei, una ponila'amii yoi ma na rawani ba ona nomai. Ma e'eni, minaa hai'ou yenii inamoaa mei Haidaa ba hai'ou'aa guainaa minaa ei manumanu mei Fasu na warefanio ba onei warefanaa hai'odu.”

³⁴Ma si'ei, Peter na'aa ware, “Yau eni, nawe fanunu'apa'ia ba pa'aa fa'ua ba mei Haidaa, lomi na pa'i papa'aa ununa, ³⁵ma'uaa na dugi'uaiaa ei rama'a a'a minaa ei gufu, ei rona ma'auia ma neneraa tamanu ei na rawani. ³⁶Hamona aida fei rawani'a warea, fei mei Haidaa na alonaa a'a ei Israel, warefanaa ro'ou fei rawani'a wareaa fei gutafarawana, uaa Jesus Christ, mei Fasu minaa ei manumanu. ³⁷Hamona aida tamanu ei na asi'aa yei Judea, tamanu ei nado'o asi'aa farawarawa yei Galilee, nenee fei pudugufaia, fei John na u'ugia. ³⁸Hamona aida ba mei Haidaa na papaditainaa Jesus mei Nazareth a'a fei Spiriti Apuna ma waggii fei faufau na talaibigifarawani, farawaninaa ei rona oa waggii fei faufau mei hani'u, uaa mei Haidaa a'ana.

³⁹“Ona ma'adigaa minaa ei bigi'ana yei gufuu ei Jew ma yei Jerusalem. Rona fatawaia a'a fei haihai ma na ma'e, ⁴⁰ma'uaa mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea laloo fei fa'oduuaa arewaa ma ina fa'arewaia a'a ei rama'a. ⁴¹Abaa minaa ei rama'a rona fanunuia. Ma'uaa, mei Haidaa nado'o uniaa hini ei rowe fanunuia, ale'ena hai'odu, hai'ouna hanana ma hunufipui a'ana nenee fei i asi'aa a'a ei ma'ea. ⁴²Ina ware ba hai'ounei u'ufanaa ei rama'a ma warefa'uai ba uniaa mei na rafeinia mei Haidaa ba nei dududuaa ei rona guta ma ei rona ma'e. ⁴³Minaa ei mamama'a, rona warefa'uai wagina ba hini i narafawe'i a'ana, a'a fei harana, mei Fasu i futoaa ei hafelo'ana.”

⁴⁴Fi wareware Peter, fei Spiriti Apuna fi pasigio pafoo minaa ei rona guainaa fei warea. ⁴⁵Ei rona narafawe'i ma moro hudii wawanei, rona nohugiamii Peter. Rona ba'arofu ba fei fanaa mei Haidaa fei Spiriti Apuna na pasinaa pafoo ei Gentile anaa. ⁴⁶Uaa, ei ro nohugiamiaa Peter rona guainaa e'ei rama'a e'ei, rona warenaa wareaa hepapa gufu ma uduginaa mei Haidaa.

Ma na ware Peter, ⁴⁷“Na pa'i nemea i nara ba eni rama'a eni, ronei'aa pudugufai a'a fei ranu? Na rawani ba ro'aa pudugufai, hamatee rona todigaa fei Spiriti Apuna ana ale'ei o'odu.” ⁴⁸Si'ei, ina ware ba ronei pudugufai a'a fei haraa Jesus Christ. Ma rona warefanaa Peter ba nei gutafipui a'a ro'odu hefi'adiai arewaa.

Peter na U'ugaa Hanuu ei Bigi'ana

11 ¹Ei apostle ma ei lofu tadiwe'aiaa Judea, rona guainia ba ei Gentile ana rona tonaa fei wareaa mei Haidaa. ²Hee, ei i dinaa Jerusalem Peter, ei narafawe'ia, ei na moro hudii wawanei, rona warefania ba ina tata ³ma rona ware, “Yoi, ona wadu'ainaa ei humuu ei lomi na moro hudii wawanei ma ona hananafipui a'a ro'odu.”

⁴Peter na asi'aa ma warefanaa ro'odu minaa ei manumanu: ⁵“Yau yei laloo fei baua gufu Joppa, fi lafulafu ma na mefi. Una fanunupa'aa hefaa manumanu ale'ei baua lawalawa na taularagio pafea a'a obao ei supuna fi aunugio i a'au. ⁶Una fanununaa lalona ma na fanunupa'aa ei manulelele, ei rona talai i malagufu a'a obao pine, ei manulelelee podu ma ei mau manulelele ale'ei wa'a ma wa'i mawe ei manufidufidu haroo pafea. ⁷Ma una guainaa hefaa lao na warenaa a'au, 'Asi'aa, Peter. Fo'afama'eia ma hanana.’

⁸“Una ware, 'Pa'aa lomi, mena Fasu! Atawe fawadu'ainaa poau hepalo manumanu na loloa o lomi na fafa'arai.’

⁹“Fei lao noranarai pafea na faguapoaidiai, 'Onei'aa ware ba na loloa hepalo manumanu nabaa mei Haidaa na fafafa'arainia.’ ¹⁰Feni na nomai a'au odupoa ma minaa ei manumanu ei, na hadiwe'aidinaa pafea.

¹¹“Ana ei ua ma o'oduei rama'a, ei aloamiaa ro'ou yei Caesarea, rona nomai a'a fei humu yau na guta wagina. ¹²Fei Spiriti na warefanau ba unei'aa oa'oai aunuhugiaa ro'odu. Eni oloroo lofu eni, ana rona aunuhugiau ma hai'ouna wadu'ainaa fei humuu mei rama'a. ¹³Ina warefanaa hai'odu ba hemea alo'alo na fa'arewa a'ana laloo humuna ma mei alo'alo na ware, 'Alo alo'alomu dinaa Joppa ba ronei dugamii Simon, mei harana Peter. ¹⁴I we warefanio ena warea, ena ba i fatela'anio ma ena maroamu.’

¹⁵“Ana fi wareware ua, fei Spiriti Apuna na pasinaa pafoo ro'ou ana ale'ei i upugio pafoo o'ou farawarawa. ¹⁶Ma una nonominaa ei wareaa mei Fasu ba: 'John na pudugufainaa ranu,’ ma'uaa hamowe pudugufai a'a fei Spiriti Apuna.’ ¹⁷Ma nabaa mei Haidaa na fanaa ro'ou fei fana, fei na fanaa o'ou, o'ou ena na narafawe'i a'a mei Fasu Jesus Christ, nabaa ale'ei, yau hini ba a barafeaa mei Haidaa?’”

¹⁸Ro'aa guainaa fei, lomi rona fai wareware ma rona uduginaa mei Haidaa ma ware, “Ma'aia, mei Haidaa na fanaa ei Gentile fei ba ro filoginaa naranara ro'odu ma tonaa fei harena lomi i pedutoo.”

Ei Losuia yei Antioch

¹⁹Ma e'ei rama'a, e'ei rona ba'atorai a'a fei au hafelo, fei rona haperaraiaa Stephen wagina, e'ei rama'a e'ei, ana ronamina aununaa

y 11:16 O, laloo ranu

Phoenicia, Cyprus ma Antioch ma warefanaa ei Jew ua fei u'uga.

²⁰Ma'uaa, hefi'a ro'odu, ei noramiaa ro'ou Cyprus ma Cyrene, rona aununaa Antioch ma wareware a'a ei Greece anaa; rona u'ugaa fei rawani'a wareaa mei Fasu Jesus. ²¹Fei panii mei Fasu na oafipui a'a ro'odu ma watauda, rona narafawe'i ma momo'ainaa a'a mei Fasu.

²²Ei losuia yei Jerusalem, rona guainaa fei u'uga fei ma rona aloaa Barnabas dinaa Antioch. ²³I nolao yei ma fanunupa'aa fei rawani'aa mei Haidaa, ina ni'eni'e ma warehadumaa ro'ou ba a'a minaa ei faufau ro'odu, roneimina ofawe'i a'a mei Fasu. ²⁴Hia hemea rawani'a rama'a ma fei Spiriti Apuna na didifia ma namina we'i fei naranarana ma watauda, rona nomai a'a mei Fasu.

²⁵I dii, Barnabas na aununaa Tarsus ba iree labaginaa Saul ²⁶ma i nopa'alao, na duginaa hia Antioch. Ma laloo heai igisimasi, Barnabas ma Saul, laguna gutafipui a'a ei losuia ma laguna feroinaa watauda rama'a. Yei Antioch rona roroinaa ei otalai nenera ba ro'odu Christian. Sifei fei rawarawa rororoia ale'ei.

²⁷A'a fei au fei, hefi'a mamama'a noramiaa ro'ou Jerusalem, rona dinaa Antioch. ²⁸Hemea ro'odu, harana Agabus na ufalarai ma i a'a fei Spiriti na ware ba neai arewaa fei baua mouabiabia i dinaa tadiwe'aiaa minaa ei gufuu Rome. (Hefei au mouabiabia na nomai a'a fei au i utonaa fei hapara Claudius.) ²⁹Ei otalai nenera, a'a ei apa'aa hememea ro'ou, rona narapa'ia ba ronei hadumaa ei lofu yei Judea. ³⁰Fei tala rona bigi'ia, sifei ba rona alofanaa ei bauaniaa losuu ei fanaa ro'odu a'a Barnabas ma Saul.

Peter na Tela a'a fei Humuu Bobo'ai

12 ¹I a'a feni au feni, mei hapara Herod na panarofaa hefi'a losuia ba i haperaraiaa ro'ou. ²Ei maroana, rona fo'afama'ea James, mei lofuu John a'a hepalo wadu. ³I'a fanunupa'ia ba fei na fani'ea ei Jew, inaree panarofaa Peter anaa. Ina bigi'aa fei a'a fei au Hananaa fei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua. ⁴I panarodigia, ina aunaa hia i laloo humuu bobo'aia di aunaa panii ei oma'ama'aa. E'ei oma'ama'aa e'ei, gunaroa gupu ma hepapalo gupu na pa'i gunaroa rama'a. Herod na nunuminia ba i dududua i pudaa minaa ei rama'a nenee fei Talai Falogia.

⁵Hee, Peter rona faroro'inia i laloo humuu bobo'ai, ma'uaa ei losuia, ronamina lafulafunia a'a mei Haidaa.

⁶Fei poi ana i pa'aa fei arewaa ba Herod i aunaa hia dududua, Peter na ma'igu watolaa helagui fo'aa, rona faroro'ainia a'a guapalo alatai ma ei oma'ama'aa rona u i poaa fanefanee humu. ⁷Ana ei ua, hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa ma fei we'ai na we'apapa'arai i lalona. Ina pa'iguetinaa haparanonoo Peter ma funia. Ina ware, "Batafa! Asi'aa!" Ma ei alatai na ma'ala i panii Peter.

⁸Mei alo'alo na warenaa a'ana, "Fareaa fena lawalawamu ma ena hafena pinemu." Ma Peter na bigi'ia. Mei alo'alo na ware, "Fareaa fena

hawaa ugumu ma nenerau.”⁹ Peter na nenegia ma laguna wala'aa a'a fei humuu bobo'aia. Ma'uaa, lomi ina aida ba mei alo'alo napa'aa bigi'ia; ina nara ale'ei ba mefina.¹⁰ Laguna talaidi'ininaa ei rawarawa ma ei faguaiaa oma'aa ma laguna nomai a'a fei gigei iron, u'unii fei baua gufu. Fei gigei na gigei'ualao ma laguna asi'alao wagina. Ei lagu'aa talaifamalalao ma'ida a'a fei tala, mei alo'alo na di'ininia.

¹¹ Peter nawe aida ma na ware, “E'eni unaminapa'aa aida ba mei Fasu na aloamii mei alo'alona ma na fatelaiu panii Herod mawe minaa ei manumanu ei Jew rona nunuminia.”

¹² Ipowe arewa a'ana, ina aununaa fei humuu Mary, mei inaa John, mei ana harana Mark, i fawelei rona figupui watauda rama'a ma roi lafulafu a'a mei Fasu.¹³ Peter na faba'aba'a a'a fei gigei ano ma hemea nafi pifine, harana Rhoda na nomai ba i gigiaa fei gigei.¹⁴ I guaipa'aa fei lao Peter, namina ni'eni'e ma lomi na gigiaa fei gigei. Na ponihadiwe'ai ma na warefatemutemu, “Peter, hia a'a fei gigei!”

¹⁵ Rona warenaa a'ana, “Onapa'aa poapoai.” Ma'uaa, lomi na babanini; namina'u wareware ua ma ronawe ware ba, “Woro mena alo'alona.”

¹⁶ Ma'uaa Peter na u faba'a ua a'a fei gigei ano ma ro'aa gigiaa fei gigei ma ro'aa fanunupa'ia, namina nanawala puda'a ro'odu.¹⁷ Peter na pi'inaa panina ba ronei babanini ma na u'ufanaa ro'ou batanai mei Fasu i fatela'ania humuu bobo'aia. Ina ware, “Warefanaa James ma ei lofu feni manumanu feni.” Ma na di'ininaa ro'odu dinaa a'a hepalodiai gufu.

¹⁸ I nomafufuolao, ei fo'aa, ronamina hautata a'a fei ba na ba'uanaa hitani Peter.¹⁹ Herod namina lalabaginia ma'uaa, lomi na labagipa'ia. Ma si'ei, namina i'iginia watauda i'igaia a'a ei oma'ama'aa ma nawe ware ba hefi'adiai fo'aa nei fo'afama'ea ro'odu.

Fei Ma'ea Herod

I dii, Herod na di'ininaa Judea dinaa Caesarea ma na guta famadii ma'ida yei.²⁰ Fama'a ina fiharenii a'a ei Tyre ma Sidon. E'eni, ei rama'aa guapaloei gufu, rona fihupu'ii ba ro'aa ma'a hia. Ma hemea rama'a, harana Blastus na waredii ba iwe hadumaa ro'odu. Blastus, hia hemea rawani'a nafii mei hapara ma mei hapara na apa'ifarawaninia. Rona i'igai ba mei hapara nei fapedugaa fei fisisibaia watolaa ro'odu, uaa rona'aida to du'ua a'a fei gufuu mei hapara.

²¹ A'a fei arewaa ba ro'aa figupui, Herod na fareaa ei lawalawaa hapara ma guta pafoo fei gutanaa hapara ma wareaa hepalo wareana a'a ei rama'a.²² Rona haromemewai ba, “Pa'a sifeni fei lao hemea hidaa, abaa lao rama'a.”²³ Ana ei ua, hamatee Herod lomi na uduginaa mei Hidaa, hemea alo'aloo mei Fasu na fo'aia ma na pasinaa pu. Ma ei wa'awa'a na hanaia ma na ma'e.

²⁴ Ma'uaa fei wareaa mei Hidaa fimina gipelao ma aununaa watauda gufu.

²⁵Barnabas ma Saul, lagu'aa fapedugaa ei bigi'aa lagua, laguna nodugamii John, ana harana Mark. Noramiaa ro'odu, Jerusalem.^z

Rona Aloaa Barnabas ma Saul

13 ¹A'a fei losuu yei Antioch, na pa'i hefi'a mamama'a ma feroia: Barnabas, Simeon ana harana Niger, Lucius mei Cyrene, Manaen (mei ana roroo Herod mei hapara) ma Saul. ²Rona uduginaa mei Fasu ma fabao ma fei Spiriti Apuna na ware, "Au'u'uginaa Barnabas ma Saul ba lagunei bigi'aa fei bigi'a u'a fanaa lagua." ³Ro'aa fabaodii ma lafulafudii, rona augaa panii ro'ou pafoo lagua ma aloaa lagua.

Yei Cyprus

⁴Fei Spiriti Apuna na aloaa lagua ma lagunado'o dinaa Seleucia ma laguna tamadinaa Cyprus. ⁵Lagu'aa fatetedii Salamis, laguna u'ugaa ei wareaa mei Haidaa laloo ei synagogue ei Jew. John i a'a lagua ba i hadumaa lagua.

⁶Rona talaifaweloipedugaa fei gufuu ma nopa'aloo Paphos. Yei rona bapa'aa hemea pualaa ei Jew, hemea mamama'a sifisifi, harana Bar-Jesus. ⁷Hia hemea na o oa a'a mei gavanaa, mei harana Sergius Paulus. Mei gavanaa na bauanai fei apa'ana. Ma na lala'aa Barnabas ma Saul uaa na nunumiai ba i guainaa fei wareaa mei Haidaa. ⁸Ma'uaa, Elymas, mei puala (hamatee fei hanuu Elymas, puala), na fadugeaa ro'odu ba i famomo'inaa fei naranaraa mei gavanaa a'a fei narafawe'ia. ⁹Si'ei, fei Spiriti Apuna na didifaa Saul, ana harana Paul ma na fanunufa'u'uaa Elymas ma ware, ¹⁰"Yoi hemea na'uu hani'u ma ona fadugeaa minaa ei wanewanea manumanu! Yoi ona pepesu a'a watauda ei mau sifisifi ma ei maumau hafelo. Tani, lomi ba o fapedugaa fei barafeamu a'a fei rawani'aa maumau mei Fasu? ¹¹Si'ei, fei panii mei Fasu na fadugeio. Yoi, owe pudawerai ma iwe pa'i fei au lomi ba owe fanunupa'aa fei we'aa fei halo."

Ana ei ua, fei tapu ma fei roromaa na weloinia ma itaitatalabaginaa hemea ba nei tauaa panina ma i nenegia. ¹²I fanunuia ale'ei mei gavanaa, na narafawe'i uaa na madu'ofu a'a fei feroiaa mei Fasu.

Yei Pisidian Antioch

¹³Paul ma ei maroana, rona di'ininaa Paphos ma tamanaa Perga, yei Pamphylia. Ma yei, na di'ininaa ro'ou John ma hadiwe'inaa Jerusalem. ¹⁴Rona asi'aa Perga dinaa Pisidia i Antioch. A'a fei Sabbath rona wadu'ainaa fei synagogue ma guta. ¹⁵Ro'aa igodigaa fei Bu'uu Law ma ei Mamama'a, ei bauaniaa fei synagogue, rona warenaa a'a ro'ou, "Ena

^z 12:25 Hefi'a ne'ia ba Rona dinaa Jerusalem.

lofu, nabaa hamona pa'i hefaa warea ba i hadumaa ei rama'a, te hamonei ware."

¹⁶Paul na ufalarai ma pi'inaa panina ma ware, "Hamu'ou ena Israel ma ena Gentile, ena hamona ma'auaa mei Haidaa, hamonei guainau! ¹⁷Mei Haidaniaa ei Israel, hia na rafeinaa ei amaa hai'ou. Ina fagipeaa minaa ei manumanuu panii ro'odu ei ro'ou guta yei Egypt. A'a fei bauanai faufauna na fa'u'unainaa ro'ou di'ininaa fei gufu. ¹⁸Ina utonaa fi'iaa naranarana a'a ro'odu^a ale'ei gunaroo pa'ania igisimasi yei fawelei lomi haihai o guana. ¹⁹Ina fo'afapasiaa oloromeai gufu yei fawelei Canaan ma fanaa ei gufuu ro'ou a'a ei rama'aa gufuna ale'ei hemea ama i fani hapee na'una. ²⁰Minaa ei manumanu ei, ina bigi'ia laloo gunaroo pu'u ma haipani pa'ania igisimasi.

"Nenee fei, mei Haidaa na fani rama'a fadududua a'a ro'odu nopa'alloo fei au Samuel, mei mamama'a. ²¹Nenee fei, ei rama'a na i'iginia ba ronei pa'i hemea hapara ma ina augaa Saul, mei na'uu Kish noranamai a'a fei pai Benjamin ma na utonaa fei hapara gunaroo pa'ania igisimasi. ²²I fapedugaa Saul, na augaa David ba haparaa ro'odu. Ina warewareia, 'Una fanunupa'ia ba David, mei na'uu Jesse, imina neneraa fei naranarau. Iwe bigi'aa minaa ei manumanu una nunuminia ba inei bigi'ia.'

²³"A'a fei pai mei rama'a mei, mei Haidaa na aloaa mei Fatela'ana Jesus yei Israel, ana ale'ei ena warefa'uaiana mina. ²⁴Ei atawe nomai Jesus, John na u'u a'a minaa ei Israel ba ronei filoginaa naranaraa ro'odu ma pudugufai. ²⁵Ei i fapedugaa ei bigi'ana John, ina ware, 'Hamona nara ba yau hini? Abaa yau mena. Agia. Ma'uaa iwe nomai neneu ma lomi na rawani ba a alaraa wao hafena pinena.'

²⁶"Ena lofuu, ena na'uu Abraham ma hamu'ou ena Gentile, ena hamona ma'auaa mei Haidaa, fei u'ugaa tela'ana na nodigimai. ²⁷Ei rama'aa Jerusalem ma ei bauaniaa ro'odu, lomi rona fanunu'apa'aa Jesus, ma'uaa, ei ro'aa ware ba ro'aa fo'afama'eia, ronapa'aa bigi'aa tamanu rona wareia ei mamama'a mina, ei warea o'ouna'aida igoia minaa ei Sabbath. ²⁸Fa'ua ba lomi rona labagipa'aa hepalo tatana, ma'uaa rona i'igainaa Pilate ba nei fo'afama'eia. ²⁹Ro'aa bigidigaa minaa ei ronadii ne'inia ei mamama'a, rona porofa'upuiamai a'a fei haihai ma fahainopia laloo huapu a'a fei na'a. ³⁰Ma'uaa mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea ³¹ma rona fanunupa'ia laloo watauda arewaa, ei rona tatalaifipui a'ana yei Galilee dinaa Jerusalem. Rona fanunupa'ia ma e'eni rona warefanaa ei rama'a gufuu o'ou.

³²"Hai'ou warefanaa hamu'ou fei rawani'a warea: Tamanu nadii fa'unai a'a ei amaa hai'ou mei Haidaa, ³³ina bigidigia a'a hai'odu eni na'uu ro'odu, uaa ina fa'asi'anaa Jesus. Ana ale'ei fei ne'iaa fei faguaiaa lauga laloo fei Bu'uu Lauga:

^a 13:18 Hefi'a ne'ia ba *Ina roinaa ro'ou*

“ Yoi mena na'uu;
wagieni yau nawe oanaa Amamu.”^b

³⁴ Fei fa'ua warea ba mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea ma lomi ba iwe raia, na ude a'a eni paolaa warea eni:

“ Awe fanaa hamu'ou ei hawegia, ei na apunai.

Apowe fanaa hamu'ou eni hawegia, eni una fa'unainia a'a David.’

³⁵ Ma ana na udedii ei ne'ia:

“ Lomi owe uga ba mei Apunaiamu i raia.’

³⁶ “David, i'a bigidigaa ei nunumiaa mei Haidaa a'a fei au gutanana, ina ma'igu; rona i'ifinia a'a ei amana ma fei ununa na raia. ³⁷ Ma'uaa mei i fa'asi'ania mei Haidaa, lomi na raia.

³⁸ “Si'ei, ena lofuu, nunumiau ba hamonei aida ba i a'a Jesus ei hafelo'aa hamu'ou, ipowe futo ale'ei yau fi warefa'aiawii hamu'ou. ³⁹ I a'ana hini i narafawe'i, iwe wanewane wagii ei hafelo'ana, ei lomi ba fei law Moses na hawia ba i fawanewaneia. ⁴⁰ Hamonei oma'aa hamu'odu ba tamanu ei ronadii wareia ei mamama'a, lomi i tonaa hamu'odu:

⁴¹ “ Ma'a, hamu'ou ena hamona falalasi.

Hamonei naranara watauda ma ma'e,

uaa awe bigi'aa hefaa manumanu a'a fena au hamu'odu

ma nabaa nemea nadii warefa'aiaa hamu'odu ba iwe pa'i fei manumanu fei,

lomi ba hamu'ou nara ba fa'ua.’ ”

⁴² Paul ma Barnabas, lagu'ei di'ininaa fei synagogue, ei rama'a rona i'iginaa lagua ba lagunei u'udinaa ei manumanu ei laloo fei Sabbath na nomai. ⁴³ Ro'aa asi'aa a'a fei synagogue ei rama'a, watauda ei Jew mawe ei rama'a ro filogitonaa fei losuu ei Jew, rona neneraa Paul ma Barnabas. Ma laguna warewarefipui a'a ro'ou ma warefanaa ro'odu ba ronei oa ua a'a fei rawani'aa mei Haidaa.

⁴⁴ Hepalodiai Sabbath ma ale'ei minaa fei rama'a gufu, rona nomai ba ro'aa guai fei wareaa mei Fasu. ⁴⁵ Ro'aa ma'apa'aa ei gupuu rama'a ei Jew, ronamina punepune ma warefafeloaa tamanu na u'ugia Paul.

⁴⁶ Si'ei, Paul ma Barnabas laguna warefalaugu'ai: “Fama'a, fei baua manumanu ba haiguneido'o warefanaa hamu'odu, fei wareaa mei Haidaa. Ma'uaa hamona ofadugia ma lomi hamona nara ba hamo'aa tonaa fei harena lomi i pedutoo. Si'ei, e'eni, haiguna oma'anaa a'a ei Gentile. ⁴⁷ Uaa mei Fasu na ware ba haigunei bigi'aa feni wareana:

“ Yau na auna hamu'ou^c we'ai a'a ei Gentile

ma ana fatela'anaa ei rama'a minaa feni malagufu.’ ”

⁴⁸ Ei Gentile, ro'aa guainaa fei, rona ni'eni'e ma fahonuaa fei wareaa mei Fasu. Ma minaa ei nadii unidigaa ro'odu mei Fasu ba rowe pa'i harena lomi i pedutoo, rona narafawe'i.

^b 13:33 O, *nawe tonio ba na'uu* ^c 13:47 O, *yoi*

⁴⁹Fei wareaa mei Fasu na talepedunaa feni baua gufu. ⁵⁰Ma'uaa ei Jew, rona fani tabaa ei pifine, ei rona ma'uaa mei Haidaa. Ma ana ei pifine ei, rona pa'i baua haraa ro'odu mawe ei wawane, ei ro'ou bauaniaa fei gufu. Ma minaa ro'ou, rona fa'asi'anaa fei naranaraa ei rama'a ba ro'aa haperaraiaa Paul ma Barnabas ma rona teteaa lagua a'a fei gufuu ro'odu. ⁵¹Si'ei, lagunadii foifoiaa porapora pinee lagua, hanuna ba lomi rona farawaninaa lagua. Ma laguna dinaa Iconium. ⁵²Ma ei otalai nenera namina ni'eni'e ma fei Spiriti Apuna na didifaa ro'ou.

Yei Iconium

14 ¹Yei Iconium, Paul ma Barnabas, laguna wadu'ainaa fei synagogue ei Jew, minaa ale'ei bigi'aa lagua. Yei, laguna u'u ma naminaa nafa'aa watauda ei Jew ma Gentile ma rona narafawe'i. ²Ma'uaa ei Jew, ei rona barafeaa fei rawani'a warea, rona fani tabaa ei Gentile ba ronei narafafelo a'a ei lofu. ³Si'ei, Paul ma Barnabas, laguna guta famadii ma'ida yei ma u'ufalaugu'ai a'a fei wareaa mei Fasu, mei na fa'arewaiaa fei u'ugaa fei rawani'ana wagii ei bigi'aa lagua ei hilalaa foigia ma fananawalaa puda. ⁴Ei rama'aa fei gufu fei, rona fifalagii. Hefi'a, rona oa pepepe a'a ei Jew ma hefi'a a'a ei apostle. ⁵Na pa'i fiwarewareipa'aia watolaa ei Jew ma Gentile fiipuinaa ei bauaniaa ro'ou ba ro'aa haperaraiaa lagua ma nafanaa lagua mugoo. ⁶Ma'uaa, laguna guaipa'ia ma ponipa'ainaa Lystra ma Derbe—guapaloei gufu yei Lycaonia mawe hefi'adiai gufu yei fawelei. ⁷Ma yei, laguna u'ugaa fei rawani'a warea ale'ei laguna'o bigi'ia.

Yei Lystra ma Derbe

⁸Yei Lystra na pa'i hemea afetoo. Ana torotonamiana baduina ma pa'aa lomi na u talai. ⁹Fi wareware Paul, mei rama'a mei, na guainia. Paul na fanunufawanewanenaa a'ana ma na aida ba na we'i naranaraa mei afetoo ba i pedu funuana ¹⁰ma na harolao, “Ufalarai a'a guapaloena pinemu!” Ana ei ua, ina una'asi'aa ma talai.

¹¹Ei watauda rama'a, ro'aa fanunupa'aa fei bigi'aa Paul ale'ei, rona haroharonaa warea Lycaonia, “Ei haidaa, rona nogio a'a o'ou ale'ei rama'a!” ¹²Rona roroinaa Barnabas, Zeus. Ma Paul, rona roroinaa Hermes, uaa hia mei i wareware. ¹³Mei bauaniaa fei humuu mei haidaa Zeus, mei na pa'i humuu mei haidaniana auguu fei baua gufu, na notonamiaa ei buduma'ao ma ei pataa ro'ou fota wagii fei gigei fei baua gufu uaa ba hia ma fei gupuu rama'a, ro'aa fani fanaa ro'ou a'a lagua.

¹⁴Ma'uaa, laguei apostle Barnabas ma Paul, lagu'aa guainia ale'ei, laguna baira'aa ei susuu lagua ma ponilao a'a fei gupuu rama'a ma haroharo: ¹⁵“Me'o, tani hamo'aa bigi'aa feni? Haigua ana rama'a ua, ale'ena hamu'ou. Haigua fi u'ufanaa hamu'ou fei rawani'a warea ale'ei

warefa'aia ba hamonei ofadugaa eni manumanu lomi hanuna ma dinaa a'a mei Haidaa, mei na pa'i harenuana, mei na bigi'aa fei pumanugawe ma feni malagufu ma fei agi mawe minaa ei manumanu wagii ro'ou. ¹⁶Mina, mei Fasu na rawa'a'afainaa hepapalo gufu ba ronei dinaa pelee naranaraa ro'odu. ¹⁷Ma'uaa wagii fei bigi'ana fi fa'aiaa ei rama'a: ina fama'aiaa fei rawani'ana wagii fei fanana fei maunu ma ei du'ua wagii fei au ro'odu. Ina fani watauda du'ua a'a hamu'ou ma namina fani ni'eni'ea a'a ei naranaraa hamu'odu.” ¹⁸Laguna ware ale'ei, ma'uaa na we'i fei naranaraa ei rama'a ba ro'aa uduginaa lagua a'a fei lafigifama'ea ei buduma'ao.

¹⁹Ma idii, hefi'a Jew, noramiaa ro'odu Antioch ma Iconium, rona u'ugainaa fei gupuu rama'a ma nafanaa Paul mugoo ma foraneneneinia auguu fei gufu uaa rona nara ba ina ma'e. ²⁰Ma'uaa, ro'aa faweloinia ei otalai nenera, ina asi'aa ma wadu'ai hadiwe'idinaa fei gufu. I arewadiai, hia ma Barnabas, laguna aununaa Derbe.

Laguna Hadiwe'inaa Antioch Yei Syria

²¹Laguna u'ugaa fei rawani'a warea a'a fei gufu fei ma watauda na filoginaa naranaraa ro'odu ba ro'ou, otalai nenera. Ma laguna hadiwe'inaa Lystra, Iconium ma Antioch ²²ma laguna fawe'inaa ei otalai nenera ma warehadumaa ro'ou ba ronei oafawe'i a'a fei narafawe'ia. Laguna ware, “O'amina nanamuinaa watauda fi'ia ba o'aa wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa.” ²³Paul ma Barnabas, laguna uniaa hefi'a bauaniaa losuu,^d ale'ei bauaniaa hepapalo losuu ma fininaa fei mau fabaoa ma lafulafua, laguna apunainaa ro'odu a'a mei Fasu, mei rona narafawe'i a'ana. ²⁴Lagu'aa tatalaidii yei Pisidia, laguna dinaa Pamphylia ²⁵ma lagu'aa u'udigaa fei warea yei Perga, laguna aununaa Attalia.

²⁶Idii, laguna di'ininaa Attalia, tamahadiwe'inaa Antioch, fei gufuu ei rama'a ronadii haweginaa lagua wagii fei rawani'aa mei Haidaa ba lagu'aa bigi'aa fei bigi'a, fei laguna fapedugia e'eni. ²⁷Lagu'aa fatete, laguna apainamii ei losuia ma warefanaa ro'ou minaa ei bigi'aa mei Haidaa i panii lagua ma batanai i gigiaa fei gigei fei narafawe'ia a'a ei Gentile. ²⁸Ma lagunamina guta famadii yei a'a ei otalai nenera.

Fei Figupuaa ei Bauaniaa Jerusalem

15 ¹Hefi'a wawane, noramiaa ro'ou Judea na dinaa Antioch ma feroinaa ei lofu: “Nabaa lomi hamona moro'aa hudii wawanei ale'ei fei mau feroiaa Moses, lomi hamo'aa tela.” ²A'a fei, Paul ma Barnabas, laguna fiharenii a'a ro'ou. Si'ei, rona uniaa Paul ma Barnabas

^d 14:23 O, Barnabas na papaditainaa ei bauaniaa losuu; o, Barnabas na famamooa ei rama'a ba ronei uni bauaniaa losuu

mawe hefi'a ei narafawe'ia ba ronei dinaa Jerusalem ma re ma'a ei apostle ma ei bauaniaa losuu wagii fei manumanu fei. ³Ei losuia, rona aloaa ro'ou ma ei roi talailao yei Phoenicia ma Samaria, rona u'ufanaa ro'ou ba ei Gentile, rona filogii naranaraa ro'odu ma narafawe'i. Minaa ei lofu, ronamina ni'eni'e a'a feni u'uga feni. ⁴Ro'aa nopa'aloo Jerusalem, ei losuia ma ei apostle mawe ei bauaniaa losuu, rona taufagutanaa ro'ou. Ma ei noramiaa ro'ou Judea, rona u'ufanaa ro'ou minaa ei na biginaa ro'ou mei Haidaa.

⁵Ma hefi'a ei narafawe'ia, hefi'a maroaa ei Pharisee, rona ufalarai ma ware, “Ei Gentile, ronei moro'aa hudii wawanei ma neneraa fei law Moses.”

⁶Ei apostle mawe ei bauaniaa losuu, rona gutafipui ba ro'aa fiwarewareinaa feni. ⁷Ro'aa fiwarewareidii, Peter na asi'aa ma ware, “Ena lofuu, hamona aida ba ale'ei figa arewaa na didii, mei Haidaa na rafeinaa hemea dupuaa hamu'ou ba ei Gentile, ronei guainaa fei rawani'a warea a'a feni haba'umuu ma ronei narafawe'i. ⁸Ma a'a ro'ou, mei Haidaa, mei na fanunu'apa'aa ei naranaraa rama'a na fama'aia ba rona rawani. Ma na fanaa ro'ou fei Spiriti Apuna ana ale'ei i fanaa o'ou. ⁹Lomi ina nara ba rona u'ugai ma o'ou u'ugai, uaa ina fafafa'arinaa fei naranaraa ro'odu a'a fei narafawe'ia. ¹⁰Si'ei, tani hamo'aa maniaa mei Haidaa ba hamo'aa fani rarabaa a'a ei Gentile, ei otalai nenera ba ronei harenaa fei manumanu, fei o'ou ma ei amaa o'ou lomi owe harepa'ia? ¹¹Agia! Ona aida ba a'a fei rawani'aa mei Fasuu o'ou Jesus, ona tela, ana ale'ei ro'odu.”

¹²Minaa ei rama'a ronamina babanini ei ro'aa guainaa Barnabas ma Paul, lagu'ei u'ufanaa ro'odu ei fananawalaa puda ma hilalaa foigia laguna bigi'ia wagii fei faufau mei Haidaa i a'a ei Gentile. ¹³Lagu'aa pedu, James, na ware, “Ena lofuu, hamonei guainau. ¹⁴Simeon^e na u'ufanidigaa o'ou ba mei Haidaa nadii fama'aa o'odu ba hia na pa'i naranarana a'a ei Gentile uaa ina uniaa hefi'a ei Gentile ba rama'aa gufuna. ¹⁵Ei ne'iaa ei mamama'a na fimina'ei a'a fei, uaa rona ne'inia ale'ei:

¹⁶ “ Nenee fei, awe hadiwe'imai
ma fadudinaa fei humuu David, fei na worosi.

Ei memena awe fadudinia
ma auhadiwe'idinia

¹⁷ba ei dufudufu rama'a ma minaa ei Gentile,
ei rona pa'i fei harau,
roneimina labaginaa mei Fasu,
ale'ei wareaa mei Fasu, mei i bigi'aa ei manumanu ei,'

^e 15:14 Warea Greek *Simeon*, ana fei hara *Simon*; ana fei hara *Peter*

18 ei rona guainamai mina.^f

19 “Ale'ei fanunuau ba onei'amina fatemuaa ei Gentile, ei rona momo'ainaa a'a mei Haidaa. 20 Ma'uaa onei ne'ifanaa ro'odu ba ronei'aa hanaiaa ei dufuu du'ua, ei rona hamamaninaa a'a ei haidaa sifisifi, o fitatafipa'ai, o hanaiaa pigio ei manulelele rona fifigia, o hunu namo. 21 Uaa mina, nopa'amii e'eni rona u'ugaa ei wareaa Moses a'a minaa ei gufu laloo minaa ei synagogue, minaa ei Sabbath.”

Fei Ne'ia i Dinaa a'a ei Gentile Narafawe'ia

22 Idii, ei apostle ma ei bauaniaa losuu ma minaa ei losuia, rona fiwarei ba ro'aa alofipuinaa a'a Paul ma Barnabas yei Antioch hefi'a maroaa ro'odu. Rona rafeinaa Judas (ana harana Barsabbas) ma Silas, laguei bauaniaa ei lofu ba lagunei aunu. 23 Laguna notonalao fei ne'iaa ro'ou ma fei ne'ia na ware ba:

Hai'ou apostle ma bauaniaa losuu, hai'ou ena lofuu hamu'ou, hai'ou'ei aloawii feni a'a ei Gentile narafawe'ia yei Antioch, Syria ma Cilicia:

Hamu'ou batanai?

24 Hai'ouna guainia ba hefi'a hai'ou na dinaa a'a hamu'odu, ma'uaa lomi hai'ouna uga a'a ro'odu ba na rawani ma rona fani awataa hamu'odu a'a ei wareaa ro'odu. 25 Si'ei, minaa hai'ouna fiwarei ba hai'ou aloawii hini ei rama'a fipui a'a lagueni pa'aa tafii o'ou, Barnabas ma Paul, 26 laguei rama'a, laguna nigoaa ei manumanu na pa'i ma'ea wagina uaa fei haraa mei Fasuu o'odu, Jesus Christ. 27 Si'ei, hai'ou aloawii Judas ma Silas ba lagunei warefanaa hamu'odu ba feni ne'iaa hai'odu pa'aa fa'ua. 28 Ale'ei fanunuaa hai'odu ba wagii fei Spiriti Apuna hai'ounei'aa fatemuaa hamu'ou a'a hefi'adiai ei maumau hai'ou Jew, ma'uaa si'eni ua: 29 Hamonei'aa hanaiaa ei du'ua hefi'a rona fania a'a ei haidaa sifisifi, o hunu namo, o hanaiaa pigioo ei manulelele rona guafifigia, o fitatafipa'ai. Napa'aa rawani nabaamoo hamo'aa faraua a'a ei manumanu ei.

Ma'adinaa hamu'odu.

30 Rona aloaa ei rama'a ei ma ei aloaa ro'ou, rona aununaa pu dinaa Antioch ma lala'amii ei losuia ba ro'aa fanaa fei ne'ia a'a ro'ou. 31 Ei rama'a rona igoia ma na ni'eni'e a'a fei ne'ia fei, uaa na farawaninaa naranaraa ro'ou. 32 Judas ma Silas, lagua mamama'a. Ma a'a watauda ei warea, laguna warefarawaninaa naranaraa ei lofu ma fawe'inaa ro'ou. 33 Lagu'aa gutafamadii ma'ida, ei lofu yei, rona aloaa lagua wagii fei hawegiaa fei gutafarawania ba lagunei hadiwe'idinaa a'a ei ro aloamiaa

^f 15:17-18 Hefi'a ne'ia ba *manumanu* / 18 mei Fasu na apa'idigamai ei bigi'ana

lagua. ³⁴ & ³⁵ Ma'uaa Paul ma Barnabas, laguna guta yei Antioch fipui a'a wataudadii ma rona feferoi ma u'ugaa fei wareaa mei Fasu.

Fipidawaiaa Paul ma Barnabas

³⁶ Nenee hefi'adii arewaa, Paul na warenaa a'a Barnabas, “Na rawani ba agu'aa hadiwe'inaa minaa ei gufu, ei agunadii u'ugaa fei wareaa mei Fasu ba agua gutafipui a'a ei lofu ma ma'aia ba rona rawani, o lo'e.” ³⁷ Barnabas na nunuminia ba i nodugaa John, mei ana harana Mark ba nei aunuhugiaa lagua, ³⁸ ma'uaa Paul na nara ba lomi na rawani ba lagu'aa dugia, uaa na di'ininaa ro'odu yei Pamphylia ma lomi na bigifipui wagii fei bigi'aa ro'odu. ³⁹ Lagunamina fihareni, si'ei laguna fidi'ininii. Barnabas na nodugaa Mark ma laguna tamanaa Cyprus, ⁴⁰ ma'uaa Paul na nodugaa Silas ma aunu ma ei lofu, rona haweginaa lagua a'a fei rawani'aa mei Fasu. ⁴¹ Ina tatalainaa Syria ma Cilicia ma fawe'inaa ei losuia.

Timothy na Talaihugiaa Paul ma Silas

16 ¹ Ina aununaa Derbe. Ma nene na aununaa Lystra ma hemea otalai nenera na guta yei, harana Timothy. Mei inana, Jew, hemea narafawe'ia, ma'uaa mei amana, Greece. ² Ei lofu yei Lystra ma Iconium, rona ware ba hia, rawani'a rama'a. ³ Paul na nunuminia ba i nodugia wagii fei tatalaiana, si'ei na moro'aa hudii wawaneina uaa ei Jew yei, ronamina aida ba mei amana, Greece. ⁴ Lagu'aa tatalailao a'a hepapalo gufu, laguna warefa'aiaa ro'odu fei naranaraa ei apostle ma ei bauaniaa losuu yei Jerusalem ba ei rama'a, ronei guaipa'aa wareana. ⁵ Ma i nogipelao fei narafawe'iaa ei losuia ma fei puduu ro'ou ana fimina wataualao minaa ei arewaa.

Yei Troas, Paul na Mefi

⁶ Paul ma ei maroana, rona tatalai yei malalaa Phrygia ma Galatia, uaa fei Spiritii Apuna na lawaraa ro'ou ba ronei'aa u'u a'a ei gufu malalaa Asia. ⁷ Ro'aa nofarafi'inamii Mysia ma ba ro'aa wadu'ainaa Bithynia, ma'uaa fei Spiritii Jesus, lomi na ugainaa ro'odu. ⁸ Si'ei, rona farapa Mysia ma aunulao Troas. ⁹ Ma a'a fei poi, Paul na fanunuaa fei ale'ei mefi ba hemea Macedonia na ufalarai ma i'igifawe'inia, “Nomai yeni Macedonia ma hadumaa hai'odu.” ¹⁰ Paul, i'a fanunudigaa fei, ana ei ua hai'ouna asi'aa ba hai'ou'aa aununaa Macedonia, uaa hai'ouna nara ba mei Haidaa na lala'aa hai'ou ba hai'ounei u'ufanaa ro'ou fei rawani'a warea.

Lydia na Filoginaa Naranarana yei Philippi

¹¹ Yei Troas, hai'ouna ala ma tamafawanewanenaa Samothrace ma i arewadii, hai'ouna dinaa Neapolis. ¹² Hai'ouna ala yei, tamanaa Philippi,

§ 15:34 Hefi'a ne'ia ba lagua, 34 ma'uaa Silas napa'aa nara ba i guta yei.

hepalo gufu Rome, fei baua gufu yei laloo Macedonia. Ma hai'ouna guta yei hefi'a arewaa.

¹³Hefaa Sabbath, hai'ouna dinaa ano a'a fei gigei fei gufu, dinaa adii fei ranu ba hai'ou'aa labaginaa fawelei rona'aida lafulafu wagina. Hai'ouna guta ma wareware a'a ei pifine, ei rona figupui yei. ¹⁴Hemea tapuu ro'ou fi gutaguguai, harana Lydia. Hia na'aida alo lawalawa, pomana purple na rata pono'ana. Gufuna Thyatira ma hia na'aida losuinaa mei Haidaa. Ma mei Fasu na gigiaa fei naranarana ba nei tonaa fei wareaa Paul. ¹⁵Hia ma ei rama'aa humuna, ro'aa pudugufaidii, ina warenaa a'a hai'odu ba hai'ounei dinaa humuna. Ina ware, “Nabaa hamona nara ba yau hemea narafawe'ia a'a mei Fasu, te hamoneimii guta yeni humuu.” Ma ina warefawe'i a'a hai'odu.

Paul ma Silas i laloo Humuu Bobo'aia

¹⁶Heai arewaa, hai'ou'aa dinaa a'a fei hai'ouna'o lafulafu, na nomai a'a hai'ou hemea nanao humuwa, hemea na wadu'ia fei mau pigea ba hia ale'ei mamama'a ba idii wareaa tamanu iwe nomai hinene. Ei fasuna rona'aida to watauda mugoo po'i a'a ei warewareaa mei nanao mei. ¹⁷Mei nanao mei, na neneraa Paul mawe hai'ou ma memewai, “Eni rama'a eni, nafii mei Haidaa, mei na Pa'aa Pafeai ma ro'ei warefanaa hamu'odu fei tala ba hamowe tela.” ¹⁸Ina bigi'ia ale'ei laloo watauda arewaa. Paul nawe nifi rawana, foisinaa a'ana ma warenaa a'a fei pigea, “I a'a fei haraa Jesus Christ a warefanio, wala'amai a'ana!” Ana ei ua fei pigea na di'ininia.

¹⁹Ro'aa fanunu'apa'ia ei fasuu mei nanao humuwa ba fei talaa totoo mugoo po'ii ro'ou na pedu, rona panarofaa Paul ma Silas ma foraneneneinaa lagua fawelei rona aida alo'alo manumanu ba lagunei u i ma'aa ei bauana. ²⁰Rona duginamii lagua i ma'aa ei fadududua ma ware, “Lagueni rama'a lagueni, lagua Jew ma laguna fafelooa feni gufuu o'odu uaa ²¹laguna ware ba onei neneraa ei maumau ro'odu ma'uaa nabaa o'aa ugania o nenegia, ona barafeaa ei law Rome.”

²²Fei gupuu rama'a ana rona haperaraiaa Paul ma Silas ma ei fadududua rona warefawe'i ba ronei alaraa lalawaa lagua ma hafugaa lagua. ²³Ro'aa hafufanima'adigaa lagua, rona siminaa lagua bobo'aia ma warefawe'i a'a mei oma'ama'aa ba nei oma'afarawaninaa lagua. ²⁴I guania ale'ei, ina augaa lagua laloo fei pa'aa lalona ma faunaa pinee lagua alatai.

²⁵Ale'ei poi difa'u'u Paul ma Silas, lagu'ei lafulafunaa a'a mei Haidaa ma laugi'uduginia ma ei rama'a bobo'aia, rona guguinnaa lagua.

²⁶Hai'ouna madu'ofu uaa namina rerefafelo fei malagufu ma fei e'ea fei humuu bobo'aia anaa. Ana ei ua minaa ei gigei fei bobo'aia na gigi ma minaa ei alatai na ma'ala. ²⁷Mei oma'ama'aa na wera ma i fanunuia

ba na gigi ei gigei, na tonaa fei waduna ba i fo'afama'eea anaia, uaa ina nara ba rona ponipa'ai ei bobo'aia. ²⁸Ma'uaa na haroharo Paul, “Apuna apuguio! Minaa hai'ou yeni!”

²⁹Mei oma'ama'aa na haroharo ba ei maroana, ronei tonamai fei we'ai ma na poniwadu'ainaa fei pusu'o humuu Paul ma Silas, fei laguna bobo'ai lalona. Ina pasi i ma'aa lagua ma na funurerere. ³⁰Ma ina noduginaa lagua ano ma i'igai, “Megu, yau a bigi'aa tamanu ba a tela?”

³¹Laguna ware, “Narafawe'i a'a mei Fasu Jesus ma o'aa tela—yoi ma ena maroamu i humumu.” ³²Ma laguna u'ufanaa fei u'ugaa mei Fasu a'ana ma a'a minaa ei rama'a laloo fei humuna. ³³I a'a fei poi fei, mei oma'ama'aa na dugaa lagua, fesuaa ei loraloraa lagua; ana ei ua, hia ma minaa ei gufunu i humuna, rona pudugufai. ³⁴Mei oma'ama'aa na dugamii lagua laloo humuna ma hasufani hanaa lagua; hia, namina ni'eni'e uaa hia ma minaa ei maroana i humuna, ronawe narafawe'i a'a mei Haidaa.

³⁵Heai arewadiiai, ei fadududua, rona aloaa ei wareaa ro'ou a'a ei paniaa panii ro'ou dinaa a'a mei oma'ama'aa ale'ei, “Hamonei alaraa lagua.” ³⁶Mei oma'ama'aa na warenaa a'a Paul ba, “Ei fadududua na ware ba hai'ounei alaraa hamugua Silas. E'eni, hamunei dii. Aunufa'a'a ua.”

³⁷Ma'uaa Paul na warenaa a'a ei paniaa pani: “Rona hafugaa haigua puda a'ama'a, ma'uaa haigua rama'aa Rome. Lomi rona auna haigua dududua ma'uaa rona bobo'ainaa haigua. E'eni rona nunuminia ba ro'aa fa'asi'afagiginaa haigua ba haigunei babanini. Pa'aa lomi! Ana ro'ou, roneimii fa'asi'anaa haigua bobo'aia.”

³⁸Ei paniaa panii ro'odu, rona warefanaa fei a'a ei fadududua ma ro'aa guainia ba Paul ma Silas, lagua rama'aa Rome, rona ma'au. ³⁹Rona nomai ba ro'aa farawaninaa naranaraa lagua ma fa'asi'anaa lagua bobo'aia, talaifipui a'a lagua ma i'iginaa lagua ba lagunei di'ininaa fei gufu. ⁴⁰Paul ma Silas, lagu'aa asi'adii humuu bobo'ai, laguna dinaa humuu Lydia ma yei, laguna gutafipui a'a ei lofu ma warefawe'inaa naranaraa ro'ou ma lagunawe dii.

Yei Thessalonica

17 ¹Lagu'aa farapadi'ininaa Amphipolis ma Apollonia, laguna aununamii Thessalonica. Na pa'i hepalo synagogue Jew yei. ²Ale'ei fei maumauna, Paul na wadu'ainaa fei synagogue ma laloo oduai Sabbath na fiwarewarei a'a ro'ou wagii tamanu na ude i laloo fei Bu'u Apuna ³ma na fa'arewaia ba Christ^h nei tonaa fi'ina ma asi'aa a'a fei ma'ea. Ina ware, “Meni Jesus, meni u'ei u'ugia a'a hamu'odu, hia mei Christ.”ⁱ ⁴Hefi'a ei Jew, rona nara ba fa'ua ma rona oafipui a'a Paul ma

^h 17:3 O, *Messiah* ⁱ 17:3 O, *Messiah*

Silas ana ale'ei watauda ei Greece, ei rona ma'auaa mei Haidaa mawe ei pifine, ei rona pa'i baua haraa ro'odu.

⁵Ma'uaa ei Jew, rona punepune; si'ei, rona dugamii hefi'a hafelo'a rama'a yei fawelei rona alo'alo manumanu. Rona nofipuimai ma fa'asi'anaa hefaa baua fisibaia yei a'a fei baua gufu. Rona poninaa humuu Jason ba ro'aa labaginaa Paul ma Silas ba ro'aa foranaa lagua a'a fei gupuu rama'a.^j ⁶Ma'uaa lomi rona labigipa'aa lagua, si'ei rona foraiia Jason ma hefi'adiai lofu dinaa a'a ei bauaniaa gufu ma haroharo, “Eni rama'a eni, rona bigifafelo i gufu tadiwe'ai ma e'eni rona nomai yeni. ⁷Ma Jason na noduginaa ro'ou humuna. Minaa ro'ou, ronamina barafeaa ei wareaa Caesar. Rona ware ba na pa'i hemeadiai hapara, harana Jesus.” ⁸Ro'aa guainia, fei gupuu rama'a mawe ei bauaniaa gufu, rona poapoai ma rona ra wagina. ⁹Ma rona fapono'aa Jason ma ro'ou a'a ei hafelo'aa ro'odu ma alaraa ro'ou.

Yei Berea

¹⁰I poilao, ei lofu, rona fatalinaa Paul ma Silas dinaa Berea. Laguaa nolao yei, laguna dinaa fei synagogue ei Jew. ¹¹Ma ei Jew Berea, fei maumau ro'odu na muainaa fei maumau ei Thessalonica, uaa ronamina refuguainaa fei warea ma minaa ei arewaa rona igofarawaninaa fei Bu'u Apuna ma labagina ba fa'ua wareaa Paul o lomi? ¹²Watauda Jew, watauda pifinee Greece, ei rona pa'i baua haraa ro'ou mawe watauda wawanee Greece, rona narafawe'i.

¹³Ro'aa guainia ei Jew yei Thessalonica ba Paul fi u'ugaa fei wareaa mei Haidaa yei Berea, ana rona aunulao, fani tabaa ei rama'a ma fawesuwesuaa iaa ro'odu. ¹⁴Ana ei ua, ei lofu, rona aloaa Paul dinaa ei gufu i papaa agi, ma'uaa Silas ma Timothy, laguna guta yei Berea. ¹⁵Ei ro'aa nodugaa Paul, rona duginaa hia Athens ma aununotonaa fei i'igiana ba Silas ma Timothy, lagunei'aa gutafamadii, uaa lagunei nobatafamai a'ana.

Yei Athens

¹⁶Yei Athens Paul, ei fi guta'oma'oma'aa lagua, namina faloloa'i uaa na fanunupa'ia ba fei gufu i guta wagina na pepesu a'a ei haidaa sifisifi. ¹⁷Si'ei na fiwarewarei a'a ei Jew mawe ei Greece, ei rona ma'auaa mei Haidaa i laloo fei synagogue ma a'a hini ei ro'ou yei fawelei rona alo'alo manumanu minaa ei arewaa anaa. ¹⁸Hefaa maroa, rona pa'i baua apa'aa ro'ou (haraa hefi'a ro'ou maroaa Epicurus ma haraa hefi'adiai Stoic), rona fiharenii a'ana. Hefi'a, rona i'igai, “Tamanu eni wareana, meni ba'aba'a umu?” Hefi'adiai, rona ware, “Narau ba ifi u'ugaa ei haidaniaa hepapa

j 17:5 O, *fei figupuaa ei rama'a*

gufu.” Rona ware ale'ei uaa Paul na u'ugaa fei rawani'a warea, fei u'ugaa Jesus mawe fei asi'ana. ¹⁹Rona panarofia ma noduginaa hia a'a fei gupuu ei maroaa Areopagus ma warenaa a'ana, “Warefanaa hai'odu. Tamanu fei manufau feroia oi feroinia? ²⁰Hai'ouna guainaa hefi'a manufau manumanu ma ba hai'ou'aa apa'ia ba tamanu hanuna.” ²¹(Minaa ei Athens mawe ei rama'aa hepapa gufu, ei rona guta yei, lomi rona u bigi'aa hepalodiai manumanu—rona'o gutaguainaa ei manufau naranara ma fiwarewarei wagina.)

²²Paul nawe ufalarai a'a fei gupuu ei Areopagus ma ware: “Hamu'ou ena Athens! Una fanunu'apa'ia ba hamu'ou pa'aa losuia. ²³Uaa a tatalai fanunufarawaninaa ei pusu'o manumanu losuu hamu'odu, ana una ma'apa'aa hepalo tawahafi na apunai ma na pa'i feni ne'ia feni: FENI I DINAA A'A HEMEA HAIDAA, LOMI HAI'OUNA APA'IA. E'eni a warefa'aiaa hamu'odu tamanu hamona'aida losuina ma'uua lomi hamona apa'ia.

²⁴“Mei Haidaa, mei na bigi'aa feni ano ma minaa ei manumanu wagina, hia mei Fasu i pumanugawe ma i malagufu ma lomi ba i oa i laloo ei humuu ei haidaa, ei faduua rama'a. ²⁵Ma ei panii rama'a lomi ba i hadumia, raba na nunuminaa hepalodiai manumanu, uaa ana hia ua mei na fani harena a'a minaa ei rama'a ba ronei fawewenai ma ana na fanaa minaa ei manumanu ro'ou. ²⁶A'a hemea ua, ina bigi'aa ei rama'aa minaa ei gufu ba ronei guta tadiwe'ai feni ano ma atado'o bigi'aa ro'ou, nadii nara'augia ba ro guta hitani ma wanini nahaiga. ²⁷Mei Haidaa na bigi'ia ale'ei ba ei rama'a ronei labaginia ma labagipa'ia. Ma hia, abaa ale'ei ba ina raua a'a hememea o'odu. ²⁸Uaa i a'ana ona fawewenai ma tatawei ma rama'ai. Ana ale'ei fei ne'iaa hefi'a gufuu hamu'ou, ‘Hai'oudu ana na'una.’

²⁹“Si'ei ba o'ou na'uu mei Haidaa, hai'ounei'aa nara ba mei Haidaa, hia ale'ei gold, silver, na'a, o hepalo bigi'aa hemea ano'ano, o tafi'aa hemea na pa'i apa'ana. ³⁰Mina, ei rama'a, lomi rona pa'i apa'aa ro'ou ma mei Haidaa na fanunuaa fei ma na nara ba lomi iwe dududuaa ro'ou a'a fei. Ma'uua e'eni ina ware ba minaa ei rama'a i tadiwe'aia, ronei filoginaa naranaraa ro'odu. ³¹Uaa inadii augaa neai arewaa, neai ba i dududuaa feni ano a'a mei inadii apunaidigia ma fei dududuana na wanewane. Mei Haidaa na fa'arewadigia a'a minaa ei rama'a ei i fa'asi'ania a'a fei ma'ea.”

³²Ro'aa guainaa fei asi'ana a'a fei ma'ea, hefi'a ro'ou, rona fatofeaa nugee ro'ou, ma'uua hefi'adiai, rona ware, “Hai'ouna nunuminia ba onei u'udinia fei.” ³³Ma Paul na asi'adi'ininaa fei maroa fei. ³⁴Hefi'a ua, rona neneraa ei feroiaa Paul ma narafawe'i. Hemea ro'ou, Dionysius, hemea Areopagus ma hemea pifine harana Damaris mawe hefi'adiai.

Yei Corinth

18 ¹Nenee fei, Paul na di'ininaa Athens dinaa Corinth. ²Yei, ina bapa'aa hemea Jew harana Aquila, gufuna Pontus. Mei we

no'uanamai Italy lagua mei harona Priscilla, uaa Claudius na ware ba minaa ei Jew, ronei di'ininaa Rome. Paul na aunu ba iree ma'a lagua. ³Si'ei ba hia na'aida bigi'aa ei pale poroporo ana ale'ei lagua, ina guta ma bigifipui a'a lagua. ⁴Minaa ei Sabbath na wadu'ainaa fei synagogue ma fiwarewarei a'a ei Jew ma ei Greece ba ronei nara ba fa'ua wareana.

⁵Silas ma Timothy, lagu'aa nodigimai yei Macedonia, Paul na u'u ua, namina u'ufa'arewainia a'a ei Jew ba Jesus, hia Christ.^k ⁶Ma'uaa ei Jew, ro'aa warefawe'i ma harea ba abaa ale'ei, ina foifoiaa piye susuna, uaa lomi na nunuminaa fei ma na warenaa a'a ro'ou, "Fei dududuaa mei Fasu na ude i a'a hamu'odu! Una bigidigaa fei bigi'au a'a hamu'odu. E'eni apowe dinaa a'a ei Gentile."

⁷Ma Paul na asi'adi'ininaa fei synagogue ma dinaa fei humu papana, fei humuu Titius Justus, hemea na losuinaa mei Haidaa. ⁸Crispus, mei bauaniaa fei synagogue ma minaa ei maroana laloo humuna, rona narafawe'i a'a mei Fasu. Ma watauda ei Corinth ro'aa guainia, rona narafawe'i ma pudugufai.

⁹Heai poi, mei Fasu na warenaa a'a Paul wagii fei fanunuana ale'ei mefi, "Apuna ma'au; onei u'u'uawau, apuna babanini. ¹⁰Uaa yau i a'amua ma lomi nemea ba i farararaioio uaa una pa'i watauda rama'a yeni, i a'a feni gufu feni." ¹¹Si'ei, Paul na guta yei heai ma hesuwi igisimasi ma na feroinaa ro'odu fei wareaa mei Haidaa.

¹²Wagii fei au ba Gallio hia gavanaa Achaia, ei Jew na nofipuimai ma fadugeaa Paul ma noduginaa hia dududua. ¹³Rona ware, "Meni rama'a meni, fi feroinaa ei rama'a ba ronei losuinaa mei Haidaa, ma'uaa fei mau losuia fei, ina barafeaa fei law."

¹⁴Ma ba i ware Paul, Gallio na warefanaa ei Jew, "Nabaa hamu'ou Jew hamo'aa ware ba ina barafeaa hefei pa'aa law, hefei pusu'o, o baulaw, te, a guainaa hamu'oudu. ¹⁵Ma'uaa, si'ei ba hamona fawo'aa ei warea, hara ma law hamu'ou Jew—hamonei fawanewaneaa ana hamu'ou. Lomi a dududuaa eni mau manumanu ale'eni." ¹⁶Si'ei, ina teteaa ro'odu a'a fei humuu dududua. ¹⁷Ma rona'aa guafaa Sosthenes, mei bauaniaa synagogue ma rona hafugia i poaa fei humuu dududua. Ma'uaa Gallio, lomi ba na falanaa huona fei.

Priscilla, Aquila ma Apollos

¹⁸Paul na guta famadii ma'ida yei Corinth. Ma nawe di'ininaa ei lofu ma tamanaa Syria. Priscilla ma Aquila, laguna aunuhugia. Ma ei atawe tama, na fapi'aa hugo tabana yei Cenchrea, uaa fei fa'unaiana a'a mei Fasu. ¹⁹Rona pe'i yei Ephesus ma Paul na di'ininaa Priscilla ma Aquila yei. Ma hia na wadu'ainaa fei synagogue ma fiwarewarei a'a ei Jew.

^k 18:5 O, *Messiah*; v. 28 anaa

²⁰Rona i'igainia ba neido'o gutadiai a'a ro'ou ma ina ware ba lomi.

²¹Ma'uaa, ei ifi nolao nadii fa'unai, "Awe hadiwe'imai nabaa i nunuminia mei Haidaa." Idii, nawe tamadi'ininaa Ephesus. ²²Iree pe'li yei Caesarea, na wanolao ma na bapa'aa ei losuia ma nenee fei na upu'aunulao Antioch.

²³I gutafamadidii yei Antioch, Paul na asi'aa yei ma na tatalai a'a hepapalo gufu yei malalaa Galatia ma Phrygia ma ina fawe'iaa naranaraa minaa ei otalai nenera.

²⁴I bigi'aa ei manumanu ei, hemea Jew harana Apollos, gufunu Alexandria na aununaa Ephesus. Ina todigaa watauda feroia ma si'ei napa'aa bauana apa'ana a'a fei Bu'u Apuna. ²⁵Ina to feroiana wagii fei talaa mei Fasu ma waretofininaa refuaa ununa¹ ma u'ufarawaninaa fei u'ugaa Jesus. Ma'uaa apa'i'uana fei pudugufaiiaa John. ²⁶Idii, inawe warefawe'i i laloo fei synagogue. Lagu'aa guainia Priscilla ma Aquila, laguna duginaa hia humuu lagua ma fa'arewa'apoinaa fei talaa mei Haidaa a'ana.

²⁷Ba i aununaa Achaia Apollos, ei lofu na warefarefua ma ne'inaa a'a ei otalai nenera yei ba ronei taufagutania. I nodigimai, namina haweninaa ei rona narafawe'i wagii fei rawani'aa mei Haidaa. ²⁸Uaa ina warehota'aa ei Jew puda ei rama'a ma fa'arewaia a'a fei Bu'u Apuna ba pa'aa fa'ua ba Jesus, hia mei Christ.

Paul yei Ephesus

19 ¹I guta yei Corinth Apollos, Paul na talai a'a fei talaa podu ma naree sufudai yei Ephesus. Ma yei, ina bapa'aa hefi'a otalai nenera ²ma na i'iginaa ro'odu, "Ana hamona to fei Spiriti Apuna ei hamo'aa narafawe'i?"^m

Rona ware, "Lomi. Ana lomi hai'ouna guai ba na pa'i hepalo Spiriti Apuna."

³Si'ei, Paul na ware, "Hama tamanu pudugufaiia hamona tonia?"

Rona ware, "Fei pudugufaiiaa John."

⁴Paul na ware, "Fei pa'afii fena pudugufaiiaa John, sifei ba ei rama'a nei filoginaa naranaraa ro'odu. John na warefanaa ei rama'a ba ronei narafawe'i a'a mei iwe nomai nenena, Jesus." ⁵Ro'aa guainaa fei, ronawe pudugufai a'aⁿ fei haraa mei Fasu Jesus. ⁶Paul, i augaa guei panina pafoo ro'ou, fei Spiriti Apuna na pasi pafoo ro'ou ma rona warenaa wareagufuu hefi'a gufu ma dii wareaa tamanu i nomai nene. ⁷Puduu ei rama'a, ale'ena hefua ma helagui.

⁸Paul na wadu'ainaa fei synagogue ma warefawe'i yei laloo oduai puda. Ma fi warewareaa fei haparaiaa mei Haidaa a'a ro'ou. ⁹Ma'uaa

¹ 18:25 O, refuaa ununa wagii fei Spiriti ^m 19:2 O, Spiriti Apuna nenee fei hamo'aa narafawe'i ⁿ 19:5 O, laloo

namina waiwai tabaa hefi'a ro'odu; lomi rona uga ba fa'ua fei ma rona warefafeloa fei Tala i puda rama'a. Si'ei, Paul na di'ininaa ro'odu. Ina nodugaa ei otalai nenera ma minaa ei arewaa na fiwarewarei a'a ei rama'a yei laloo fei baua humuu feferoi Tyrannus. ¹⁰ Ale'ei fei mau bigi'ana laloo heguai igisimasi. Ma si'ei, minaa ei Jew ma Greece, ei ro'aa guta yei fawelei Asia, rona guainaa fei wareaa mei Fasu.

¹¹ Mei Haidaa na bigi'aa hefi'a baua foigia a'a Paul ¹² ale'ei ba nabaa hepalo huguu nuge o lawalawa na idoa Paul ma rona tonalao a'a ei rona funu, ei funuaa ro'ou na pedu ma ei hafelo'a spiriti na di'ininaa ro'ou.

¹³ Hefi'a Jew na tatalai ma fawala'anaa ei hafelo'a spiriti a'a ei na wadu'aa ro'ou pigea. Rona lala'aa fei haraa mei Fasu Jesus a'a ei na wadu'aa ro'ou pigea. Rona ware ale'ei, "A'a fei haraa Jesus, mei na u'ugia Paul, a warefanio asi'amai." ¹⁴ Hemea rama'a, harana Sceva, hia hemea famamoa humuu mei Haidaniaa ei Jew. Ma na pa'i oloromea na'una, baduu wawane. Ma ei na'una ei, rona'aida bigi'ia ale'ei. ¹⁵ Heai arewaa hepalo hafelo'a spiriti na warenaa a'a ro'odu, "Jesus, una apa'ia. Ma una aida tamanu na bigi'ia Paul, ma'uaa hamu'ou hini?" ¹⁶ Ma mei na wadu'ia hefaa hafelo'a spiriti, ina rofonaa a'a ro'ou ma fugoinaa minaa ro'ou. Namina hafufanima'aa ro'ou ma si'ei rona poni'ala'ala'asi'aa a'a fei humu fininaa raraa unuu ro'ou.

¹⁷ Ro guainia ei Jew ma ei Greece yei Ephesus, ronamina ma'aufafelo ma fei haraa mei Fasu Jesus na dinaa pafea fininaa honua. ¹⁸ Watauda ei narafawe'ia, ronawe nofalelefomai ba ro wareaa tamanu ei bigifafeloa ro'odu. ¹⁹ Hefi'a, rona'aida bigi'aa ei siafa, rona tonamai ei bu'uu siafaa ro'odu ma fagu'aa ro'ou i puda rama'a. Ma puduu pono'aa ei bu'uu siafa ale'ei haipani pa'ania pufaba'a drachma.^o ²⁰ Si'ei ba rona fanunuaa ei manumanu ei, fei wareaa mei Fasu namina talainaa watauda gufu ma gipe fininaa fei faufaua.

²¹ Nenee minaa e'ei, Paul na nara ba i dinaa Jerusalem ma na aunulao yei Macedonia ma Achaia. Ina ware, "Nenee fei gutanau yei, unei aunu'ailao Rome anaa." ²² Ina aloaa helaguei hadumana, Timothy ma Erastus, dinaa Macedonia ma hia, nado'o gutadilao yei laloo fei baua gufu Asia.

Hefaa Baua Gupuu Rama'a na Fisibai yei Ephesus

²³ A'a fei au fei, na pa'i hefaa baua fisibaia a'a fei Tala. ²⁴ Hemea na'aida bigi'aa silver, harana Demetrius. Hia na'aida bigi'aa ei pa'aa pusu'o humuu losuu Artemis. Ma a'a fei bigi'aa mei rama'a mei, hefi'adiai ano'ano, rona'aida to watauda mugoo po'i. ²⁵ Ma ina harofamii ro'ou mawe hefi'a rona pa'i apa'aa ro'ou a'a fei bigi'a fei ma na warenaa a'a

^o 19:19 Fei drachma hepalo silver mugoo po'i hawii pono'aa bigi'aa heai arewaa.

ro'ou, “Me'o, hamona'aidadii ba ona'aida to watauda mugoo po'i a'a feni bigi'a feni. ²⁶Ma e'eni hamona fanunuia ma guainia ba hemeni Paul na u'ufadiaginaa watauda rama'a yeni Ephesus ma minaa ei rama'a yeni faweleni Asia. Ina ware ba ei haidaniaa ro'ou, ei bigi'aa rama'a, abaa pa'aa haidaa. ²⁷Hepalo hafelo'a wagina sifei ba i fafelooa fei haraa fei bigi'aa o'ou, fei ba o to mugoo po'i wagina ma hepalodiai, fei humuu losuu Artemis, hemei pifine haidaa, ana ropowe nara ba na hafelo ma mei pifine haidaa, mei rona'aida losuina faweleni Asia ma feni ano, ana iwe pasi fei baua harana, fei ba hia pa'aa rawani'a haidaa.”

²⁸Ro'aa guainia, ronamina siba ma haroharo, “Pa'aa bauana Artemis, mei haidaniaa ei Ephesus!” ²⁹Ataa madii ma minaa ei rama'a fei gufu rona siba. Rona panarofaa Gaius ma Aristarchus, laguei lagu'aa noneneramii Paul yei Macedonia ma ponifipui ale'ei hemea rama'a ma duginaa lagua a'a fei rona'aida figupui wagina. ³⁰Paul ba i ufalarai i ma'aa ei rama'a ma'uaa ei otalai nenera, rona lawagia. ³¹Ma hefi'a bauaniaa fei gufu, hefi'a tafii Paul, ana rona i'igifawe'i a'ana ba inei'aa dinaa a'a fei rona'aida figupui.

³²Fei gupuu rama'a na hamamagua: Hefi'a rona mewainaa hepalo manumanu ma hefi'a rona mewainaa hepalodiai manumanu. Ma watauda ana lo'e rona aida ba tani ro'aa nolao yei. ³³Ei Jew na susuninaa Alexander i ma'a ma hefi'a na harofani wareana. Ina pi'inaa panina ba ronei babanini ba i warefa'aiaa ei rama'a tamanu na fa'ua. ³⁴Ma'uaa ro'aa fanunu'apa'ia ba hia Jew, rona iwamemewaifipui, laloo ale'ei guai hour, “Pa'aa bauana Artemis, mei haidaniaa ei Ephesus!”

³⁵Mei paniaa panii mei bauaniaa gufu na fababaninaa ei rama'a ma ware, “Hamu'ou ena Ephesus, ei naraa hamu'ou ba minaa ei a'a feni ano lomi rona apa'ia ba feni gufu Ephesus na oma'aa feni humuu losuu Artemis ma fei bigi'aa rama'a fei haduona, fei pasianagio pafea? ³⁶Si'ei ba lomi hemea i nara ba na tata fei, hee hamonei babanini. Apuna bigire'ere'einaa hepalo manumanu. ³⁷Hamona duginamii yeni eni rama'a eni, ma'uaa lomi rona topa'ainaa manumanuu humuu ei haidaa ma ana lomi rona warefafelooa mei pifine haidaniaa o'ou. ³⁸Si'ei, nabaa Demetrius ma ei ano'ano ro bigi a'ana na pa'i bidi'aa unuu ro'ou a'a hini ro'ou, te na pa'i humuu dududua ma fadududua ma ronei dududuaa ro'ou. ³⁹Nabaa hamona pa'i hepalodiai manumanu ba hamona nara ba ina tata, hamonei fawanewaneia a'a fei dududua. ⁴⁰E'eni, na fafanunu ba nabaa ro'aa dududuaa o'ou ei famamoaa fei baua gufu a'a feni fisibaia ma tamanu ona bigi'ia wagieni, pa'aa lo'e uгаа pinee o'ou.” ⁴¹I waredigaa fei, ina famatalaiaa ei rama'a.

Aunu'ailao Macedonia ma Greece

20 ¹I pedu fei fisibaia, Paul na lala'amii ei otalai nenera. I warehadudigaa ro'ou, na ware ba ma'adinaa hamu'ou ma na

di'ininaa ro'ou ba i dinaa Macedonia. ²Ina tatalai yei ma wareaa watauda warea, ina nohadumaloo ei rama'a ma nawe nopa'aloo Greece ³ma guta yei oduai puda. Paul ba i tale'aununaa Syria, ma'uaa si'ei ba ei Jew rona fiwarewarei ba ro'aa fafeloia, ina nara ba i hadiwe'ainaloo Macedonia. ⁴Rona aunuhugiaa Sopater, hia na'uu Pyrrhus, baduu wawane, mei Berea ma Aristarchus ma Secundus noramiaa lagua Thessalonica ma Gaius, gufuna Derbe ma Timothy mawe Tychicus ma Trophimus noramiaa lagua fawelei Asia. ⁵Ei rama'a ei, ronado'o nonoo ma oma'aa hai'odu yei Troas. ⁶Ma'uaa hai'ouna aladi'ininaa Philippi nenee fei Hananaa fei Faraa Pidaua lo'e Fafuafua. Ma nenee haipanidiai arewaa, hai'ouna bapa'aa ro'odu yei Troas ma guta yei ale'ei oloromeai arewaa.

Yei Troas Eutychus na Asi'aa a'a fei Ma'ea

⁷A'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia hai'ouna nofipuimai ba hai'ou'aa hana faraa pidaua. Paul na wareware a'a ei rama'a ma ba i aunu narani, si'ei ina wareware nopa'aloo poidifa'u'u. ⁸Ina watauda ei we'ai laloo fei tarea humu, fei hai'ou'ei gutafiwarewarei lalona. ⁹Hemea baubara harana Eutychus na guta i laloo fei pusu'o ale'ei gigei lalarena ma na mama'igu pudana ba ipowe sinoro ei fi warewarelao Paul. I ma'igusinorolao, ina pasinaloo pu a'a fei fa'oduiaa e'ea fei tarea humu ma ro'aa poniporo'ia, na ma'edii. ¹⁰Paul na upulao ma fapasihaino pafoo mei baubara, hapiroro'ia ma ware, "Hamonei'aa ba'arofu. Ina fawenai!" ¹¹Ma na tafanedinaa pafea ma na hana faraa pidaua. I wareware nopa'aloo asi'anaa fei halo, na aunu. ¹²Ei rama'a rona noduginaa mei baubara humu, ina fawewenai ma namina rawani naranaraa ro'ou.

Paul na Di'ininaa ei Bauaniaa Losuu Ephesus

¹³Hai'ounado'o nonolao a'a fei baua wa ma tamanaa Assos ba hai'ou fahuginaa Paul. Ina bigi'ia ale'ei ba i talai'uanaa pinena dinaa yei. ¹⁴I bapa'aa hai'odu yei Assos, hai'ouna fahuginia ma tamanaa Mitylene. ¹⁵I arewadiai, hai'ouna ala yei ma re pe'i yei Kios. I arewadiai hai'ouna dinaa Samos ma i arewadiai hai'ouna nope'ilao yei Miletus. ¹⁶Paul na nara ba i farapadi'ininaa Ephesus ba lomi i guta yei Asia, uaa ba i aunubatafanaa Jerusalem nabaa i hawia ba i guta a'a fei rawarawa arewaa Pentecost.

¹⁷Yei Miletus, Paul na lala'amiaa ei bauaniaa fei losuu yei Ephesus. ¹⁸Ro'amii mau, ina warenaa a'a ro'ou, "Hamona aidadii fei mau gutanau ranimai a'a hamu'ou, a'a fei rawarawa arewaa a guta fawelei Asia nopa'amii wagienu. ¹⁹Fa'ua ba ei Jew, ronamina maniau ba ro'aa fafeloau, ma'uaa una fafafaunau pu ma pasi ranu pudau ma na bigi'uaiaa fei bigi'aa mei Fasu. ²⁰Hamona aida ba lomi una fa'oa'oai u'ugaa tamanu i hadumaa hamu'ou, uaa una feroinaa hamu'odu i pudaa rama'a ma i

a'a hepapalo humu. ²¹Una warefawe'i a'a ei Jew ma ei Greece ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma foisinaa a'a mei Haidaa ma narafawe'i a'a mei Fasuu o'ou, Jesus.

²²“Ma e'eni fei Spiriti Apuna na nunuminia ba unei dinaa Jerusalem, ma'uaa lomi una aida ba ro'aa bigi'aa tamanu a'au yei. ²³Fei apa'au, fei ba a'a minaa ei gufufu, fei Spiriti Apuna na warefafa'iaiu ba fei bobo'ايا ma ei hafelo'a na oa ma'au. ²⁴Ma'uaa fei harenuau, lomi rarabana a'au nabaa una fapedupa'aa fei fiwaleia ma fei bigi'a, fei na fanau mei Fasu Jesus, fei ba unei warefau'ainaa fei rawani'a wareaa mei Haidaa, fei na fa'arewainaa fei rawani'ana.

²⁵“Ma e'eni una apa'ia ba hamu'ou ena hamona guainau eni a u'ugaa fei haparaia, lomi hemea dupuaa hamu'ou i fanunudinau. ²⁶Si'ei, wagienu a warefawe'i a'a hamu'odu ba lomi a tonaa dududuau nabaa nemea i pa'ai. ²⁷Uaa, lomi una tamafoi ei a warefawe'iaa minaa ei nunumiaa mei Haidaa. ²⁸Oma'اياa hamu'odu ma minaa ei sipsipi, ei na rafeinaa hamu'ou fei Spiriti Apuna ba oma'ama'aa^p ro'ou. Hamonei ale'ei oma'aa sipsipii ei losuu mei Haidaa,^q ei ina pononaa fei namona. ²⁹Una'aida ba nenee afadugau ena ponotoo podu rowe nomai i tapuu hamu'ou ma lomi rowe augaa ne'a sipsipi. ³⁰A'a hamu'ou anaa, hefi'a rowe asi'aa ma fapidawainaa fei fa'uaia ba ro'aa fahumanaa hefi'a otalai nenera a'a ro'ou. ³¹Si'ei, hamonei ofafaufau! Hamonei nonominia ba laloo oduai igisimasi minaa ei poi ma arewaa, lomi fafau warewagi'inaa hememea hamu'ou ma na pasi ranuu pudau.

³²“E'eni una aunaa hamu'odu panii mei Haidaa ma fei wareaa fei rawani'ana, fei i fagipepa'aa hamu'ou ma fanaa ei manumanu ana ale'ei i fani a'a ei rona papaditai. ³³Lomi una nanamainaa ei silver, o gold, o lawalawaa hemea. ³⁴Ana hamona aida ba gueni panuu na bigifanaa tamanu yau ma ei tafiu na nunuminia. ³⁵A'a minaa ei bigi'au una fama'aa hamu'ou ba fei mau bigifawe'ia ale'ei onei bigifawe'i ba o'aa hadumaa ei lomi rona faufau ma nonominaa ei wareaa mei Fasu Jesus: ‘Fei ba o fani i muainaa fei ba o to.’ ”

³⁶I waredigaa fei, na fa'unaa du'una fipui a'a minaa ro'ou ma lafulafu. ³⁷Ronamina ai ei ro'ei hapiro'ro'ia ma hatofaa manufina. ³⁸Fei namina fafaloloa'inaa ro'odu, sifei wareana ba pa'aa lomi rowe fanunudinaa pudana. Ma rona talaisusuninia a'a fei baa wa.

Paul na Dinaa Jerusalem

21 ¹Hai'ou'aa di'inidigaa ro'ou, hai'ouna ala ma tamafawanewanenaloos Cos. I arewadii, hai'ouna aununaa Rhodes ma yei hai'ouna aununaa Patara. ²Hai'ouna labagipa'i hepalo

^p 20:28 Ei warea pidaua ba *bishop* ^q 20:28 Watauda ne'ia ba *mei Fasu*

baua wa ba i dinaa Phoenicia. Hai'ouna hugi ma tama'aunu. ³Hai'ou'aa fanunupa'aa Cyprus, fataledi'ininaloo fipepei ama'analoo puna ma hai'ouna tamanaloo Syria. Hai'ouna pe'i yei Tyre ba hai'ouree fa'asi'anaa ei manumanu pafona. ⁴Hai'ou'aa labagipa'aa ei otalai nenera yei, hai'ouna gutafipui a'a ro'ou oloromeai arewaa. Fei Spiriti na bigi naranaraa ro'ou ma rona ware a'a Paul ba nei'aa dinaa Jerusalem. ⁵Ma'uaa i nopa'aloo fei au ba hai'ou aunu, hai'ouna aunu ba hai'ou tamadilao. Minaa ei otalai nenera ma ei haroo ro'ou mawe ei na'uu ro'odu, rona talaisusuninaa hai'ou di'ininaa fei baua gufu ma yei piye, hai'ouna unaa du'uu hai'ou ma lafulafu. ⁶Hai'ou'aa rapudigaa panii ro'ou, hai'ouna hugi a'a fei baua wa ma ro'ou, rona wanonaa gufuu ro'ou.

⁷Hai'ouna tamadi'ininaa Tyre ma re pe'i yei Ptolemais. Ma hai'ouna bapa'aa ei lofu ma gutafipui a'a ro'ou heai arewaa. ⁸I arewadiai, hai'ouna dinaa Caesarea ma guta humuu Philip, mei ina'o wareaa fei rawani'a wareaa mei Fasu ma hia hemea ei Oloromea. ⁹Ina pa'i gunaroa na'una pifine rotaa haroa ma rona'aida diware'augaa ei ba i nomai nene.

¹⁰Hai'ou'aa gutadii hefi'adiai arewaa, hemea mamama'a, harana Agabus, noranamai Judea. ¹¹I'a nomai a'a hai'ou, na faugaa panina ma pinena a'a fei adii Paul ma ware, "Fei Spiriti Apuna na ware, 'Ana ale'eni, ei Jew yei Jerusalem, rowe faugaa mei amaa feni adi ma rowe fifaninaa hia panii ei Gentile.' "

¹²Hai'ou'aa guainia, hai'ou ma ei rama'a yei, hai'ouna ware'ai'ai a'a Paul ba inei'aa dinaa Jerusalem. ¹³Ma Paul na ware, "Tani hamu'ou ai'ai ma fawagu'uaa ha'eu? Lomi manumanu a'au nabaa ro'aa faugau ma ana na rawani a'au nabaa a ma'e yei Jerusalem uaa fei haraa mei Fasu Jesus." ¹⁴Lomi hai'ouna filogipa'aa fei naranarana ma si'ei hai'ouna ware, "Inei nomai fei nunumiaa mei Fasu."

¹⁵Nene fei, hai'ouna paiaa ei manumanuu hai'ou ma aununaa Jerusalem. ¹⁶Hefi'a ei otalai nenera yei Caesarea, rona nohugiaa hai'ou ma noduginaa hai'ou humuu Mnason ma hai'ouna guta a'ana. Noramiana Cyprus ma hia hemea rawarawa otalai nenera.

Paul na Maua yei Jerusalem

¹⁷Hai'ou'aa maua yei Jerusalem, ei lofu, rona taufagutanaa hai'ou. ¹⁸Heaidiai arewaa Paul ma minaa hai'ou, hai'ouna aunu ba hai'ouree ma'a James. Ma minaa ei bauaniaa losuu, ro'ou, yei. ¹⁹Paul na famafufuoinaa ro'ou ma warefa'aiaa ro'ou minaa ei manumanu na bigi'ia a'a ei Gentile mei Haidaa wagii fei bigi'ana.

²⁰Ro'aa guainia, rona uduginaa mei Haidaa. Ma rona warenaa a'a Paul, "Mena lofuu hai'ou, ma'aia watauda pufaba'a Jew rona narafawe'i ma refu unuu minaa ro'ou a'a fei law. ²¹Rona guainia ba yoi, ona feroinaa ei Jew, ei rona guta inamoaa ei Gentile ba ronei ofadugaa Moses ma ronei'aa moro'aa hudii

wawanei ei na'uu ro'odu, o neneraa ei maumau o'odu. ²²O bigi'aa tamanu? Te, ana rowepa'aa guainia ba yoi na nodigimai. ²³Si'ei, bigi'aa tamanu hai'ouna warefaniao. Na pa'i gunaroa wawane a'a hai'ou, ei ronadii fa'unai a'a mei Fasu ba ropa'aa bigi'aa hepalo manumanu. ²⁴Dugaa eni rama'a eni ma a'a ro'ou, onei bigi'aa fei maumau ro'ou, fei ba ro'aa fafafa'arai i pudaa mei Fasu ma onei fani pono'aa ro'ou ba ro'aa sisigaa hugoo tabaa ro'ou. Ma minaa ei rama'a, rowe aida ba na tata fei u'uga, fei ro'aa u'ugio ma rowe aida ba yoi na neneraa fei law. ²⁵Ma hai'ouna ne'idii a'a ei Gentile narafawe'ia ba ronei'aa hana du'ua hefi'a rona faninaa a'a ei haidaa sifisifi, o hunu namo, o hanaiaa pigio ei manulelele, ei rona guaffifigia, o fitatafipa'ai.”

²⁶Heaidiai arewaa, Paul na dugaa ei rama'a ma fafafa'arainaa anaia mawe ro'ou, ale'ei mau losuu ro'ou. Ma ina wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa ba i warefa'aiaa ro'ou tamanu arewaa iwe pedu ei arewaa fafa'araia ma nahaiga ro'aa fani fanaa hememea ro'ou.

Rona Panarofaa Paul

²⁷Ba ana i pedu ei oloromeai arewaa, hefi'a ei Jew noramiaa ro'ou i laloo Asia, rona fanunupa'aa Paul yei a'a fei humuu mei Haidaa. Rona fawesuaa iaa minaa ei rama'a ma rona panarofia. ²⁸Rona pararai, “Ena Israel hamonei hadumaa hai'odu! Meni rama'a meni, hia mei na feroinaa minaa ei rama'a i tadiwe'aia ma faweleni ba ronei fadugeaa o'odu, fei law o'ou. Ma ana, ina dugifawadu'ainamii ei Greece malalaa fei humuu mei Haidaa ma rona faloloaa faweleni na apunai.” ²⁹(Ronado'o fanunupa'aa Trophimus, mei Ephesus, a'a Paul i a'a fei baua gufu ma rona nara ba Paul na nodugia ma wadu'ainaa malalaa fei humuu Haidaa.)

³⁰Minaa ei rama'aa fei gufu, rona siba'asi'aa ma ponimai a'a minaa ei tala. Rona panarofaa Paul ma foraneneneinia auguu fei humuu mei Haidaa. Ma ana ei ua rona fare'aa ei baua gigei. ³¹Ei ro'ei panarofia ma nananara ba ro'aa fama'eia, mei bauaniaa ei fo'aa Rome na guainia ba minaa ei rama'aa Jerusalem, namina bibiyei tabaa ro'ou. ³²Ina dugibatafainaa hefi'a fo'aa ma hefi'a bauaniaa ro'ou ma rona poninaa a'a ei rama'a. Ro'aa fanunupa'aa ei fo'aa mawe mei bauaniaa ro'ou, ei rama'a na fapedugaa fei hafugaa ro'ou Paul.

³³Mei bauaniaa fo'aa na nomai, panarofia ma warenaa a'a ro'ou ba ronei faugia a'a guapalo alatai. Ma ina i'iginaa ro'ou ba hia hini ma na bigi'aa tamanu. ³⁴Hefi'a ei, rona haroharo ba ale'ei ma hefi'a ba ale'ei. Ma mei bauana, lomi na topa'aa fafasui fei, uaa ronamina waigi. Ma si'ei, ina ware ba ronei duginaa hia humuu ei fo'aa. ³⁵Paul, i nopa'aloo fei e'ea, fei gupuu rama'a ronamina sibafafelo ma ronawe poro'uaia ei fo'aa. ³⁶Fei gupuu rama'a, rona nenegia ma memewai, “Fo'afama'eia!”

Paul na Warenaa a'a Fei Gupuu Rama'a

³⁷Ei fo'aa ba ana ro'aa wadu'ainoduginaa Paul a'a fei humu fo'aa, ina i'iginaa mei bauaniaa fo'aa, “Na rawani ba a i'iginio hepalo manumanu?”

Ina ware, “Ona'aida warea Greece? ³⁸Woro ba yoi mei Egypt, mei mina ma'lida na fa'asi'anaa fei fisibaia ma augaa poree gunaroa pufaba'a rama'a hafelo ma dinaa yei fawelei lomi haihai ma guana.”

³⁹Ina ware Paul, “Yau hemea Jew noramiau Tarsus yei Cilicia. Yau hemea rama'aa hepalo baua rawani'a gufu. Na rawani ba a warenaa a'a ei rama'a?”

⁴⁰I ugadii mei bauaniaa fo'aa, Paul na ufalarai pafoo fei e'ea ma pi'inaa panina a'a ei rama'a. Ro'aa babanini, ina warenaa warea Aramea' a'a ro'ou:

22 ¹“Ena lofuu ma ena amau, hamonei guainaa fei wareau ba a alarau.”

²Ro'aa guainia ba ina warenaa warea Aramea a'a ro'ou, ronamina babanini.

Ma na ware Paul, ³“Yau hemea Jew, waniniau Tarsus yei Cilicia, ma'uaa gipeau yeni a'a feni baua gufu feni. Gamaliel na feroifarawaninau a'a fei law ei amaa o'ou ma na pasirefurefu unuu a'a mei Hidaa ana ale'ei minaa hamu'ou wagieni. ⁴Una fo'afama'e ma haperaraiaa ei rona neneraa fei Tala. Na panarofaa ei wawane ma pifine ma bobo'ainaa ro'ou ⁵ma mei pa'aa bauaniaa humuu mei Hidaa ma minaa ei bauaniaa gufu ro'aa warefanaa hamu'ou ba pa'aa fa'ua fei. Ma una tonaa ne'iaa ro'odu ba a fanaa ei lofuu ro'odu yei Damascus ma aununaa yei ba a panarofaa ei rama'a ma duginamii ro'ou yeni Jerusalem ba hai'ou'aa fanima'aa ro'ou.

Paul na Wareaa fei Filogiaa fei Naranarana
(Acts 9:1-19; 26:12-18)

⁶“Ale'ei haloaina una nofarafi'ilao Damascus, ana ei ua, hepalo we'aia noranarai pafea namina we'afaweloinau. ⁷Una pasinaa pu ma guainaa fei lao na warenaa a'au, ‘Saul! Saul! Tani o haperaraiau?’

⁸“Ma una i'igai, ‘Yoi hini, mena Fasu?’

“Ina ware, ‘Yau Jesus, mei Nazareth, mei ona haperaraia.’ ⁹Ei ro'ou a'au, rona fanunupa'aa fei we'ai, ma'uaa lomi rona guai'apa'aa fei lao mei na warenaa a'au.

¹⁰“Una i'igai, ‘Una fetanai e'eni, mena Fasu?’

“Ma ina ware, ‘Asi'aa ma dinaa Damascus. Hefi'a yei, rowe warefanio minaa ei i fanio mei Hidaa ba onei bigi'ia.’ ¹¹Ei tafiu, rona tauaa panii ma noduginaa yau Damascus uaa una pudawerai a'a fei we'ai.

¹²“Hemea rama'a harana Ananias na nomai a'au. Hia, namina neneraa fei law ma na rawani i puda minaa ei Jew rona guta yei. ¹³Inamii u papau ma ware, ‘Mena lofuu Saul, onei fanunudiai!’ Ana ei ma una fanunupa'ia.

r 21:40 Hefi'a na nara ba *warea Hebrew*; Acts 22:2 anaa

14“Ma ina ware: ‘Mei Haidaniaa ei amaa o'ou nadii rafeinio ba onei aida ei nunumiana ma fanunu'apa'aa mei Wanewanea ba onei guainaa ei wareaa umuna. 15Yoi o u'ufa'uainaa tamanu ona fanunuia ma guainia a'a minaa ei rama'a. 16Ma oi oma'aa tamanu eni? Asi'aa. Lala'aa fei harana; pudugufai ma fesuaa ei hafelo'amu.’

17“*A hadiwe'inaa Jerusalem ma lafulafu i laloo humuu mei Haidaa ma ale'ei una mefi* 18*ma fanunupa'aa mei Fasu na ware ba, ‘Batafa! Di'ininaa Jerusalem e'eni, uaa lomi ba ro'aa nunuminaa fei u'ugau, fei ba o u'ufanaa ro'ou.’*

19“*Una ware, ‘Mena Fasu, eni rama'a eni, rona aida ba yau, na dinaa a'a hepapalo synagogue ba a bobo'ai ma hafugaa hini ei rona narafawe'i a'amu. 20Ma ei i wigii namoo Stephen, mei na ma'e a'a fei haramu,^s yau yei ma ana na ugainia ma na oma'aa ei susuu ei rona fo'afama'eia.’*

21“*Ma mei Fasu na warenaa a'au, ‘Nowau; Yau a alofaruaninio i a'a ei Gentile.’ ”*

Paul, mei Rama'aa Rome

22*Ei rama'a rona guainaa fei u'ugaa Paul ma'uaa ei i wareaa fei, rona haropararai, “Faruaninia a'a feni ano! Inei'aa gutadimai!”*

23*Ro'ei memewai ma siminaa lawalawaa ro'ou ma fapepe'aiaa ei pora 24ma mei bauaniaa fo'aa na ware ba ronei noduginaa Paul yei laloo humuu ei fo'aa. Ina ware ba ronei babuina ma i'iginia ba tani ro'aa sibamemewai a'ana ei rama'a. 25Ro'aa fahainofolagina ba ro'aa babuina, Paul na i'iginia mei centurion ba, “Na rawani a'a fei law nabaa o babuinaa hemea rama'aa Rome, hemea rotai dududuia?”*

26*I guainaa fei mei centurion, na dinaa a'a mei bauaniaa ei fo'aa ma na warefania, “O bigi'aa tamanu a'a feni. Uaa mei rama'a mei, hia rama'aa Rome.”*

27*Mei bauaniaa fo'aa na dinaa a'a Paul ma i'iginia, “Ware fanau, yoi pa'aa rama'aa Rome?”*

Ina ware, “Hi'i. Fa'ua.”

28*Ma mei bauaniaa fo'aa na ware, “Yau, una siminaa watauda mugoo po'i ba yau hemea rama'aa Rome.”*

Paul na ware, “Ma'uaa yau, waniniau Rome.”

29*Ma ei ba ro'aa i'iginia ronawe u'ua. Ma mei bauaniaa fo'aa ana na ma'au uaa na aida ba ina faugaa Paul a'a ei alatai, hemea rama'aa Rome.*

I Pudaa ei Sanhedrin

30*I arewadiai, si'ei ba mei bauaniaa fo'aa ba ipa'aa labagina ba tani ro'aa ware ei Jew ba na tata Paul. Ina alagia ma ware a'a ei famamoaa*

^s 22:20 O, *mei u'ugaa fei haramu*

humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu ba ronei papa'ifipuimai. Ma ina dugamii Paul ma fa'ufalarainia pudaa ro'ou.

23 ¹Paul na fanunufawanewanenaa a'a ei bauaniaa gufu ma ware, “Ena lofuu, una bigifarawani ua i pudaa mei Haidaa ma na nanamuinia ba lomi tatau nopa'amii wagienu.” ²A'a fei wareana fei, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, Ananias na warenaa a'a ei rona u papaa Paul ba ronei hafugaa umuna. ³Ma Paul na warenaa a'ana, “Mei Haidaa iwe hafugio, yoi mena ware'oni! Ona guta yena ba o dududuau a'a fei law, ma'uaa ana yoi na barafeaa fei law uaa ona ware ba ronei hafugau!”

⁴Ei ro'aa u papaa Paul, rona ware, “Haa? Ba o warefafeloaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei na rafeinia mei Haidaa?”

⁵Paul na ware, “Ena lofuu, lomi una aida ba hia, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, uaa na ude fei ne'ia ba, ‘Apuna warefafeloaa hemea bauaniaa gufuu hamu'odu.’ ”

⁶Ma Paul na aida ba hefi'a ro'ou, maroaa ei Sadducee ma hefi'a ro'ou, maroaa ei Pharisee ma na haronaloo a'a ei bauaniaa gufu, “Ena lofuu, yau hemea Pharisee, ana yau na'uu ei Pharisee. Ma pa'afii fei ba una ufalarai a'a feni dududua, sifei ba na o'onai unuu ba ei ma'ea, rowe asi'aa.” ⁷I wareaa fei, ei Pharisee ma ei Sadducee, rona fiharenii ma na guapaloi naranaraa ro'ou. ⁸(Ei Sadducee rona ware ba ei ma'ea lo'e ba ro'aa asi'aa ma ba ana lomi na pa'i alo'alo o spiriti, ma'uaa ei Pharisee rona ware ba na pa'i e'ei manumanu e'ei.)

⁹Inawemina bauana fei fisibaiaa ro'ou. Ma hefi'a ei feroiaa law, hefi'a Pharisee, rona ufalarai ma warefawe'i, “Lomi ba hai'ouna labagipa'aa hepalo tataa meni rama'a meni. Tani na'aa po'o hefaa spiriti o alo'alo na warenaa a'ana?” ¹⁰Fei fiwareiaa ro'ou nawemina babaifafelo ma mei bauaniaa fo'aa na naranara ba ropowemina fagianainaa Paul. Ina warenaa a'a ei fo'aa ba ronei upulao ma rapuforaiaamii Paul ma wadu'ainodugia laloo fei humuu ei fo'aa.

¹¹Iree poidiai, mei Fasu na ufalarai papaa Paul ma ware, “Onei laugu'ai! Ana ale'ei o u'ugau yei Jerusalem, ana onei u'ugau yeni Rome.”

Fei Ware'opa'aia ba nei Ma'e Paul

¹²I mafufuoiilao, ei Jew rona fiwarei ma fa'unai ba pa'aa lomi ba rowe hanana o hunu hawina rona fo'afama'ea Paul. ¹³Puduu ei rama'a ei, na muainaa gunaroa pa'ania. ¹⁴Rona dinaa a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa gufu ma ware, “Hai'ouna fa'unaidii ba pa'aa lomi ba hai'ou'aa hanaiaa hepalo manumanu hawina hai'ouna fo'afama'ea Paul. ¹⁵Si'ei, hamu'ou ma ei bauaniaa gufu, hamonei i'igifasifi a'a mei bauaniaa fo'aa ba ronei dugiamai a'a hamu'ou ba hamo'aa tofarawani fafasuii feni dududuana. Ma hai'ouna ofafaufaudii ba hai'ou'aa fo'afama'eia ena rona nomai.”

¹⁶Ma'uua i guainia mei na'uu mei agii Paul, ina wadu'ainaa fei humuu ei fo'aa ma warefanaa Paul.

¹⁷Ma Paul na harofaa mei centurion ma ware, “Dugawii meni baubara a'a mei bauaniaa fo'aa. Na pa'i hepalo manumanu ba i warefania.” ¹⁸Si'ei, ina nodugia dinaa a'a mei bauaniaa fo'aa.

Mei fo'aa na ware, “Paul, mei bobo'aia, na lala'au ma ware a'au ba unei dugamii meni baubara a'amu, uaa ina pa'i manumanu ba u'ufanio.”

¹⁹Mei bauaniaa fo'aa na tauaa panii mei baubara, dugia ma i'iginia, “Tamanu fei ba o warefanau?”

²⁰Ina ware: “Ei Jew na fiwarewarei ba ro'aa sifi'io ma i'iginio ba onei dugaloo Paul i puda a ei bauaniaa gufu narani ba ro'aa tofarawani fafasuii fei dududuana. ²¹Onei'aa ugainaa ro'ou, uaa puduu ro'ou na muainaa gunaroo pa'ania ma ro'ei opa'ai eni ba ro'aa panarofia. Rona fa'unaidii ba pa'aa lomi ba ro hanana o hunu hawina rona fo'afama'eia. Rona ofafaufaudii ma roi oma'aa fei ba o'aa ugainaa fei i'igaiaa ro'ou.”

²²Mei bauaniaa fo'aa na aloaa mei baubara ma warefawe'i a'ana, “Apuna warefanaa nemea ba ona warefanau feni.”

Rona Alonaa Paul Caesarea

²³Ma ina lala'aa helagui centurion ma ware a'a lagua, “Harofaa enu pu'u fo'aa rona talainaa pinee ro'ou ma oloromfua pa'aniadiai pafoo manulelele ma enu pu'udiai panarofaa hio^t ba ronei dinaa Caesarea poi wagieni ale'ei faimheai ido'o. ²⁴Fani tawaa Paul manulelele ma oma'afarawaninia dinaa a'a Gavanaa Felix.”

²⁵Ma ina ne'i'aloaa feni:

²⁶Yau Claudius Lysias.

Ma una ne'inaa feni a'a mei Rawani'a, Gavanaa Felix:
Hagu'u.

²⁷Meni rama'a meni, ei Jew, rona panarofia ma ana ba ro'aa fo'afama'eia, ma'uua una nofipuimai a'a ei maroau fo'aa ma hai'ouna alagia, uaa una guainia ba hia rama'aa Rome. ²⁸Una nara ba unei tofarawaninaa fafasuina ba tani ro'aa ware ba ina bigifatata, si'ei una nodugalao a'a ei bauaniaa gufu. ²⁹Unawe fanunu'apa'ia ba fei wareaa ro'ou ba ina bigifatata, manumanu a'a fei law ro'odu.

Ma'uua lomi ba na bigi'aa hepalo tata ba nei ma'e, o unei bobo'ainia. ³⁰Ma a guainia ba rona ware'opa'ai ba ro'aa fo'afama'eia, una alobatafanamai a'amu. Ma ana na warefanaa ei rona ware ba hia na tata, ba ronei u'ufanio tamanu ei tatana.

³¹Si'ei, ei fo'aa, rona bigi'aa fei wareaa mei bauaniaa ro'ou ma nodugaa Paul poi ma aunu nopa'aloo Antipatris. ³²Heaidiai arewaa rona aloia a'a

^t 23:23 Lomi ronapa'aa apa'aa hanuu fei warea Greek fei *panarofaa hio*.

ei fo'aa pafoo manulelele ma ro'ou, rona hadiwe'idinaa fei humuu fo'aa. ³³Ro'aa nopa'aloo Caesarea ei fo'aa pafoo manulelele, rona fanaa fei ne'ia a'a mei Gavanaa ma fifaninia panina. ³⁴Mei Gavanaa na igoaa fei ne'ia ma i'igai ba noranamai hitani gufu. I guainia ba noranamai Cilicia, ina ware, ³⁵“Awe guainaa fena dududuamu rona nomai yeni ena ro'aa dududuio.” Ma ina ware ba ronei augaa Paul laloo fei humuu Herod, fei humuu hapara ma oma'afarawaninia.

Fei Dududua i Pudaa Felix

24 ¹Haipanidiai arewaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, Ananias na dinaa Caesarea fipui a'a hefi'a bauaniaa fei gufu ma hemea rama'aa law harana Tertullus ma rona dududua Paul i pudaa mei gavanaa. ²Rona lala'aa Paul ba nei wadu'aimai ma Tertullus na dududuia a'a Felix: “Hai'ouna gutafamalaa ma gutafarawani ua i haroo iamu. Ma fei apa'amu na fawanewaneaa watauda manumanu i laloo feni baua gufu feni. ³Naranaraa hai'ou ma minaa ei gufu tadiwe'ai, hepalo ua ba yoi hemea pa'aa rawani'a rama'a Felix ma hai'ounamina ni'eni'e a'amu. ⁴Ma'uaa lo'e ba hai'oumina fatarereio, si'ei hai'ou'aa i'iginio ba na rawani ba odo'o guainaa ma'ida wareaa hai'odu wagii tamanu ei tataa Paul?

⁵“Hai'ouna fanunupa'ia ba meni rama'a meni na fa'asi'anaa hefi'a hafelo'a ma na fawesuaa iaa ei Jew tadiwe'aiaa minaa feni ano. Hia mei bauaniaa fei maroaa fei losuu ei Nazarene ⁶ma ana na mania ba i faloloaa fei humuu mei Haidaa. Si'ei, hai'ouna panarofia. ⁷⁸Nabaa ana yoi, o'aa i'iginia, o'aa labagipa'aa fei fafasuii ei warea hai'ouna dududuia wagina.”

⁹Ei Jew ana rona ware ba ina bigifatata ma ware ba fa'ua ei manumanu ei.

¹⁰I pi'inaa panina mei gavanaa ba nei ware, na ware Paul, “Una aida ba laloo watauda igisimasi, yoi hemea fadududua a'a feni gufu feni. Si'ei, una ni'eni'e ba a wareaa pepei a'au. ¹¹Na maduta ua nabaa o labaginia ba na fa'ua fei wareau, fei ba laloo hefua ma guai arewaa ididii, una dinaa Jerusalem ba a losui. ¹²E'ei rona ware ba una bigifatata, lomi rona guainau una fiharenii a'a hemea i humuu mei Haidaa, o fawesuaa iaa rama'a laloo ei synagogue, o hitani laloo fei baua gufu yei. ¹³Ma lomi rona fa'arewapa'ia a'amu ba una tata. ¹⁴Ma'uaa fa'ua ba una'aida losuinaa mei Haidaniaa ei amaa hai'ou, uaa una neneraa fei maroaa fei Tala, fei rona wareia ba na tata. Ma una neneraa minaa ei manumanu laloo fei Law ma tamanu rona ne'inia ei mamama'a. ¹⁵Ma ana na pa'i

^u 24:6-8 Hefi'a ne'ia ba hai'ouna panarofia ba hai'ou'aa dududuia ale'ei fei mau law hai'ou. ⁷ Ma'uaa, mei bauaniaa ei fo'aa, Lysias, namii tarafia panii hai'ou ⁸ ma ware ba ei ro ware ba hia na tata, roneimii u ma'amu. Nabaa ana yoi

o'onaiia unuu a'a mei Haidaa ana ale'ei eni rama'a eni ba iwe fa'asi'anaa ei ma'ea, ei rona wanewane ma ei rona hafelo. ¹⁶Si'ei, ranimai una'o fanima'aia ba i pudaa mei Haidaa mawe ei rama'a, pa'aa lomi i marapu ei naranarau.

¹⁷“Nene ale'ei hefiga igisimasi, lomi una guta yei Jerusalem, unawe nomai ba a fani fana a'a ei gufuu ba ronei fanaa ei lomi rona pa'i ma ba a fani fanau a'a mei Fasu. ¹⁸A bigi'aa fei ma ro'aa fanunupa'au i malalaa fei humuu mei Haidaa, a'a ba una loloa a'a fei maumau ba hai'ounei fafa'arai. Lomi ba na pa'i watauda rama'a a'au ma ana lomi ba una bigi'aa manumanu na fafelooa ei rama'a. ¹⁹Ma'uaa na pa'i hefi'a Jew noramiasa ro'ou Asia ma na rawani ba ronei nomai yeni i ma'amuu ma nabaa una bigifatata, te, ronei wareia. ²⁰O eni, ro'ou yeni, ronei wareaa tamanu fei tatau rona labagipa'ia ei a u i ma'aa ei bauaniaa gufuu. ²¹Narau ba sifeni. Ei a ufalarai i ma'aa ro'ou, una haroharo ba: ‘Fei fafasui fei ba hamo'aa dududuau wagienu, sifei ba una nara ba i pa'i asi'ana a'a fei ma'ea.’ ”

²²Ma Felix, hemei na apa'ifarawaninaa fei Tala, na do'o ba'ofaa fei dududua. Ma na ware, “Ena na nomai Lysias, mei bauaniaa fo'aa, u'apowe dududuo.” ²³Ina ware a'a hemea centurion ba nei oma'afarawaninaa Paul, ma'uaa inei fatalainia ma'ida ma nei'o fanoramiasa ei tafina mi roiana.

²⁴Hefi'a arewaa ididii Felix na nofipuimai a'a mei harona Drusilla, hemea Jew. Ina lala'amii Paul ma na gutaguainia fi u'ugaa fei we'iaa naranara a'a Christ Jesus. ²⁵I no'u'upa'aloo tamanu na wanewane, batanai onei apitai ma batanai fei dududua iwe nomai, Felix na ma'au ma ware, “Do'o hi'ei e'eni! Nowau. Nabaa na pa'idiai rawani'a au, te awe lala'idinio.” ²⁶Ma ana ina nunuminia ba Paul nei fanipa'ai mugoo po'i a'ana, si'ei ina lala'iuaiamai ranimai ma fiwarewarei a'ana.

²⁷I didii heguai igisimasi, na tonaa bigi'aa Felix meni Porcius Festus, ma'uaa Felix na nara ba ido'o farawaninaa ei Jew ma si'ei, lomi na alaraa Paul humuu bobo'aia.

Fei Dududua i Ma'aa Festus

25 ¹I wadu'ainaa fei baa gufuu Festus ma gutadii oduai arewaa, ina di'ininaa Caesarea ma na dinaa Jerusalem. ²Ma yei, ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa ei Jew, rona u i ma'ana ma wareaa ei tataa Paul. ³Ronamina roroninaa Festus ba nei farawaninaa ro'ou ma alonaa Paul Jerusalem, uaa ronadii fiwarewarei ba ro'aa opa'ai ma fo'afama'eia i tala. ⁴Festus na ware, “Paul yei humuu bobo'aia Caesarea. Ma lomi i madii ma a dinaa yei. ⁵Aloaa hefi'a bauaniaa hamu'ou ba ronei aunufipuimai a'au ma dududuaa mei rama'a mei yei nabaa hia na bigifatataiaa hepalo manumanu.”

⁶I gutadii a'a ro'ou ale'ei fainarua o hefua arewaa, ina upu'aunulao yei Caesarea. Ma heaidiai arewaa na fa'asi'adiniaa fei dududua ma

warenaa a'a ro'ou ba ronei fa'ugaa Paul i ma'ana. ⁷I nodigimai Paul, ei Jew, noramiaa ro'ou Jerusalem, rona ufaweloinia ma wareaa watauda manumanu namina raraba ba hia na bigifatata wagina. Ma lomi na pa'i ugaa pinee ro'ou.

⁸Si'ei, Paul na ufalarai ma wareaa fipepei a'ana, “Lomi una bigi'aa he'a tata wagii fei law ei Jew, o a'a fei humuu mei Haidaa, o a'a Caesar.”

⁹Nunumiaa Festus ba i farawaninaa ei Jew, si'ei, na i'iginiaa Paul, “Na rawani a'amu ba o'aa dinaa pafea yei Jerusalem ma ufalarai ba unei dududuo yei wagii e'ei wareaa ro'ou?”

¹⁰Na ware Paul, “E'eni ufi u a'a hepalo humuu dududuaa Caesar. Ma pa'aa sifeni feni humuu dududua ba hamo'aa dududuau. Yoi, ona aidadii ba lomi una bigi'aa hepalo tata a'a ei Jew. ¹¹Ma'uaa nabaa hamona labagipa'aa hepalo baua tatau ba fei pono'ana ma'ea, te, hamonei fo'afama'ea. Ma'uaa nabaa lomi na fa'ua ei wareaa ei Jew a'au, pa'aa lomi na wanewane ba hemea i fifaninau a'a ro'ou. Yau na ainaa a'a Caesar!”

¹²I warewarefipuidii a'a ei maroana Festus, na ware, “Yoi, ona ainaa a'a Caesar, te owe aununaa a'a Caesar!”

Festus na Fiwarewarei a'a mei Hapara Agrippa

¹³Hefi'adiai arewaa i didii, mei Hapara Agrippa ma Bernice, laguna sufudai yei Caesarea ba lagu'aa taufagutanaa Festus. ¹⁴Si'ei ba laguna guta famadii ma'ida yei, Festus na warewareaa fei dududuaa Paul a'a mei hapara. Ina ware, “Na pa'i hemea rama'a yeni, hemea na bobo'ai uaa Felix. ¹⁵Ei a dinaa Jerusalem, ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa ei Jew, rona ware ba ina pa'i tatana ma rona i'igainau ba unei ware ba na pa'aa tata ma unei fanima'aia.

¹⁶“Una warefanaa ro'ou ba abaa ale'ei maumau Rome ba hai'ou fifaninaa mei rona ware ba na tata nabaa lo'e nado'o uwareaa fipepei a'ana, a'a ei rona ware ba hia na bigifatata. ¹⁷Ei ro'aa nomai a'au, lomi ba una famadinaa fei dududua. Heaidiai arewaa ma una fa'asi'anaa fei dududua ma warenaa a'a ro'ou ba ronei dugamai mei. ¹⁸Ro'aa ufalarai, ei ro'aa ware ba ina bigifatata, lomi rona wareaa tamanu bigifatatana yau una naraia. ¹⁹Ma'uaa, ro'ou ma hia, rona fiharenii wagii fei mau losuu ro'ou ma hemea ma'ea harana Jesus, hemea na ware Paul ba ina werawera e'eni. ²⁰Nawe puloto tabau ma una nara ba, ‘Haa, a fadududubatanainia eni manumanu ale'eni feni.’ Si'ei una i'iginia ba na rawani a'ana ba i dinaa Jerusalem ma ufalarai a'a fei dududua yei a'a e'ei wareaa ro'ou.” ²¹I'a ware ba fei dududuana nei fifaninaa panii Augustus, una ware ba roneido'o panarofia hawina na alonaa hia a'a Caesar.”

²²Si'ei, na ware Agrippa a'a Festus ba, “Ba ado'o guai wareaa mei rama'a mei yau.”

Ina ware, “Nadii, owe guainia.”

Paul na U Ma'aa Agrippa

²³Heaidiai arewaa, Agrippa ma Bernice, laguna nofipuimai a'a ei bauaniaa fo'aa mawe ei bauaniaa gufu ma ei rama'a rona taufagutanaa lagua. I'a ware Festus, rona dugamii Paul. ²⁴Festus na ware, "Mena Hapara Agrippa ma minaa hamu'ou eni yeni wagiene, hamu'ou fanunuia meni rama'a meni! Minaa ei Jew, ronamina i'iginau a'ana yei Jerusalem ma yeni Caesarea ma harofafifi'i ba hia nei ma'e. ²⁵Lomi una labagipa'aa hepalo tatana ba pono'ana ma'ea. Ma'uaa, hamatee ina ainaa a'a Augustus una waredii ba a alonaa hia Rome. ²⁶Ma'uaa lomi na aida ba a ne'inaa tamanu a'a Caesar wagina. Si'ei, una fa'ufalarainia yeni puda hamu'ou ma ana napa'aa rawani ba yoi yeni, mena Hapara Agrippa, ba wagian feni fiwarewareia, ipowe pa'i paolaa ne'iau a'a Caesar. ²⁷Uaa lomi na rawani a'au naba o aloaa nemea bobo'aia ma lomi odo'o warefa'arewainaa fei tatana."

26 ¹Ma Agrippa na warenaa a'a Paul, "Nadii. Onei wareaa pepei a'amu." Si'ei, Paul na pi'inaa panina ma wareaa pepei a'ana: ²"Mena Hapara Agrippa, unamina ni'e wagiene ba una u i pudamu ma wareaa pepei a'au wagian minaa ei tata ei Jew rona ware ba una bigi'ia. ³Ma una ni'ediai uaa yoi, ona apa'ifarawaninaa minaa ei maumau ei Jew ma tamanu rona fihareni wagina. Si'ei, amina i'iginio ba onei guaifarawaninau.

⁴"Minaa ei Jew, ronamina apa'ifarawaninaa fei maumau ui badui nopa'amii wagiene, fei rawarawa maumau yei gufuu mawe yei Jerusalem anaa. ⁵Apa'aa ro'ou yau ana fiwanini'uamai nopa'amii wagiene ma naba ro nunuminia, ro'aa warefa'uai ba na pa'i hepalo maroa laloo fei losuu hai'ou namina waiwai nenerana ma yau hemea Pharisee wagina. ⁶Na o'onai unuu a'a tamanu mei Haidaa nadii fa'unainia a'a ei amaa hai'odu. Ma si'eni a u ma'aa feni dududua wagiene. ⁷Ma fei nadii fa'unainia mei Haidaa a'a ei hefua ma guapaloei pai Israel, ronamina neneraa mei Haidaa arewaa ma poi ba ro'aa fanunuaa tamanu mei Haidaa nadii fa'unainia ba i bigi'ia. Mena hapara, wagian feni o'onaia unuu, ei Jew rona ware ba una bigifatata. ⁸Tani hamo'aa hamamagua wagian fei ba mei Haidaa i fa'asi'anaa ei ma'ea?

⁹"Yau ana na nara ba uneimina bigi'aa tamanu ba i fadugeaa fei haraa Jesus, mei Nazareth. ¹⁰Ma sifei fei bigi'au yei Jerusalem. Ei famamoaa humuu mei Haidaa na ugainau ma una bobo'ainaa watauda ei apunaiaa mei Haidaa ma ana una uga ba ronei ma'e. ¹¹Watauda arewaa una dinaa a'a hepapalo synagogue ba a panarofaa ro'ou ma maniaa ro'ou ba ronei warefafeloa mei Haidaa. Fei fifi'ii unu'uau a'a ro'ou ma ana una aununaa hefi'a gufu raua ba a haperaraiaa ro'ou.

Paul na Wareaa fei Filogiaa fei Naranarana

(Acts 9:1-19; 22:6-16)

¹²"I a'a hepalo tatalaia ale'ei, ei famamoaa humuu mei Haidaa, rona fani forafora a'au ma aloau ba nei dinaa Damascus. ¹³Mena hapara,

ale'ei haloaina, ei fi talailao tala, una fanunupa'aa hepalo we'ai i pafea na muainaa we'aa fei halo, namina we'afaweloinau ma ei tafiu.

¹⁴Hai'ounamina pasinaa pu ma una guainaa hepalo lao na warenaa a'au warea Aramea,' 'Saul, Saul, tani o haperarai'au? Napa'aa waiwai a'amu ba o'aa pututoraa ei nunumiau.'

¹⁵"Unawe i'igai, 'Yoi hini, mena Fasu?'

"Na ware mei Fasu, 'Yau Jesus, mei ona haperaraia. ¹⁶Nadii, asi'a'ufalarai. Una fa'arewa a'amu ba a rafeinio ale'ei nafi ba onei u'ugaa ei fanunuamu a'au ma tamanu awe fama'aio. ¹⁷U'a fatelaio a'a ena gufumu mawe ena Gentile. A alonaa yoi a'a ro'ou ¹⁸ba onei fa'arewaiaa pudaa ro'ou ma famomo'ainaa ro'ou a'a fei roromaa, foisinamii ro'ou a'a fei we'ai ma famomo'ainaa ro'ou i a'a fei faufau Satan, foisinamii ro'ou a'a mei Haidaa ba i futoaa ei hafelo'aa ro'ou ma ropowe oafipui a'a ei una papaditainaa ro'ou uaa rona narafawe'i a'au.'

¹⁹"Ma si'ei, mena Hapara Agrippa, lomi una barafeaa fei fanunuau noranamai pafea. ²⁰Fama'a nado'o u'u a'a ei yei Damascus, nenee fei, yei Jerusalem ma tadiwe'aiaa Judea mawe ei Gentile anaa. Una u'u ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma foisinaa a'a mei Haidaa ma fama'aia ba ronapa'aa filoginaa naranaraa ro'ou a'a ei bigi'aa ro'ou. ²¹Sifei fei pa'afina ba ei Jew, rona panarofau yei malalaa fei humuu mei Haidaa ba ro'aa fo'afama'eau. ²²Ma'uuaa fei hadumaa mei Haidaa na oa i a'au nopa'amii wagi'eni ma si'ei, una u yeni ba a u'ufanaa ei lomi haraa ro'ou mawe ei baua rama'a. Ei wareau, lomi na pafoinaa ei wareaa ei mamama'a ma Moses ba iwe nomai ²³mei Christ^w ma tonaa fi'ina ma hia, mei rawarawa asi'ana a'a fei ma'ea ba i u'ugaa fei we'ai a'a ei gufuna mawe ei Gentile."

²⁴A'a fei, Festus na ba'ofaa wareaa Paul. Ina pararai, "Paul, yoi, ona poapoai. Fena baua apa'amu na fapoapoinio."

²⁵Paul na ware, "Lomi una poapoai, mena rawani'a Festus. Tamanu eni wareau, pa'aa fa'ua ma na wanewane. ²⁶Mei hapara na apa'idigaa ena manumanu ena ma a warefa'a'a'ua i a'ana. Unapa'aa aida ba tamanu ei una wareia, hia na aidadii uaa abaa manumanu opa'aia. ²⁷Mena hapara Agrippa, ona nara ba fa'ua ei wareaa ei mamama'a? Una aidadii ba ona nara ba fa'ua."

²⁸Si'ei, Agrippa na warenaa a'a Paul, "Naramu ba ma'ideni au ale'eni o foranotonaa naranarau ba yau hemea Christian?"

²⁹Paul na ware, "Na madii, o lo'e, a i'iginaa mei Haidaa ba yoi ma minaa ei rona guainaa ei warea, ronei ale'ei yau, ma'uuaa hamonei'aa pa'i eni alatai."

³⁰Mei hapara na asi'aa ma mei gavanaa ma Bernice mawe ei rona gutafipui a'a ro'odu. ³¹Rona asi'adi'ininaa fei laloo humu ma ro'ei fiwarewareilao, rona ware, "Meni rama'a meni, lomi na bigi'aa hepalo manumanu ba pono'ana ma'ea o bobo'aia."

v 26:14 O, *warea Hebrew* w 26:23 O, *Messiah*

³²Agrippa na warenaa a'a Festus, “Meni rama'a meni, ana ipa'aa ala naba a lomi na ainaa a'a Caesar.”

Paul na Tamanaa Rome

27 ¹Ro'aa ware ba hai'oupowe tamanaa Italy, Paul ma hefi'adiai bobo'aia, rona aunaa panii hemea centurion harana Julius, hia hemea maroaa ei fo'aa Rome. ²Hai'ouna hugi pafoo hepalo baa wa yei Adramyttium, hepalo ba i talelao a'a hefi'a gufu yei Asia ma hai'ouna ala. Aristarchus, hemea Macedonia gufuna Thessalonica ana a'a hai'ou.

³Heaidiai arewaa, hai'ouna pe'i yei Sidon. Ma Julius ba i farawaninaa Paul, na ugainia ba neido'o aunu ma tatalai a'a ei tafina ba ro'aa hadumia a'a tamanu nunumiana. ⁴Ma yei, hai'ouna aladi ai ma talenaa Cyprus fipepei lomi lalarena uaa fei lalarena na agisuafaa hai'ou. ⁵Hai'ou'aa fatalelao i lama papaa fei rau Cilicia ma Pamphylia, hai'ouna pe'i Myra yei Lycia. ⁶Yei, mei centurion na labagipa'aa hepalo wa Alexandria ba i dinaa Italy ma na fahuginaa hai'ou pafona. ⁷Hai'ouna talefagigilao watauda arewaa ma na waiwai ba hai'ou pe'i yei Cnidus. Namina rata fei lalarena ma si'ei lomi hai'ouna talefawanewane. Hai'ouna talenaa fipepei lomi lalarena yei Crete, papaa Salmone. ⁸Hai'ounamina oteifagigilao nopa'amii hefawala harana Fair Havens na rafi'inaa fei gufu Lasea.

⁹Hefi'a au namina aunudigilao ma napa'aa fei au hafeloaa fei lama uaa rona pa'idigaa fei Au Fabaoa. ^x Si'ei, na warefa'aiaa ro'ou Paul, ¹⁰“Me'o, na fanunupa'ia ba feni taleaa o'ou, i pa'aa o'ou hafelo'a ma i pa'ai feni baa wa ma ei manumanu pafona mawe o'odu.” ¹¹Ma'uaa, mei centurion, lomi na guainaa wareaa Paul. Ina neneraa wareaa mei rapi'a ma mei amaa fei wa. ¹²Fei pe'iaa wa yei lomi na rawani ba hai'ou'aa pe'i famadii ale'ei figa puda. Ma watauda hai'ouna ware ba hai'ounei fatale'ualao ba hai'ou'aa dinaa Phoenix ma pe'i farereaa fei lalarena yei. Fei, hepalo pe'iaa wa yei Crete, oma'analoo hafa'ialama ma punenegufu. Ma ba hai'ou'aa pe'i famadii, ale'ei figa puda yei.

Fei Baua Lalarena

¹³I nimanaimaimai ma'ida fei lalarena, rona nara ba sifei fei talaa ro'ou. Si'ei rona fafaneaa fei hipo ma fatale'aunulao Crete. ¹⁴Ataa madii, namina asi'aa fei baa lalarena. Haraa feni lalarena raiharauu noranamai i a'a fei gufu. ¹⁵Fei lalarena na fitaninaa ma'aa fei wa ma lomi na talepa'i ma si'ei, hai'ounawe talenenegi'uaia. ¹⁶Hai'ouna lafelao rafi'inaa hepalo pusu'o gufu harana Cauda ma na waiwai ba hai'ou'aa faufarawaninaa hepalo pusu'o wa, fei rona taleforaia a'a fei wa bauana. ¹⁷Ro'aa poro'aupa'idigaa fei pusu'o wa, rona tonaa hefi'a wao ma

x 27:9 Fei Arewaa Atonement (Yom Kippur)

faufaweloinaa puguu fei baua wa ba ro'aa faufawe'ia. Si'ei ba rona ma'au ba fei lalarena i nafa'isiminaa ro'ou i piyee Syrtis, rona fapasiaa fei hipo ba nei falapora a fei wa. ¹⁸Fei agi namina fanima'aiaa hai'ou ma si'ei, iree arewa, rona siminaa agi ei manumanu pafoo fei wa. ¹⁹A'a fei fa'oduiaa arewaa, ronawe tonaa ei manumanu unuu fei wa ma porosiminia. ²⁰Ale'ei figa arewaa i didii lomi hai'ouna fanunupa'aa fei halo o ei pi'u ma fei agi namina weta ua. Nawe asisi naranaraa hai'ou ba lomi hai'ou'aa tela.

²¹Figa arewaa na didii ma lomi rona hanana ei rama'a. Idii, Paul nawe u i pudaa ro'ou ma ware, "Ma'aia me'o? Nabaa hamona guainaa wareau ba onei'aa di'ininaa Crete, lomi hamo'aa pa'aa aree hamu'ou ale'eni ma ei manumanuu hamu'ou, lomi ba i pa'ai ale'eni. ²²Ma'uua a warefanaa hamu'ou ba apuna fa'asisiaa naranaraa hamu'ou, uaa lomi nemea hamu'ou ba i pa'ai; uniaa feni wa. ²³Poi minoa hemea alo'alo na u papau. Mei alo'alo mei, hemea alo'aloo mei Haidaa, mei una bigi'aa bigi'ana. ²⁴Mei alo'alo na ware, 'Apuna ma'au Paul. Yoi, o u i ma'aa Caesar ma mei Haidaa, i fani'uaio fei harenaa ei ro'aa tamafipui a'amu.' ²⁵Si'ei, hamonei fa'o'onainaa unuu hamu'ou me'o, uaa yau na pa'i narafawe'iau a'a mei Haidaa ba tamanu ei wareana a'au i pa'aa bigi'ia. ²⁶Ma'uua o'ou, o'aa tafe a'a hepalo gufu."

Fei Tafe'aa fei Wa

²⁷A'a fei fahefua ma gunaroa a poi, fei lalarena ana fi susuni'uamiasa hai'ou aunulao yei Agii Adriatic.^y Ma ale'ei poidifa'u'u, ei bigibigi'a pafoo wa, rona nanamuinia ba roi fararafi'inaa fei gufu. ²⁸Rona fa'aunuaa fei wao ma fanunupa'ia ba walalona ale'ei odufua pa'ania ma oloromeai metre.^z Madilao ma'ida, rona fa'aunudinia ma fanunupa'ia ba walalona ale'ei enu pa'ania ma oloromeai metre.^a ²⁹Rona ma'au ba fei mamaua i nafa'isiminaa hai'ou pafoo na'a. Si'ei, rona fapasininaa obao hipo i mugii fei baua wa ma gutaroni ba nei arewa batafa. ³⁰Ba ro'aa di'ininaa fei baua wa, hefi'a bigibigi'a na alafapasiasa fei pusu'o wa. Ma ba ro'aa sifi'aa ei rama'a, rona fapasiaa hefi'adiai hipo i ma'aa fei baua wa. ³¹Ma Paul na warenaa a'a mei centurion mawe ei fo'aa ba, "Nabaa lomi ro'aa gutapanarofaa feni baua wa, lomi hamo'aa tela." ³²Si'ei, ei fo'aa na moro'aa ei wao, ei na panarofaa fei wa pusu'o ma fapasionalao.

³³Anaa i arewa, na ware a'a ro'odu Paul ba ronei hanana. Ina ware, "Laloo ei hefua ma gunaroa arewaa i didii hamona gutanara watauda ma lomi hamona hanana. Lomi hamona hanaiaa hepalo manumanu. ³⁴E'eni a ware ba hamonei hanana ba lomi hamo'aa ma'e. Lomi ba i adudu hepalo hugo tabaa

^y 27:27 Mina mina, fei haraa fawe'ei na ude haroo Italy. ^z 27:28 Warea Greek 20 *orguias* (ale'ena 37 metres) ^a 27:28 Warea Greek 15 *orguias* (ale'ena 27 metres)

hemea hamu'ou.”³⁵ I waredii ale'ei, na tonaa hefi'a faraa pidaa ma i puda minaa ro'ou na ware 'ta' a'a mei Haidaa. Ma na itafia ma hanaia. ³⁶ Namina fawe'idinaa naranaraa minaa ro'ou ma ana rona hanaiaa hefi'a du'ua.

³⁷ Pudu hai'ou pafoo wa ale'ei enu pu'u ma oloromfua maoloroa. ³⁸ Ro'aa hananafamagudii, ba ro'aa fapapaiaa fei wa, rona siminaa agi ei du'ua.

³⁹ I no'arewalao, lomi rona fanunu'apa'aa fei gufu ba tamanu, ma'uaa rona fanunupa'aa hefaa malouna ma na pa'i piye ma rona nara ale'ei ba ro'aa manima'a ba ro'aa fatafe yei. ⁴⁰ Rona moro'aa ei hipo, famomogunaa agi ma alaraa ei wao, ei na faugaa ei poree rapirapi. Ma rona sugainaa pafea fei lawalawa a'a fei tala lalarena ma fatalenaa piye. ⁴¹ Ma'uaa fei wa na tafe a'a fei piye faweiei na parepare. Fei ma'aa wa na tafe. Lo'ediai ma'atalana ma fei mugii wa na aninimatata a'a fei mamaua.

⁴² Ei fo'aa, rona fiwarei ba ro'aa fo'afama'ea ei bobo'aia uaa ba ronei'aa pai'aunu ma ponipa'ai. ⁴³ Ma'uaa mei centurion lomi na nunumiai ba Paul i ma'e si'ei ina lawaraa ro'ou a'a fei naranaraa ro'ou. Ina ware a'a ei rona aida paia ba roneido'o rofo ma painaa piye. ⁴⁴ Ma ei dufudufu ronei falafe pafoo ei memee haihai fei wa. Rona bigi'ia ale'ei ma si'ei, minaa ro'ou, rona pa'aa piye.

Yei Piye Malta

28 ¹ Hai'ou'aree pa'aa piye, hai'ouna no'apa'alao ba fei gufu, harana Malta. ² Ei rama'aa fei gufu fei, ronamina farawaninaa hai'ou. Rona pa'aiaa fei hafi ma taufa'ugaa minaa hai'ou uaa na roparopa fei maunu ma hai'ouna waiwa. ³ Paul na poro'amai hefi'a taloa, puguminalao a'a fei hafi ma hepalo wa'a hafelo na teteiamai fei babaia, na taduaa panina ma lomi na rawa. ⁴ Ro'aa fanunupa'aa fei wa'a ba na tausionagai panina rona fiwarewarei ba, “Meni rama'a meni, woro hia rama'aa fo'afama'ea. Fa'ua ba ina tela a'a fei agi ma'uaa fei dududuana ipowe fama'ea.” ⁵ Ma'uaa Paul na hubisiminaa fei wa'a a'a fei hafi ma lomi na to hafelo'ana wagina. ⁶ Ei rama'a, rona nara ba i popola, o ba i pasima'e, ma'uaa ro'aa guta'oma'oma'a ma lomi rona fanunupa'aa bibiyeiana, ronawe nara ba woro hia hemea haidaa.

⁷ Na pa'i hefaa baua humu na rafi'i, humuu Publius, mei bauaniaa fei gufu fei. Ina taufagutanaa hai'ou i humuna ma laloo oduai arewaa namina farawaninaa hai'odu. ⁸ Mei amana na funuhaino pafoo tawa. Na babai ununa ma na pepeaa raraa. Paul na wadu'ai ba i ma'a hia. I lafulafudii, na augaa panina pafona ma fapedugaa funuana. ⁹ Ro fanunua ale'ei, minaa ei funua a'a fei gufu fei, rona nomai ma ina fapedugaa funuaa ro'ou. ¹⁰ Rona farawaninaa hai'ou a'a watauda manumanu. Ma ei ba ana hai'ou ala, rona fanaa hai'ou ei manumanu hai'ouna nunuminia.

Pe'i Yei Rome

¹¹ Nenee oduai puda, hai'ouna hugi a'a hepalo wa, hepalo na pe'i opa'ai yei a'a fei au hafelo. Fei wa fei, wa Alexandria ma i ma'aa fei wa na pa'i

baua hanunuu laguei wata haidaa sifisifi Castor ma Pollux. ¹²Hai'ouna pe'i Syracuse ma guta yei oduai arewaa. ¹³Ma yei hai'ouna ala ma pe'i yei Rhegium. Heaidiai arewaa, na asi'aa fei lalarena, noramiana ale'ena hara'uu ma heaidiai arewaa, hai'ounaree pe'i yei Puteoli. ¹⁴Ma yei hai'ouna bapa'aa hefi'a lofu ma rona dugaa hai'ou ba hai'ounei gutafipui a'a ro'ou ale'ei heai hefapagipagia. Ma nenee fei ba hai'ouna dinaa Rome, ¹⁵ei lofu yei fawelei, rona guainia ba hai'oufi talailao, rona nofarauamai ba ro'aa oma'aa hai'ou yei Forum Appius ma yei Odumanu Tavern. I fanunupa'aa ei rama'a ei, Paul na ware 'ta' a'a mei Haidaa ma na refurefu ununa. ¹⁶Hai'ou'aa nopa'aloo Rome, rona uga ba Paul nei guta'u'ugai unaiana, ma'uaa nei pa'i hemea fo'aa oma'ana.

Paul na U'u Ye'i Rome ei Ro'aa Oma'aia

¹⁷Nenee oduai arewaa ina lala'aa ei bauaniaa ei Jew. Ro'aa nofipuidigimai, na ware Paul a'a ro'ou, "Ena lofuu, yau lomi na bigi'aa hepalo tata a'a ei gufuu o'ou, o a'a ei maumau ei upuu o'ou, ma'uaa, rona panarofau yei Jerusalem ma fifaninau a'a ei Rome. ¹⁸Rona dududuau ma ba ro'aa alarau uaa lomi rona labagipa'i tatau ba pono'ana ma'ea. ¹⁹Ma'uaa ei Jew, rona siba wagina, si'ei, una ainaa a'a Caesar. Ma'uaa lomi ba a dududuuaa ei gufuu o'odu. ²⁰Sifei fei fafasuina a lala'aa hamu'ou ba o'aa fiwarewarei. Fei fafasui fei ba na bobo'ai, sifei ba na pa'i o'onai unuu o'ou Israel."

²¹Rona ware, "Lomi hai'ouna to ne'ia fi warewareio noramiana Judea ma lomi hemea lofu na nomai yei na u'u o wareaa hepalo hafelo'amu a'a hai'odu. ²²Ma'uaa ba hai'ou'aa guai tamanu naranaramu, uaa hai'ouna aida ba watauda rama'a, rona warefafeloa feni maroaa losuu."

²³Rona fiwarewarei ba ro'aa ma'a Paul a'a fei arewaa fei ma nenee fei, wataudadiyai rona nomai a'a fei humu ina guta wagina. Mafufuo ma ama'analoo poi ina u'ufanaa ro'ou fei haparaiaa mei Haidaa ba i fawe'iaa naranaraa ro'ou a'a Jesus wagii tamanu na wareia fei Law Moses ma ei Mamama'a. ²⁴Hefi'a ro'ou, rona nara ba fa'ua ma hefi'a, lomi. ²⁵Rona fiharenii ma aunu nenee i wareaa feni Paul ba, "Fei Spiriti Apuna warefa'uai a'a ei upuu hamu'ou ei i umuinia mei mamama'a Isaiah:

²⁶ " 'Aununaa a'a eni rama'a eni ma ware,

"Hamomina guguai, ma'uaa lomi hamo'aa apa'aa hanuna;
hamomina fafanunu, ma'uaa lomi hamo'aa fanunupa'i."

²⁷ Uaa, fei naranaraa eni rama'a eni, namina waiwai.

Lomi rona guaipa'inaa adiaa ro'ou
ma rona ma'igunaa pudaa ro'ou.

Nabaa abaa ale'ei, ro'aa fanunupa'inaa pudaa ro'ou
ma ro'aa guaipa'inaa adiaa ro'ou,
narapa'i ma foisimai

ma yau a fapedugaa funuaa ro'ou.'

²⁸“Si'ei, nunumiau ba hamonei aida ba fei tela'ana, mei Haidaa na alodigia a'a ei Gentile ma ropowe guguai!” ²⁹^b

³⁰Laloo heguai igisimasi, Paul na guta laloo fei humuna, fei ina'o pono'ia ma taufagutanaa hini ei ronamii ma'a hia. ³¹Lomi na warefamamafa ma lomi hepalo manumanu na lawagia ei i u'ugaa fei haparaiaa mei Haidaa ma feroifanaa ro'ou mei Fasu Jesus Christ.

^b 28:29 Hefi'a ne'ia ba ropowe guguai!” 29 I'a waredigaa fei, rona aunu ei Jew ma fiharenii.